

సర్వస్వామ్యములు
గ్రంథకర్తవి

ద్వితీయ ముద్రణము
ప్రతులు 1000

వెల రు 1—3—0

విజయ - ప్రాచీనము
1953

పరిష్కృత ముద్రణ కాల, విజయవాడ-2.

నేనుగారు : గారు

గోతముడు : చెలికాడు

అంగరంగ : పోడో

పుట్టువు : మొదట చెల్లెలు, పిదప తమ్ముడు

కొప్పితగుడు : సేవగుడు

గొప్పీతగుడు : సేవగుడు

విసితభట్టు : వండి

శ్రీధరభట్టు : కుర్రవండి

విసితభట్టు నల్లుడు

కాలభట్టు : ముసలిభట్టు

ఒక బ్రాహ్మణుడు

భూజేవి : వసుంధర

విసితభట్టు ముసలివియ్యపురాలు

విసితభట్టుకూతురు [చూలాలు]

శ్రీ బెల్లంకొండ కనకాంబాపువరాయ దంపతులకు

ఎన్నఁగ నీతి కొంచెవడి నీ కలివేళల నివ్యశీలసం
 పన్నులె దైవతంబు లని మాటికిమాటికి మిమ్ము దేవతా
 సన్నమనోజ్ఞ మూర్తులఁ బ్రశంసయొనర్తును లోనలోన, నేఁ
 డన్నతి యంకితంబునకునై బయలగదిన దిట్లు దివ్యమై !

సతతసాదృతిఁ దెనుఁగుజాతి రసజ్ఞత చానదేని నీ
 కృతి చిరకాలజీవి నగుఁ గేవల మప్పటిదాక, మీరు నీ
 రితి నవకంబు క్రొత్త సవరించిన మోహనమోహనంబు లా
 కృతు లెసలారి బ్రాహ్మి చిలుగేలికి జంటగుకంబు లొదురుక !

మీయెడ నాయెడందకొస మేల్కొరసెన్ మఱి లోతులందు లా
 తై యివ మూరుకొంచుఁ దలుచై జల లూరిన ప్రేమగౌరవ
 శ్రీ, యది యీ నవాకృతి వరించి కృతించలెవచ్చి యాశశి
 స్థాయిగ లేతవెన్నెలలచాలున సేనలుపట్టు మీదెసన్ !

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

శ్రీనివాసాక్షరీనాథుడగుటచే నెవును సంస్కృతిబాధ నెఱుంగలేడు
 'సంగియాతీతనిశ్చేచ్ఛుచుండు' తగుటచే నీ శరీరులదుఃఖ మెంచలేడు
 అన్యంతరహితకాలాకృతి యగుటచే దత్కాలజనితసంతప్తి కనడు
 పరిధూతకర్మవాగురుడౌటచే గర్భవృత జతుతిత్తీశవిధి తలచుడు

దీప్తనాకాలమూర్తి

మనాస్త్రినాస్త్రిసీతలవిలిస్తూ భ్రాంతిక్పన్యహస్సు

'వదనే'రాంతిములనుండే వెలుగు వెలుగు

మలగు చీకటిదారుల దొలచుగాక!

[నాంద్యంతమున కుశీలవుడు ప్రవేశించి]

నీమెయి! లనంగికా! ఇట్లు వత్తువా?

మారిషుడు : [ప్రవేశించి] బావా! నీ పరిగి నీకు వదలదు.

కుశీలవుడు : ఇది బాగున్నది, నేను నిన్ను బలచితివా?
 నాభాగ్యను నేను పిలుచుకొంటిని.

మారిషుడు : చాలుగాని యూగగుండవయ్యా! నీఘాందసము
 పోసిచ్చితివికావు. నాంది ప్రస్తావనలు మాకు వలదో యను
 చుండగా నీ నవి మానెత్తిన గుక్కెద వెందులకు
 ఇప్పటి మా సభాసదులకు నీప్రాతగోల యక్క-అలేదు.
 ఈ స్వగతములు దీగోపన్యాసములు కల నాటకము లాధుని
 కులకు గుచించవని చెప్పినను వినక యీ నాటకము నాడు
 తగు ముంచేత ముక్కు-పట్టించితివి. దాని కొప్పుకోగా
 నిప్పుడు ప్రస్తావనకు లనంగిక రావలయుంగాబోలు.

కుశీలవుడు : ఆడుకొనుడోయి! మీయిష్టము వచ్చినట్లుడు
కొనుడు, నాకెందుకు? నేను పోవుచున్నాను.

[నిష్క్రమించును]

మారిషుడు : ఇది నరుస. మాయింట నొకరిమాట యొకరికి
గిట్టుటలేదు. మాబావ పూర్వపద్ధతులలో మహర్థమున్న
దనును. మాకా యర్థములేమియుఁగనిపించుటలేదు. ఆయన
మమ్ము సంస్కారరహితులనును. మాలోఁ గొందఱాయన
నల్లరిచేయుదురు. ఏది యెఱుఁగెనను నష్టములేదు కాని మా
చెల్లెలు లవంగిక మాబావ యెంతచెప్పిన నంత. ఈ కొంచె
మునకే యిప్పుడేదో విటుచుకొని నానెత్తినఁ బడును.

[కుశీలవుని జేతఁ గొనితెచ్చుచు లవంగిక ప్రవేశించి]

లవంగిక : అన్నా ! నీ కంతకన్న నంతకన్న మతిసోవుచున్నది.
సూత్రధారుఁ డనఁగా నీతో నేమని చెప్పితిని ? ఆయన
సాక్షాత్తురాయఁడు. అపరభరతముని. భరతమునిగోడే
తెలియని నీకు భరతముని యనినచో లెక్కయా! కనీస
మీనాటకమునకు సంబంధించినంతవరకైన నీవు మాట్లాడ
కుండ నుండవలయును.

మారిషుడు : ఈసంగతి నాకుఁదెలియదూ ? తెలియును.
బావా ! ఇంక నేమి ? కానీ !

లవంగిక : అన్నా ! నీ కిష్టము లేనిచో మేము వెడలిపోయె
దము. నీవు మీ బావగారి నేమనినను నేనూరకుండునదిలేదు.

మారిషుడు : అసలు నీ మూలముగాఁ గా దిదంతయు ?

[నిష్క్రమించును]

లవంగిక : మీరు కూడ నయసుచేతఁ జిన్నవారేకదా? మీరు కూడ నాటితోఁ గలసియుండరాదా? వారందఱు నాటకకళ వృద్ధిపొందుచున్నదందురు. మీ రేల యొప్పుకొనరాదు.

కుశీలపుండ్రు : ఈ సమాధానము నీతో నిదివరకే చెప్పితిని. అది వృద్ధిపొందుటకాదు; ఆత్మవంచన - సామాజికులను వంచించుట. నాటకమునందు రసము పరమార్థవిషయమైనచో వీరి పోకడలు దుష్టములు. నాటక మనఁగా నెవనియిష్టము ప్రకారము వాఁడు తందనాలాడుటయైనచో నా కభ్యంతరము లేదు.

లవంగిక : అయినచో నాడి చూపించుఁడు.

కుశీలపుండ్రు : నీవు ముందర పాడి చూపించనలయును.

లవంగిక : నేను పాడినచో మీరు బనికిరాదుకదా?

కుశీలపుండ్రు : మఱి నీవు హిందూస్తానీ వరుసతో నెవఁడో వ్రాసినపాట పాడెదనాయెను. అదితబలామ్రోత, హార్మనీ మ్రోతలతో సరిపోవును. ఆరాగములో భావమొప్పుదు; అసలు మాటే వినఁబడదు.

లవంగిక : నేను వెడలిపోవుచున్నాను. [పోవోవును]

కుశీలపుండ్రు : [పట్టుకొని] నీకంతకోపమెందుకు? నేను నీకు భర్తనుగదా? నీమధ్య నామధ్య నాటురోజులు వారడి. మన యారవయేట మనకుఁ బెండ్లిచేసిరి. నీవు పదుమూడవయేటఁ బెద్దమనిసివైతివి. నాకప్పటికి పెద్దబాలశిక్ష కాలేదు. నీకిప్పుడు పదునెనిమిదవయేఁడు వచ్చినది. అయిదు

గురు బిడ్డలతల్లివలె నున్నావు. నేను నీ చంకబిడ్డవని నున్నాను. నీవు నాకై యిన్నా ట్టేదురుచూచుచు బోటి వ్రత్యము నెరపితివి. దానికి నేను కృతజ్ఞుడనుగా నుండి వలయును గనుక నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను. నీ యిష్ట మేమో నీవు చెప్పుము.

లవంగిక : పాటలు లేనిచో నాటకము రక్షింపటము.

కుశీలవుడు : ఇది నీ యిష్టముకాదు. మీయన్నను సంగోషము పెట్టుట కిట్లు చెప్పుచున్నావు.

లవంగిక : ప్రతిదియు నా యిష్టము నచ్చినట్లు చేయుచున్నాను. టయుఁ జివరకు మీయిష్టమే జరిగించుటయు.

కుశీలవుడు : అది నీశీలప్రభావము. అనిగో! ఇంత పొట్లండ్లను మీయన్న గౌతుమునిభూమిక ధరించి నచ్చుచున్నాను.

లవంగిక : అతఁడు మనసులో మీవైచే...

కుశీలవుడు : నా కంతేగా తృప్తి. మీ రందఱు నా ముందు విందు రనియే కాని నా కితరమైన యాశ యున్నదా ? పెండ్లి నాటి కట్నముదగ్గరనుంచియు సదే.

లవంగిక : మీ కెంతచేసినను మెప్పులేదు.

కుశీలవుడు : ఓసీ ! ధర్మముచేయనిచో దోషము. చేసినచో మెప్పులేదు.

[తెర]

మొదటి యంకము

[రాజాచరిత్రము - పల్లవ వేషము - ద్వారమున గౌరముడు]

గౌరముడు : సీపు వివాహముచేసికొని ప్రియల కోరిక తీర్చక తిప్పెను.

వేనుడు : ఆ నిలుచుగడంబు యేమిటి? ఆ దేవుడు యేమిటి? పద్మికుంబుగదా?

గౌరముడు : సీపు చేసికొందువా?

వేనుడు : నీను చేసికోను. హాత్యత్తున పద్మి పన్నిట్లుడిగినదో నేననలు చేసికొను. నా రాజ్యములో నెవ్వరును వివాహము చేసికోరాదని నీను దప్పాచుగడంగా సీపునన్నుఁజేసికొమ్మగదా వేమి? గౌరమా, ఈ కృత్రిమ సంగత్యముల నలన జగము నాశనమగుచున్నది. వివాహమున్న బంధము లేకున్న జాగత్వమే లేదుగదా! జాగత్వములేక పాపములేదు. పాపపుణ్యములు మనము మనకై పోచుకొన్న కట్టుత్రాళ్లు. ఇవి నిత్యము నీకుఁ దిప్పడి మాంటలేగదా! దుఃఖికిమి, నీను నిజముగా వివాహము చేసికొన్నదో ననరిని చేసికొందునో శోలియునా?

గౌరముడు : ఎవరిని ?

వేనుడు : నిన్ను.

గౌరముడు : నన్నా! ఎందుకు! సంతాపము కనుటకా?

వేనుడు : ఎందుకా, ప్రేమించుటకు. నీ సౌందర్యవంతమైన మొగమును జూచి చూచి మోహము పొందుటకు. నీ మనసులో సౌకుమార్యపు లోతులు తడవి చూచుకొనుటకు. ఆలోతులలో నవ్యక్తముగా దాగియున్న నూతన నూతన ములైన గానమాధురులను పరిధర్మనింపఁజేయుటకు !

గౌతముడు : వివాహము చేసికొనుట సంతానార్థము.

వేనుడు : సంతానార్థమా వివాహముచేసికొనుట? ఎంత యనాగరపు టూహా! ఇది ఆ స్మృతికర్తల బోధనకావలయును. ఏమి స్మృతికర్తలోయి యీ ఋషులు! చిత్రచిత్రములైన భావములు వ్యాప్తికిఁ దెచ్చినారు. దేశములో స్వతంత్ర భావములు చంపివేసినారుపో !

గౌతముడు : మఱి వివాహము సంతానార్థ మనియేగదా అందఱనుకొనుట.

వేనుడు : వారనుకొనునట్లు చేసిన దీ ఋషులే.

గౌతముడు : కానిమ్ము, మనము నల్లె యనుకొనినవలసఁదప్పేమి !

వేనుడు : వారందరు తప్పతోవవెంటఁ బోవు చుండఁగా మనము వారిని సరియైన మార్గమునకు త్రిప్పవలయును గాని మనముగూడ వారి ననుసరింతుమా ?

గౌతముడు : మనది తప్పతోవయని వారందురు. అప్పుడేమి చెప్పవలయును ?

వేనుఁడు : నాగట్లనుటకు వీలులేదు. నేను రాజునుగదా! వారు నేను చెప్పినట్లే వినవలయును.

గౌతముఁడు : ఎవరి యిష్టమునచ్చినట్లు వా రూహింతురు. కాదనుటకు మన మెవ్వరము?

వేనుఁడు : ఎవ్వరము! నేను రాజును. ప్రజలు సరియైన మార్గమున నడువజూచుట నాకు విధి.

గౌతముఁడు : నీవు రాజువైన పైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. భగవంతుఁడైన విష్ణువు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు? వాగలలో నొకఁడైన రాజు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు?

వేనుఁడు : అబ్బా! ఆనుభూర్విగా వచ్చు భావములు కొన్ని మనలను బిశాచములవలెఁ బట్టుకొన్నవి. అవి వదలునట్లు లేవు. మానవలోకమును బంధించివేయు కొన్ని దుర్మార్గపు టూహాలు, పాడుస్మృతికర్తలవలసను పురాణ కర్తలైన గడ్డపువారివలసను మనలోఁ బాతుకొనిపోయినవి. అవి వదలినఁగాని మనము బాగుపడము. మానవజాతికి మోక్షము లేదు. ఈ భగవంతుఁడన్న యూహ యేనాఁడు నాటఁబడినదో?

గౌతముఁడు : భగవంతుఁడే లేఁడా!

వేనుఁడు : ఉన్నాఁడా!

గౌతముఁడు : ఉన్నాఁడు.

వేనుడు : ఎట్లు?

గౌతముడు : ఈ ప్రపంచము కాగ్యము. దీనికేతడు గాని కాదు.

వేనుడు : ఈ ప్రపంచమే నిత్యము. ఇదిగో అన్నిటికీ గాని కాదు.

గౌతముడు : ఇది అస్థిరముగాన నిత్యముకాదు. అదిగో నీవు కారణమును గాదు.

వేనుడు : అట్లయిన నీవు చెప్ప భగవంతునిను వేదాంతము ముండవచ్చు.

గౌతముడు : లేదు. అట్లు కారణమునకు గాని కాదు. అదిగో లేకుండపోవును. దాని ననవస్థాదోషమందును తిరిగి నులు.

వేనుడు : ఆ దోషము తార్కికులతో జెప్పుము.

ఆ తలుపుదగ్గర నట్లెంతసేపు నిలుచుందువు? నాలుగు నాళ్ళనుండి యొక్కడకు బోతివి? ఇట్లు రా !

గౌతముడు : [వచ్చి] ఊ !

వేనుడు : [ముద్దిడుకొనును]

గౌతముడు : కోరికతీర ముద్దిడుకొనుము.

వేనుడు : ఏమంత దయ !

తముడు : ఇది మన చెలిమికి తుదిచీటి.

వేనుడు : ఏ మట్లనెదవు?

గోతముఁడు : పదిమాట లెందుకు? ఈనాటితో నీ నా మైత్రి అంతమైనది. నీబుద్ధి విపరీతపుఁద్రోవలు పోవుచున్నది. నా బుద్ధి సనాతనధర్మము నాశ్రయించుచున్నది. నీ కేమె యజ్ఞము లక్కరలేదు; స్వాధ్యాయము లక్కరలేదు. స్మృతు లక్కరలేదు, నా కవన్నయుఁ గావలయును.

నీ యీ విపరీతసిద్ధాంతములవలన లోక మంతయు సంఖ్యో భించిపోవుచున్నది.

జన్మంపుఁబోగలచే మిన్న కప్పుటలేదు ఒకవానియకు కురియుటయు లేదు
నొకనొకఁడొకతొకఁ డలమున్నిడుటలేదు నునులేరిపైరు పండుటయులేదు
తరితోన నాల్గువేదములు త్రొల్పుటలేదు కొనకయ్య నేల సాగుటయులేదు
అగ్ని నావులనేయి హవిను వ్రేల్పుటలేదు కూడునెగ్గులు తొలఁగుటయులేదు

పాలము దున్నుటకై కాపు పోయినంత

జడిగంబున మిడుత పోటొడ్డుమండె

సాలుసాల్ చిత్త చిత్తగిందదును తేడ!

స్వాతి సాగించదును నీప్రసాద మేమె ?

ఓహో! నీమూలమున బ్రాహ్మణులకు మెడలలో జందె ములు, ఇండ్లలో మూడగ్గులు, మొగములలో తేజ స్సులు, తట్టలలో ధాన్యములు నిండుకున్నవి. నీవిపరీత సిద్ధాంతములు వ్యాపించుటచేత సరాహార్యులైన దేవతలు జార్చు బొప్పములుగూడ మధ్యేమార్గమున సూర్యుని వేడికిఁ దపతపలాడి యావిరి యయిపోయి వర్షాభ్రాంతి కూడ లేకుండఁజేయుచున్నవి.

వేనుడు : నాయనా ! గౌతమ ! ఇది యేమిటోయి ! ప్రాత
 స్సమయవికసిత నవసీరేజసదృశములై వెన్నెలవలెఁ జల్ల
 నై న నీకన్నులు నిప్పులు గ్రక్కుచున్నవేల ? లీలాభిన
 కాండములఁ బోలిన నీ చేతు లినుపగుదియలవలెఁ దిరుగు
 చున్నవేల ? వసంతకోకిల గొంతువోలె నన్ననై మధుగమైన
 నీకంఠము శ్రవణకఠోర మగుచున్న దేల ?

చిన్ననాటినుండి మనయాత్మలు ఒకచోట నుంచిన రెండు
 పూవులవాసనలవలె గలసిపోయినవి. ఆ రెండు వాసన
 లను విడదీసిన ప్రజ్ఞాశాలి యెవఁడోయి ! తమ్ముఁడు !
 ఒక్కసారి నన్నుఁ గౌఁగిలింతుకొనుము.

గౌతముడు : ఇట్టి యనునయములచేత, నిట్టిప్రేమ ప్రకట
 నలచేత మరల నాతలఁపులు నీవువశపరచుకొనలేవు. ఇన్నా
 శృంఘుడనై నీ సిద్ధాంతములు నిజములని నమ్మితిని. ఆర్య
 ఋషులు వ్రాసిన వ్రాతలు నీవు చదువలేదు. ననుఁ
 జదువనీయలేదు. పైఁగ వారి యూహ లన్నియు తప్పు
 లందువు.

తతబహుజ్ఞులబ్ధసుకృతంబుల ప్రావులు, యోగనిష్ఠ ను
 గౌతమ యావుగొన్న స్మృతికర్తలు మాడ్చులు; నీ వొకండు పం
 డితుడవు, వారివాదములు నిల్వవు; నేలకు పైఁడైన నీ
 జతనము మాకు నెల్ల శరసా పరిధార్మము వేదభూమిపా!

వేనుడు : [కోపము]

గౌతముడు : నీకుఁ గోపము వచ్చిన నాకు భయము లేదు.
 పారాశరికివలె, భార్గవునికివలె, నౌశనసునికివలె నీ వన్న

నాకు భయము లేదు. లోకము నీ యూహల ప్రకారము నడచెనేని ప్రళయము తేవే వచ్చును. లోకకంటకములైన యీ యూహలతో, నీ యీ సిద్ధాంతములతో జగ మ్మెల్ల సంక్షోభించి పోవుచున్నది.

నీ కంతగాఁ గోపము వచ్చిన మల్లెపువ్వులన్న నా చేతులు తెగనరకుము. నందవర్థ సపువ్వులన్న నా కన్నులు చిదిమి వేయుము. తెల్ల తమ్మి మొగ్గయన్న నా కుత్తుక కురివెట్టుము. కాని నీ పూర్వపుభావముల కే నొప్పను. నేను బ్రతికి యున్నంతవఱకు నీ సిద్ధాంతములను ఛిన్నభిన్నములు చేసి ప్రజలలో విప్లవము కలిగించెదను.

వేనుఁడు : నీవు చేయుచున్నది రాజద్రోహము.

గౌతముఁడు : నీవు చేయుచున్నది ప్రజాద్రోహము.

వేనుఁడు : ప్రజ దేహము, రాజాత్మ; దేహ మాత్మయొద్దిక లోసది.

గౌతముఁడు : మరల నా రాజే దేహము. నారాయణుఁ డాత్మ.

వేనుఁడు : గౌతముఁడా ! నిన్ను నాశనము చేసెదను.

గౌతముఁడు : ఓహో! నీవు వేనుఁడవేనా! నీవు వేనుఁడవేనా!

[వేనుకవెనుకకుఁ బోయి నిష్క్రమించును

[తెరలో]

ఆకాశము రెండుబారల, పైకి జనైక్ దమ్మిసాగసుపడఁతిమగఁడు పూశే
కుల మిప్రులు తుషారస,మికరణముకూడ వేడిమికి వారెను పో.

‘ఓసి పురాతనక్షీతిభృగుగ మహావ్రతకాలి! లేచి రా
వే సకీర్ణాప్తకనివిష్టచుర్గుణకేలి! పాస్త్ర పూ
జాసమయసౌన్యధురసప్రసనావలిమేలుముల్ పౌశం
సా సమదాళిరాజిపణివృత్తులు తీర్చి వినిర్ణయించెడికొ’.

వేనుఁడు : ఓరీ! కొప్పీతకా, కొప్పీతక! ఏమిరా తిరుగుఁబోయి.
గౌతమునితిరుగుబాటుసరే! తుద్రవందికూడనా?

కొప్పీతకుఁడు : [[ప్రవేశించి] వేనుఁడా! తుమించుము, తుమిం
చుము. ఇతఁ డెవడో కుద్రవంది. ఆర్యవిసితభట్టసు కుఁతును
బిడ్డఁట. రాజధానికి దూరపుఁబల్లెటూరిలో గులవిద్యనో
నారితేరి తాతగారిని జూడవచ్చి ఆయన యెరుకలేక విద్యా
ప్రకాశనలోభమున వచ్చినాఁడు.

[కుద్రవందివైపు]

అయ్యా! కుద్రవంది! వేనుని యనుగ్రహము సంగపాదిం
చుము. ఇటు రమ్మ

కుద్రవంది : [ప్రవేశించి] జయముజయము వేసధరాధిపులకు!

వేనుఁడు : వీఁ డేమొ యడవిలోని మృగమువలె నున్నాఁడు.
ఓరీ! దుర్మార్గుఁడా! నాయెదుటనే నాయాజ్ఞోల్లంఘనము
చేసెదవురా! కొప్పీతకా! నేఁడు రెండుజాములలోపల వీని
తలకు వీనిమొండెమునకు నేమి సంబంధము!

ద్రవంది : [ఏడ్చుచు] ప్రభూ! నావలనఁ దప్పేమి?

నుఁడు : ఓరీ! ఎవ్వవా! నీతల్లి చనుఁగా విను నీపెద

ప్రలమీఁద నాగలేడు. చండమార్తాండుఁడైన వేనునితో
నాటలా నీకు ?

వ్రవంది : అయ్యయ్యో ! నాకేమియుఁ జెలియుటలేదు.

వేనుఁడు : ఓరీ! నిన్నుఁ బంపించిన ఋషులను బోయి కనుఁ
గొనుము, జెలియును. కౌషీతకా! వీని నిటనుండి లాగి
వేయుము.

[కౌషీతకుఁడు గువ్రవందిని బలవంతముగఁ దీసికొనిపోవును]

వేనుఁడు : వాఁడు చదివిన పద్యములలోని యర్థము బాగు
గనే యున్నది. ఉత్తేజితమైన ప్రకృతినుండి రాఁదగిన కవి
త్వముగూడ కులక్రమాగతవిద్య యైనదే. ఆహా! దివ్య
మైన మానుషశక్తుల సన్నిఁటిని కులవిద్య లను సన్నని
కృత్రిమపుబ్బాదెలలో నొదిగించినారు !

పృథువు : [[ప్రవేశించి] అన్నా కాదు - వేనుఁడా !

వేనుఁడు : ఏమి పృథూ! మఱల నీమేనఁ బూవులు లేవు. నీ
చేతిలోఁ దామరపూవులేదు. ముంగురులలో మొల్లల
మొగ్గలు లేవు. చెవిలో దిరిసెనపూవు లేదు. తలలో
మందారములేదు, మెడలో గోగంటపూవులు లేవు. ముంజే
తుల దండల మల్లెలు లేవు. పూవులచేత నలంకరింపఁబడని
నీ సాగను నేను చూడను. [కనులు మూసికొనును]

పృథువు : తోటలో నొక్కపూవైనను లేకుండఁ గోసివేయఁ
బడినది.

వేమరాజు : ఎవరు కోసిరి ?

పృథువు : అంగరాజు పూలనన్నటినిఁ గోసి తన మొదలెల్ల నలంకరించుకొనిపోయె నట.

వేమరాజు : ఆ పిచ్చివానికి మఱలఁ దలుపు లెవరు వీసిరి ?

పృథువు : కోటతలుపులు నానియంతట నవియే యాయనకేళ వినిబడినంతనే తెరచుకొనుచుండె నట.

వేమరాజు : నీ కీ కథ యెవరు చెప్పిరి ?

పృథువు : సునీథ చెప్పినది.

వేమరాజు : సునీథ పిచ్చిది.

పృథువు : అంగరాజు పిచ్చివాఁడుకాఁడా ?

వేమరాజు : అంగరాజుపిచ్చి వేఱు, సునీథపిచ్చి వేఱు.

పృథువు : అంగరాజు రాత్రులందు వచ్చుట యెల ?

వేమరాజు : రాజు రాత్రులందే కదా వచ్చును ?

పృథువు : అంగరాజునకుఁ బిచ్చి యెందు కెత్తినది ?

ప : అంగరాజున కా పిచ్చి పుట్టుకతోనే యున్నది.

ప : ఆయన కొన్నాళ్ళు రాజ్యము చేసె నటకదా ?

ఆ పిచ్చితోనే రాజ్యము చేసెను.

జను లాయనరాజ్యము పొగడుచుందురే ?

ఈ జను లందరు పిచ్చివారు గనుక.

పృథువు : అంగరాజు కోయని మందారపుష్ప మొక్కటి
యున్నది.

వేనుఁడు : అది తెచ్చుకొనకపోతివా ?

పృథువు : ఆపూవును నేను కోయఁబోగా నది నన్ను కోయ
వద్దన్నది. పూవు మాటాడుట యేమిటని నా కాశ్చర్య
మైనది. అయినను నాధ్వని యెవరైన న బురుషులు దగ్గరలో
నుండి కలిగించిరేమోయని యటుసటు చూచితిని. కాని
యెవరులేరు. ఇంతలో మఱల పూవన్నది: 'నేనే మాట్లాడి
తిని. ఎందు కంత దిగ్భ్రాంతిపొందెదవు?' అని. 'పూవా! నీ
వెట్లు మాట్లాడఁగలిగితివి' అని నే నడిగితిని. అది సమా
ధానము చెప్పలేదు. మరలఁ గోయఁబోగా నది యొక
పాటపాడినది. ఆపాటలోని యర్థ మిది. నే నదివఱకే తెగఁ
గొట్టఁబడిన రాజుతలకాయవలె నెత్తురులో మునిగి తేలు
చున్నాను. ఇంకను న న్నేల త్రుంచెదవు అని.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీకుఁగూడ పిచ్చియొక్కినది.

పృథువు : ఇంకఁ బిచ్చి యొక్కనివాడవు నీ వొక్కడవు. ఆ
తోటలోని మందారసుమమువలె నీవొక్కడవుమిగిలినావు

విసితభట్టు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా ! నామనుమఁడు కుర్ర
నందికి ఆచారము తెలియదు. పిచ్చిరాజు కాలములోని
యాచారములే నడచుచున్న వనుకొనివచ్చినాఁడు. వానిని
ఋషులెవ్వరు పంపలేదు. దయయుంచి వానితల నిలుపుము.

వేనుడు : పృథూ ! అంగరాజును నీవు చూచితివా ?

పృథువు : నేను చూడలేదు. శ్రేణాంగుడు చూడనంటు. తల
యంతయు చీకిరిబాకిరిగా నున్నదంటు. శ్లోకావములతోను
పునుకలు పేరుగాగుచ్చి మెడలో వేసికొనెనంటు. శ్రేణు
జేతులకు బామికలుకట్టుకొనెనంటు. మొగమునిగి బూనియ
రాచుకొని చింపిరిగుడ్డలతో గనంబడె నంటు. పానిక
భయమువేసిన దంటు.

వేనుడు : వాడు శ్రేణాంగుడనాడు. శ్రేణబుద్ధి.

వివితభట్టు : వేనుడా! నీవు రాజ్యమునకు వచ్చినది మొదలు
నే నొక్కసారియైన గైవారము సేయలేనకదా? నీవు
చెప్పిన సిద్ధాంతములే నే నాచరించుచుంటినిగదా, సుఖము
లోఁ గవ్వములో నీతో ముడిపెట్టుకొంటినిగదా, మహా
నందము మగించిన కవితాసతీకి నీళ్లువదలుకొంటినిగదా,
కడుపులోఁ జల్ల కదలని నాపూర్వులుచేయు సువృత్తి పరిత్య
జించి బడుగునైతినిగదా, నానూతునకు వాడొక్కఁడు
కొడుకు మందార సునుముపంటివాఁడు. నానిమెడ యేల
నులిమెదవు?

వేనుడు : పృథూ ! ముసలిరాజును నేనును జూచితిని. రాతిరి
నేను సాధబహిరంగణమునఁ జల్లనిగాలికై తిరుగులాడు
చుండగాఁ దోటలో నెవరో తిరుగుచున్నట్లు తోచి
యవటికిఁబోతిని. అచట నున్నది అంగరాజు. పూవులు
కోయుచున్నాఁడు. అతనియొడలెల్ల బామికలు కాదు,

పూవులు. మెడలోనివి పునుకలుకావు, పెద్దపూగుత్తులు. మొగమునఁ బూసికొన్నది బూడిదకాదు, పూవులగుమ్ము. కాని పృథూ ! ఏపూవులు నీవు ధరించిన నీవు త్రిలోక సుందరివలె నుందువో ఆ పూవు లతఁడు ధరించినఁ బెద్ద వికారభూతమువలె నున్నాఁడు.

పృథువు : నీ వాతనిఁ బూవులు కోయవద్దని యడ్డగింపలేదా?

విసితభట్టు : ఓయి ! వేనుఁడా ! ముసలితనమున నాప్రేగు నెందుకు కోసెదవు. కలకలలాడు మొగముతోడి మహా లక్ష్మి నాకన్నకూఁతురు వానితల్లి నిండుచందురునిబోలు మొగమున నమంగళభాష్యము లేలకురిపింతువు ? పది యావులఁగట్టివేసిన చావడివలెఁ గలకలలాడు నాగృహము నేల దుఃఖభారముచేత వెల వెలఁబోవునట్లు చేసెదవు ? ఇంకొకజన్మమున నీకడుపునఁ బట్టెదను, వేనుఁడా ! పసి వాని యీ పిన్నతప్పిదము మన్నింపుము.

వేనుఁడు : పృథూ ! ఆమందారమున నెన్ని రేకు లున్నవి?

పృథు : పదిరేకు లున్నవి.

వేనుఁడు : మన మొక్కొక్క రేకుచొప్పునఁ ద్రుంచుచు వచ్చిన నెన్ని రేకులు త్రుంచినతరువాత నాపూవు లేకుండఁబోవును?

విసితభట్టు : అయ్యా ! వేనుఁడా ! సూర్యుఁడు గగనసౌధమున నడిమిగదికి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆ పసివాఁడు పోయినతరు వాత నీ ముసలివాఁడు బ్రదుకఁడు. నా యెడలిలోని

నెత్తురు కండలు నరములు మాంసము నంతయు నుడికిపోవు
చున్నది. నేనింక బ్రదుకను. రెండుజాము లన్నినంత నీ
నామనుమనిమృతి వినవచ్చినంతనే నా ప్రాణము లిందే
వదలుదును. ఒక ముసలిప్రాణము నొక పసిప్రాణము
నొక్కసారిగా నేల తీసెదవు ?

వేనుడు : పృథూ ! పూవు త్రొంగినతరువాతఁ బూవు కొంత
సేపటికి వాడిపోవునుగదా ! అది యెందుచేత !

పృథువు : పాణము పోయినతరువాత దేహము కొంతసేపటికి
చీమలుపట్టునుగదా ! అది యెందుచేత ?

వినీతభట్ట : వేనుడా ! రెండుజాములైనది. మొగసాలలో
గంటలు కొట్టుచున్నారు. నాయాశ్రయఁ బ్రాణములు
నొకేసారి నాగొంతులో నిలిచిపోవునాయేమి ?

[తెరలో]

కుర్రవంది నెత్తురుచేత మాధ్యాహ్నికసంధ్యకుఁగూడ నెట్ల
దనము వచ్చినది

వినీతభట్ట . [పడిపోవును]

వేనుడు : పృథూ ! నీ వా మందారపుష్పము తలకుఁ బెట్టు
కొనుము.

పృథువు : వేనా ! నీ వీ కుర్రవందితల మొలకుఁ గట్టుకొనుము.

[తెర]

రెండు వయంకము

రాజాంతఃపురము - వేనుఁడు శౌతముఁడు ఇద్దరు

రెండుద్వారములవద్ద

వేనుఁడు : శౌతమా! తిక్క తిరిగినదాయేమి? మజల వచ్చితివి.

శౌతముఁడు : తిక్క నిన్ను నదలిపెట్టినప్పుడే తిరిగినది. ఇప్పుడు వచ్చిన దందుకుకాదు. ఎందుకో చెప్పెదను.

మొట్టమొదట నామీఁద నీకు స్నేహమేమైన మిగిలి యున్నచో నది మొదలంట నాశముచేయుము.

వేనుఁడు : అపని నాచేతఁగాదు. నీకనులలో నాయంద మున్నంతవరకు నే నది చేయలేను. తుమ్మెదలు బారుగా నంచులఁ గూర్చున్న తామరపూవులవంటి నీ ఆ కనులు నాకిచ్చివేయుము. నీమీఁద నాకుఁ గల స్నేహము నీ కిచ్చివేసెదను.

శౌతముఁడు : నీ వేమొ సౌందర్యపిసాసివలె కనిపించెదవు కాని నీకు నిజమైనసౌందర్యజ్ఞానమే లేదు. మానిసి సౌందర్యము కన్నులలోఁ జేతులలో మొగములో నుండదు. అతని యాత్మలో నుండును. పూవులయందము దాని రెక్కలలో దానియాకృతిలో దానివాసనలో నుండదు. దానిసృష్టిలో నుండును. నీవంటి మిథ్యాసౌందర్యవాదులు పై మెరుపులు చూచి బ్రమసిపోదురు.

వేనుడు : సౌందర్యము నేత్రములచేతఁ దెలిసికొనఁదగినది.
అందుచేత నీవాదము తప్పు.

గౌతముడు : కాదుకాదు. అది మనస్సుచేతఁ దెలిసికొనఁ దగినది. అందుచేత నావాదమే మంచిది.

వేనుడు : అయినచో నామనస్సు నా కన్ను చూచినదాని నొప్పుకొనుచున్నది.

గౌతముడు : వేనా ! అట్లుకాదు. నీమనస్సు నీకంటఁగి కఠినము పోయినది. మనస్సును వివేకవంతము చేసికొని కంటఁగి మనస్సు చెప్పినట్లు వినిపించుము.

వేనుడు : తమ్ముడా ! ఈవేదాంత మెచట నేర్చితివి ? ఇటు రమ్మ. తల అట్లు చేయించితివేమి?

గౌతముడు : మేచ్చులవలె నిన్నుఁ జూచి పెంచిన జాట్లు తీయించి గోష్పాదమంత యుంచితిని.

వేనుడు : మాడుపట్టున జాట్లున్నచో నది శిరసును రక్షించును.

గౌతముడు : ముడికిరాని కేశములు శిరస్సున నుండరాదు. వానినుండి యోగశక్తి మనకుఁ దెలియకుండఁబోవును.

వేనుడు : యోగ మనఁగా నేమి ?

గౌతముడు : జీవాత్మపరమాత్మతో సంధించుటకుఁ జేయు పథన.

వేనుఁడు : అయినచో నది పరమాత్మ యొప్పుకొనిన సాధనయా, లేక ఒప్పుకొనిదా?

గౌతముఁడు : నీ మాట నా కర్థముకాలేదు.

వేనుఁడు : ఆ పరమాత్మను నేను. లోకమంతయు జీవాత్మ. రాజు పరమాత్మ. కావున నన్నుఁ బొందుటకు నీ కా సాధనయే యక్కఱలేదు.

గౌతముఁడు : ఓయీ! నీరు ఋషుల మహత్త్వ మింకను దెలియలేదు.

ఒకఁడుకోపించి పెంకెకుఁ బెంకెయై లోక మెదిచిన నఋషుని విడిచినాడు
ఒకఁడు నిశ్చలుడై మహామూర్తి తనదైన యోగయష్టికి సరితూగినాడు
ఒకఁడు ముక్కటి నాటికి తిరిస్మృతి హసస్మృతి కాలంగిన్ను కన్నరచినాడు
ఒకఁడు విప్పినకంటిసెలయంచులను దుర్మమినాగుల సంఖ్య మాడ్చినాడు

వారనఁగ నేమి యని? తిప్పివచ్చెనేని
ఒక్కయెడఁ త్రిమూర్తులకైన దిక్కులేదు;
ఆముదవుగింజ నింకొక యాముదంపు
గింజతో నొక్కనట్లు నొక్కెదరునుమ్ము!

వేనుఁడు : గౌతమా! ఆ కోపమంతయు నెవరిమీఁద ?

గౌతముఁడు : ఎవడు పురాఋషుల మహాదివ్య మార్గములందు గాళ్ళుతగిలిన గొడ్లు పొలిమేరలు త్రొక్కినట్లు త్రొక్కుచున్నాఁడో వానిమీద.

వేనుఁడు : వాడు నే ననియా నీ యున్నావా?

గౌతముడు : అవును, నీవనియే నా యూహ ! నీ వాకటాక్షిని యొకటి చేయలేదా ? నిత్యమై మహాగిన్యమైన నుతమును నాశనము చేసితివి. ఏయాచారములు దేశమునగును నిలిచి యుండినచోఁ బేదమొదలు ధనవంతునివరకు సుఖముగా బ్రదుకుదురో ఆ యాచారములు మూలమట్లుగఁ బ్రేరి గించితివి. వేదములు పౌరుషేయము లగలివి. వీనికి సంగ్రహ దాయ సిద్ధములైన మాయర్థములు కావని నీవు క్రొత్త యర్థములు చెప్పించితివి. నీ మూలమున వేదములు వేదాంగములు మూలఁబడినవి. కృతకవిద్యలు బయలు జేరినవి. అట్లు కాదన్నవారిని నీయనుగ్రూయులచేత వెనుకనుండి గేలి కొట్టించుచుంటివి. నీవుచేసిన దింతయని చెప్పటకున్నదా ? ఇదిగో నీవింతచేసితివి. ఈ కోపమగ తయు నీ మీదనే ? తెలిసినదా ?

వేనుడు : తెలిసినది. కాని ఋషుల మార్గ మందు నే నెందులకు నడువవలయును. ఆఋషులకువలె నాకుమాత్రము శరీరాని యవములు లేవా ? వారికివలె నాకు మనస్సు లేదా ? వారివలె నే నూహింపలేనా ? నా యూహను మనస్సును నన్నుఁ గాదని యెవరినో నే నేల యనుసరించవలయును. నా యంతరాత్మ చెప్పినట్లు నేను నడచుకొందును. నేను రాజుగాన నా ప్రజలచే నట్లు నడిపింతును.

గౌతముడు : నీయంతరాత్మకు ఋషుల యంతరాత్మకు భేద మున్నది. వారి యంతరాత్మ తపస్సుచే యోగిగ్నిచేఁ

దస్త్రమై శరీరవాంఛలను దాటి యింద్రియాతీతమైన జ్ఞానమును గడించుకొన్నది. వార్యంతరాత్మ యాభ్యుదయమునే చూడగలుగును. అపరిపక్వమై యింద్రియవశమైన నీ మనస్సు నీ కంతరాత్మ భ్రాంతికల్పించి నిన్ను గుప్తపథముల నడిపించు చున్నది. ఓహోయి! వేసరాజా! అంతరాత్మ యంతరాత్మ యనెదవు. ఎవరియంతరాత్మ ప్రకారము వారుగా సర్వమానవులు చరింతురేని నీ రాజత్వము నేటితోలేదు. సర్వజంతువులు చరించునేని మనుజుని యెక్కువయేమి? అట్లయినచో గుమారులు తండ్రుల మాటలు విని చదువరు. ప్రజలు రాజుమాట వినరు. ఎవరితోన వారిని. లోకమునందు మిగులునది సర్వనాశము. కాదు, నేను రాజును. నామాట యందరు వినవలె నందువు. రాజునగా నేమి? అతనికి సైన్యము లున్నవి. విననివానిని జంపెద ననును. ఎక్కువ సైన్య ముండుట వివేకమా? లోకమును బాలించునది పశుబలముచేతనా? ఆత్మబలముచేతనా? బశుబలమన్నచో లోకమున నొక నియతలేదు. దుర్బలునకు రక్ష లేదు. ఆత్మబల మన్నచో నందఱకు రక్షయున్నది. అప్పుడు నీ మార్గమునకన్న ఋషులమార్గము సమాదరణీయ మగుచున్నది.

వేనుడు : నాయంతరాత్మ యంతరాత్మ కాదనుచున్నావు.

కౌతముడు : అది యింద్రియాధీనమైన మనస్సునం దంతరాత్మ భ్రాంతి.

వేనుడు : సరే ! శలిచితివి. ఇంక నీఋషులవద్దకు నడువుము.

శాతముడు : [ఆలోచించి] నాకన్న లక్ష్మణుడేదా ?

వేనుడు : [ఆగి] తమ్ముడా! ఇంక మనముద్దరము నిగోధము లేకుండ నుండము. నిన్న నీవు వెళ్ళిపోయిన తరువాత నేను నీకై యెంత దుఃఖించితిని? తెల్ల వాగలు నాగు నిదుగులేదు. మనస్సుసరిగా లేదు. మఱి నీ నీ నాడు కనబడినంత నే పంటిబిగువున కింతసేపు వాదించితిని గాని నిన్ను పదలి నే నుండలేను. తమ్ముడా! రమ్ము! రమ్ము! వేసంగిలో నెండి కొండలోయలలో దమ్ముకొన్న చెట్లనీడలందు పడెలు కట్టిన చిన్న సెలయేటి నీటివలె చల్ల నైన నీచేతులు నా మెడకుఁ దగిలించుము. ప్రేమలోతు లెదదాక నెఱిగి యున్న ప్రియురాలి నిశ్చలదృక్కులవలె సూదులతోఁ బొడుచుచున్న నీచూపులు నాచూపులతో మేళవించుము. తెల్లవారు వరకు రేకలు బిగిసిన యాకాశమల్లిపత్రై కాపు సాగసుకాని కదలని చెవిజంపువోలె నిడివియై తున విరిసి సాగసులొలుకు నీనాసాగ్రంబున వెడలు కమ్మని నిశ్వాసములు నామెడమీఁదఁ బూలమాల కదలినట్లు కదలనిమ్ము.

శాతముడు : ఆగు మాగుము.

వేనుడు : ఎందుకు ?

శాతముడు : నీవంటి కృత్రిమ స్నేహితుని నే నింతవరకు ఎఱుంగను.

వేనుఁడు : [కోపముతో] ఎందుచేత ?

గౌతముఁడు : స్నేహితుఁడైనవాఁడు తన మిత్రునిపట్టి నేదీఁము దాచరాదుగదా? నిన్న నీవు నామందుఁ జూపించిన ప్రియ యాగ్నివంటికోపము నానుండి యిన్నాళ్ళు చూచితిని. నీ వేమి స్నేహితుఁడవు ?

వేనుఁడు : గౌతమా! కోపము శత్రువులయందుఁ జూపించునది.

గౌతముఁడు : నాయం దది చూపఁబడినదిగాన నేను నీకు శత్రువును.

వేనుఁడు : ఓయీ! అది తాత్కాలికము.

గౌతముఁడు : కాదు, అది నిత్యము. నీకడకు నే నింక రాను. వచ్చినను బద్ధవిరోధి నని నమ్ముము. నీవు నిన్నుఁ జూపించిన కోపమునకుఁ బది రెట్లెక్కువ చూపించుము. నే నది యిప్పుడాగఁ గల్గుదును. దీనితో నీవో నేనో తేలవలయును. నీవు సనాతనధర్మమతావలంబివైనఁ గావలయును. నేను నీ కఱకుకత్తికి నెరఁమైనఁ గావలయును.

ఇదిగో ? యీ నాచేయి చూచితివా ? ఇది

అతిమనోబుద్ధ్యహంకృతు లౌపనిషదు
లాత్తగండుషితక్రయం లౌర్యపహ్ని
గర్భితాంతిస్తపస్కులు ఘనులు ఋషుల
కవ్వఁడు విరోధి తద్వధ కత్తినయిది

వేనుఁడు : ఓరీ! గౌతముఁడా! నీతల తెగిపోయినది.

గౌతముడు : వేనా ! విజృంభించుము. విజృంభించుము. ఎన్ని
వడి నిప్పులవలెనున్న నీకన్నులలో నిదిగో చూచుచుంటిని.
నాకు భీతికొలుపుట లేదు చూచితివా ?

వేనుడు : కాపీతకా ! కాపీతక !

గౌతముడు : రాజా ! నే నిదిగో పోవుచుంటిని ? కాపీతగును
నావెనుకఁ బంపుము. వాడు నన్ను బంధించఁగలఁడు.

[నిష్క్రమించును]

కాపీతకుడు : [ప్రవేశించి] వేనుడా ! ఏమి ?

వేనుడు : ఏమియును లేదు.

కాపీతకుడు : సరే !

వేనుడు : సునీధను నేను రమ్మంటి నని చెప్పుము.

కాపీతకుడు : [నిష్క్రమించును]

వేనుడు : లోకమంతయుఁ దిరుగుబాటుచేసినను వారి నణఁచఁ
గలను గాని గౌతము నణఁచుట యెట్లు? నిన్న నతఁడు నా
కోపమున కాగలేకపోయినప్పుడు నేను వాని గెలిచితి నను
కొంటిని. నేఁ డతఁడే నా కోపమును గెలిచెను.

తావేళ మనఁగ నిది. మతావేళములో నున్న మనుజు
చైనను జేయుదుగా

మను . ౧-౧౦

వేనా ? ఎందుకు సునీధక

వేనుడు : సీవు సునీథవా !

పుథువు : నే నేమి! సీవుకూడ సునీథవే. మన మిద్దర మూమె
ప్రేగునుండి వచ్చినవాగమేకదా! జన్మజన్మక పరార్థములగు
తత్వతః భేదము లేదు.

వేనుడు : పిచ్చిమాటలు మూటాడనుము. నాగుఁ గోపముగా
నున్నది.

పుథువు : నిన్నఁ గుర్రవందిని జగిలించితి నని నాకును
గోపముగా నున్నది.

వేనుడు : సీవు హాసని ప్రేమించితివా ?

పుథువు : సునీథి రాత్రి యంగరాజు పెంటఁ బడిపోయినది.

వేనుడు : ఇంక వారిద్దఱుఁ గోటతలుపులు తీయరాదు.

పుథువు : తలుపు లవే త్రొక్కుకొనుచున్నవి.

వేనుడు : నే నది నమ్మను. వారి నెవరు చూచినను పెంటనే
నావద్దఁ దీసికొని రావలయును.

పుథువు : మొన్నరాత్రి నీవే చూచితివికదా! వదలిపెట్టి
వేమి ?

వేనుడు : నేడు నీ యొడలిసిండ నిన్నిపూవు లెక్కడివి?

పుథువు : అంగరాజు సునీథను దీసికొని పూవులు వదలిపెట్టి
పోయెను.

వేనుడు : ఇంక సునీథాంగరాజులు నాయొంటికి రాగూడదు.

పృథువు : వచ్చినచో నేమి చేసెదవు ?

[అంగరాజు ప్రవేశించి]

అంగరాజు : ఏమిచేయునా, కన్నులు పెట్టుకొని చూచును. మా మాటలు చెవులు పెట్టుకొని వినును. అంతకన్న నేమి చేయును? ఏమి చేయఁగలఁడు? ఇతఁ డేమి రాజు! రాజును నేను. సునీధరాణి. పెండ్లి చేసికొనసవానికి రాజ్యార్హత లేదు. ఈసంగతినేనేకాదు, సర్వములచేతఁ జెప్పించినను. ఇదివఱ కెంతమంది రాజులు రాజ్యము చేయలేదు! ఎవరి మాటయో యెందుకు? ఈ అంగరాజు రాజ్యము చేయ లేదా? అతనికి భార్యలేదా? ఇదిగో సునీధ. సునీధా! మాట్లాడవేమి? నీవంగరాజు భార్యవగుదువా, కాదా? సునీధా! మాట్లాడవేమి; నీవు వేనుసతో నొకటైతిని! హా! హా! విచిత్రకుటుంబిని! కాపురము చేసినన్నాళ్ళు అంగరాజుతో రాజ్యముచేసి అతనితోఁబాటు రాజ్యసుఖము లన్నియు ననుభవించి యతఁడు ముసలియై పిచ్చియై యడవుల వెంటఁ దిరుగుచున్నప్పుడు వానిని వదిలిపెట్టెదనా? ఇదా! పతివ్రతల తో? భో! భో! పంచభూతములారా! భో! భో! ఋష్యాత్మలారా! భో! భో! కులదేవతలారా! చూడుఁడు! చూడుఁడు! ఈ పతివ్రతారత్నము, ఈకుల సతీతిలకము, ఈ మహారాణి, ఈ జంబూద్వీప వసుంధరా జసిత కామినీచూడామణి, భర్త బ్రోతీయుండఁగనే వానిని దృఢించి కుమారునితోఁ జేరి యన్యాయపథమునఁ బోవునున్నది. పాలించుఁడు, పాలించుఁడు!

కృతములో గలి పుట్టి నుతములో వెలిపట్టి
తత్సంబులును పుట్టుతమాన్ముల నిరా
దృశ్యుల వాపసంగతి కృతపుణ్య
మను లై నానా కీ మాత్రరక్షయు లేక
చడిపోను నగ మెల్లఁ జడిపోయె జగ మెల్ల

వేనుఁడు : పృథ్వి! ఇచ్చట సునీధ యెచ్చట నున్నది? ఆ పిచ్చి
నాని ఆగోల యేమి!

పృథ్వి : అతఁడు పిచ్చివాఁడేనాయె? ఈ సీత్రశ్చయేమి?

వేనుఁడు : సునీధ యితనివెంట నేగ నంటివి? ఏది సునీధ?

అంగరంజ : ఓయీ! వేనుఁడ, నావెంటవచ్చిన సునీధమాట
పృథ్వు నడిగెదవేమి? సునీధ నీకంటికె గనఁబడదు. మృత్యు
నానన్నమైనవాని కరుంధతీనక్షత్రమువలె, మేచ్చభావ
పూరితునకు దివ్యముల మహావాణివలె, గుతర్కబుద్ధికి
వేదాత్మవలె సునీధ నీకు నశించిపోయినది. సునీధ నీకెందుఁ
గనఁబడును? గ్రుడ్డివానికి దివ్యమణి కనఁబడినదా? మూఁగ
వానికి శబ్దస్వరూపము గోచరించినదా? గుగిలపుఁబొగ
మత్తుచేఁబరవఁగఁడ న వానికి నారసముబాధ త్రొలినదా?

అకసంబునఁ గాంతి వాకలై పరుగెత్తి
శ్రీకరాకృతి కన్న చిన్నాఁతొలిమిక్కి
లేకత్తి నానాదికాకామినముఖి
శ్రీకపోలశ్రీలు చెలువు లొల్కినచోట
దాగియుండి నునీధ దాగియుండి నునీధ

వేనుడు : పృథు ! సునీథ నితఁడు చంపెనా యేను ?

పృథువు : సునీథయే నీవును నేనునుగాన సునీథను జంపినదో
నిన్నును నన్నునుఁగూడఁ జంపినట్లే.

వేనుడు : అంగరాజు ! సునీథను నీ వేలుచేసితిని ?

అంగరాజు : సునీథనుగూర్చి యడుగుటకు నీ వేవ్యగఁపు? సునీథ
నాకు భార్య. దానిపై నాకు సర్వాధికారములు కలవు.
లేవని శాసించు దుష్టరాజునాజ్ఞ నేను తిరస్కరించుచున్నాను.
అరే ! సునీథ యెవరు ? నాయాత్మలో నాల్కి. నాడేనా
ములో దేహము, నామనస్సులో మనస్సు, నాకేంద్రీయోఁ
గన్ను. ఎవఁ డా దుష్టరాజు తెలివితక్కువ శాసనముచేసి
సునీథను, నన్ను వేరుపరచువాఁడు. సునీథను నాకు ఋషి
లప్పగించిరి. నేను సునీథను మఱిల వారి కప్పగించ
వలయును.

అగ్నిహోత్రీయ నాకు వందిచ్చిన మనీష
భుగ్నుభువై నన్ను బొలుపు డిద్దు మనీష
సగ్నమునక్కయై ననుఁ గొల్పిన మనీష
ప్రాగ్నవోషఁపవిత్రతనూజ్జ్వలమనీష
నీ వెవ్వ రడుగఁగా నీ వెవ్వ రడుగంగ

వేనుడు : పృథూ ! ఇతఁడు సునీథను జంపినట్లులేదు.

ఇదివరకుఁ జంపకపోయినను ఇకఁ జంపును.

పృథువు : అదికాకపోయిన నామెమీడి యధికారము తన కంతయున్న దని యీ ఘోష యెందుకు ?

అంగరాజు : పృథూ ! పృథూ ! ఆడపిల్లవలెఁ గనఁబడు చుంటివి కాని, నీవే మగవాడవు. అదుగో! ఆ పురుషాకృతి ఆడది. ఆడమగతనములు వివేక తారతమ్యమువలనఁ గనఁ బడునుగాని, రాజులై దుష్టత్వము మూర్తికట్టినంత మాత్రమునఁ దెలియవు.

వేనుఁజు : సునీథను మనము రక్షించవలయును.

పృథువు : అంగరాజునధీనమందున్న యామెను మన మెట్లు రక్షించఁగలము !

వేనుఁజు : ఆమెను మనయధీనములోనికిఁ దెచ్చుకోవలయును.

అంగరాజు : అంగరాజునధీనము వదలి సునీథ యింకొకసయధీ నములోనికి నీకృతయుగములోరాదు. సునీథా ! సునీథా ! నీవు నన్ను నదలిపోయెదవా పోవు, పోవు.

అంగరాజు సునీథ అంగరాజు సునీథ

అంగరాజుకుఁ గాక అగు దె ఓసి సునీథ

వెంగలి శాసించి వేరుసేయ సునీథ

నంగరాజును, బాప హతుఁ డౌటయె నిజమ్ము !

మూ డ వ యం క ము

రాజాంతఃపురమున వేనరాజు-గౌతముఁడు కూర్చుండి.

గౌతముఁడు : నీవు వేసిన ప్రశ్నయే మూల పోషణము. నీకు
దిక్కతిరిగినదాయేమి, నన్ను రమ్మని కలుగింపిరి?

వేనుఁడు : అదియొకరీతిగాఁ గిరిగినది.

గౌతముఁడు : అది యే రీతి?

వేనుఁడు : నేను వివాహమాడెదను.

గౌతముఁడు : వివాహమాడెదవా? ఎబ్బే! నీ తండ్రుడు
వివాహమాడెదవు? నీవు వివాహమాడినచో నీ యూ
లోకమంతయు నాడదా? అడినచో నీ సిద్ధాంత మేమి
పోవును? పురుషు లందరు స్త్రీలమీఁద సభిగాము
వహించి వారి నధఃపతితలను జేయుచుండిరాయెను. పురు
షులమీఁదికి స్త్రీల నెదురు తిరిగించి వారికిఁ బురుషులుగో
పమానములైన హక్కుల నిప్పించవా? ఆ స్త్రీయగు నొకటి
పమానభాగము కావలె. మఱి వివాహమునచో నీ
పద్ధాంతమునకుఁ గొంతవఱకు విఘ్నము రాదా?

రుఁడు : ఏకగర్భజనితులైన స్త్రీపురుషులు వివాహ
మాడినచో నా స్తివిషయమున భేదమే రాదుకదా?

గౌతముఁడు : ఆ ! ఆ ! ఏమంటివి ! ఏమంటివి !

ప్రళయపహసవర్ష త్పుష్కలావర్తముక్తాశనిద్యుతం ముసయకాలిని
అదివరాహదంష్ట్రాగ్నినిర్గమితాగ్నికీలాచ్ఛటల్ వెల్లగిలిపచ్చి
వృత్తరక్షకంతవివశనారంభవేళావజ్రధారాప్రభావ మొలపి
దుష్టకాసునైత్యవోః పండనాగ్ధదేవికరాళాసిద్ధిపి మెరిసి

సలహ్యూర్వి దివ్యాశ్మణినితఘన త
పఃప్రసోధాగ్ని మిలుగురుల్ బాహిరిల్లి
నిర్వృష్టదక్తమునః దడిసేలగాఁగ
నీతిరన్ను ధరితిపై నిలచు గాఁ!

ఇంక నీ మొగము నేను చూడను.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : [నవ్వి] ఈ పసిబుద్ధులకు నేడైన నొకయూహ కలిగినను తప్పే. ఊహలు కలుగుట మనస్సునకు సహజము. దానిలో తప్పేమియులేదు. ఈ లేతబుద్ధులయిన ఋషులకీ మాత్రము తెలియదు. తెలియకయుఁ దేలిసినట్లు నటించుచున్నారు.

పృథువు : [ప్రవేశించి] అన్నా ! నిజముగా నా ఋషులు నీయంత తెలివికలవారు కాదు.

వేనుఁడు : నీవు నన్ను 'అన్నా' యని పిలువరాదని చెప్పలేదా?

పృథువు : నీ గౌతముల సంభాషణ నేను విన్నాను. అందు కనియే యిట్లు పిలుచుచున్నది.

వేనుఁడు : నీవు నన్నట్లు పిలిచిన నే నొప్పుకొనను.

పృథువు : నిన్నన్నాయని పిలిచెడిదే నిజము. అన్నా ! నీ సిద్ధాంతములకు నే నెన్నడు నొప్పుకొనలేదని నీకు తెలియును

గదా ! నేను మనస్సులో నొప్పుకొనకపోయినను బైకి నా విషయములందు న న్నెదిరించ నని వాగ్దాన మిచ్చితిని. అ వాగ్దానమును నేటినుండి యీ సంగబోధించుటయగు చున్న సందర్భముకొంటిని.

వేనుడు : పృథూ ! నీకును గౌతమునకు బట్టిప విచ్చిపట్టిపడె యేమి ? మీ రందఱును స్వంతముగా నేల యూహించును?

పృథువు : సమాధానము చెప్పవందును? చెప్పదను. అనాది నుండియు సర్వమానవులగును మన స్సున్నదికదా? అనినా నూహించిరి. పూర్వులు మన కవసరమైన విషయము లూహించి యవి యెట్లుండవలయునో నియమించి పోయిరి. అవి మఱల మన మూహించుటవలన మానవుని జ్ఞానమున కభివృద్ధి యేది? సంగీతమునందు నీవు కొంతగా స్వరము లేల కనిపెట్టవు ? పూర్వులు కనిపెట్టిన తోప న పోయెదవేల? నీవు కొంతగా నేడు స్వరములు కల్పించుట మొదలు పెట్టుము. నీ వింత గాయకుడవౌదువా? ఇది ముకిరాతికి దూదికి సంయోగమువలన గాని, కొయ్యకు కొయ్యకు రాపిడివలనగాని యగ్ని పుట్టునని పూర్వులు చూపిరి. నీవు దానినే యేల యుపయోగించుకొందువు? మఱల నేదో కనిపెట్టుటకు గొత్తగా మొదలు పెట్టుము. మొదలుపెట్టవు. సర్వసిద్ధముగా నున్న యాయగ్ని నే యుపయోగించుకొనుచుంటివి. అట్లే సంఘవిషయమునగూడ బూర్వు లిది యిట్లు, ఇది యిట్లు నియమించి పోయిరి. అ జ్ఞానము నుపయోగించుకొని సుఖించలేక నేను మొదలు

పెట్టి యూహింతు నని వాదించెదవు. ఆయగ్ని ప్రత్యక్షోప
యోగము కలదిగాన నచ్చట నీకు వివాదములేదు. దీని
యుపయోగ మప్రత్యక్షముగాన నిచట వివాదము.

వేనుడు : అవును. అప్రత్యక్షమైన దానిని నేను నమ్మను.

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] నమ్మవు, నమ్మవు. అప్రత్యక్షమైన
దానిని కాదు నమ్మిది, నీ యిష్టములేని దానిని. నేను
నచ్చినంతనే తలుపులు వానియంతట నవి తెఱచుకొను
చుండె నన్న మాట నమ్మవు. నీవు సునీధకడువునఁ బుట్టితి
నన్నమాట నమ్మవు. అవును నీ కది యప్రత్యక్షమైన విష
యము. నీ వెందుకు నమ్మనలయును? నీవురాజువై రాజ్యాధి
కారినిగు విషయమున నా నమ్మకముతోఁ బనిలేదు. చూచి
తివా! నీ నమ్మక మెట్టిదో? ధనవిషయములో, సధికారవిష
యములో నన్నియు నమ్మెదవు. నీతి విషయములో,
ధర్మము విషయములో నేదియు నమ్మవు. నీతిధర్మములు
కొట్టినా? తిట్టినా? వానియందు నమ్మక మున్నచో
స్వర్గము నిచ్చును. లేనిచో నరకము నిచ్చును. ఆ స్వర్గ
నరకములు మాత్రము ప్రత్యక్షములా యేమి? అవియును
లేవు. ఏదీ చెప్పము? అసలు దేనిని నమ్మెదవు ?

వేనుడు : కన్నులతోఁ జూచినదానిని నమ్మెదను.

అంగరాజు : అయినచో వాయువు ప్రపంచమున లేదు.

వేనుడు : గాలి యున్న దని మనకుఁ గనబడుటలేదా ?

అంగరాజు : ఓహో! జనులారా! గండు. గండు, గాలిని గను
లతోఁ జూచుచున్న యునగాఁడు బయలుదేరినాఁడు. ఈ
విద్య మీ రీతనివద్ద నేర్చుకొనుఁడు.

వేనుఁడు : పృథూ! మనము గాలిని జూచుటలేదా ? అది మన
యొడలికిఁ దాకుచున్నది, నుళ్ళు తీరుగుచున్నది, చాట
యాకు లల్లలాడించుచున్నది. నేనుశ్శబ్దానికొని రింద
చేయుచున్నది. సముద్రపుటొడ్డునఁ జిన్నచిన్న మోద
లడ్డముచేసికొని పొడుగైన యిసుకతిప్పలు కోసికొని
బోయుచున్నది. చిన్న చిన్న చెరువులలో బులి బులి గొని
టములఁ గలిపించుచున్నది. నీ ముంగురులతో నాడుకొను
చున్నది. గాలిని నేను చూచుచునే యున్నాను.

పృథువు : నీ వా గాలిచేయు పనులను చూచుచున్నావుగాని,
యా గాలినే చూచుచున్నావా ?

వేనుఁడు : పృథూ! జన్యజనక వస్తువులగుఁ దత్త్వతః భేదము
లేదు, కార్యకారణముల కున్నది కారణోలు.

పృథువు : లేదు, లేదు; అందుకనియే నీకును, నాకును
సుసీధకును భేదము లేదు.

వేనుఁడు : మొదల నేను సుసీధకుఁ బుట్టితి నని యిది వేమి ?

పృథువు : అయినచో నీకు రాజ్యమే లేదు.

గరాజు : పృథూ! కాదు, కాదు, రాజ్యమున్నది. సుసీధకుఁ
బుట్టిననే రాజ్య ముండవలయునా ? ఎట్లు తాను రా

జయ్యోనో వేనున కా సంగతి యెందులకు? వేనుఁ డిప్పుడు రాజు. అది ప్రత్యక్షమైన విషయము. అది కా దనుటకు నీ వెవ్వరవు, నే నెవ్వరను. అంతేకాదు వేనా?

వేనుఁడు : అంతే !

అంగరాజు : మొండివాఁడు రాజుకన్న బలవంతుఁడు !

[తెరలో]

సగ్యభారతత్తోణీ మండలాధిపత్యచిహ్నరత్నకిరీట విభ్రాజిత శిరోమండలా ! వేనమహారాజా ! రెండుజాము లైనది. ధర్మాసనమునుండి లేచువేళ యయినది.

చిలుతుకతమ్మిపూవుతునఁ బండిత తేనలు పద్మబంధువే
తరణి, స్వర్ణీయకా కణతాపము వెల్లువ నింకఁబెట్టె డ
గ్గన ద్విరేసపాలి మొలకల్గమి చుక్కలమాడ్చి క్రొత్తతా
మరణలికారమే విడఁడు మాడ్చునఁ దక్కినవారి నన్నిటికొ.

వేనుఁడు : కొప్పీతగా ! ఆ మొండివాఁ డెవఁడు ?

అంగరాజు : రాజుకన్న బలవంతుఁడు.

కొప్పీతగుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా ! ఆయన విశిష్టభక్తి నల్లుడు. తనగుమారునిమృతికి నగచి తనకొడుగు చచ్చిన చొప్పున దానివలయునని నచ్చి కై నాగముచేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : అట్లున్నచో నానియిష్టముప్రకారమే కానిమ్ము. కొప్పీతగా ! నేనానాయకుడైననుత్పత్తువుతో నిట్లుచెప్పవ నామూర్ఖత్విగన్పొగము చేసినవారి నెల్ల నిర్దయతోఁ గాగ గాగములయందు వేయించవలయును.

కౌషీతకుండు : వేనుడా! కారాగారము లేనిది? కొన్నింటిని
గొట్టించుచున్నాడు. ఏనుగులచేతఁ ద్రోకించుచున్నాడు.
ఒకవేళఁ గారాగారములయందా వేయిదివేలును
మరల బయటకు బోవుటలేదు.

వేనుడు : ఇట్లు జరుగుచున్నదని ప్రజలందఱకుఁ దెలియునా?

కౌషీతకుండు : తెలియదు. ఇవన్నియు గణాస్యముగా బరిగెరికి
వారందఱు జాడ్యములు నచ్చి చచ్చిపోవుచుండిరిని
జనులకుఁ దెలియజేయుచున్నాడు.

వేనుడు : సరే! పొమ్మ.

కౌషీతకుండు :

[సప్రస్థమించును]

అంగరాజు : సిద్ధాంతములు వేరు, ఆచరణలు వేరు. తెగ్రడి
వేరు, కొడుకువేరు. తండ్రికిఁ బుట్టినకొడుకు తెగ్రడివలె
నాచరించుచున్నాడా? అట్లే సిద్ధాంతములనుండి పుట్టిన
యాచరణములు సిద్ధాంతములవలె నుండవలె గలవేను.
ఈ తిర్యగగత్తునకు బుద్ధిలేదు. అది సరిగా బాగు పుట్టిన
మునే యనుష్ఠించుచున్నది. పెద్దపులికిఁ బుట్టిన
పులివలెనే నడుచుచున్నది, గరుత్మంతునికిఁ బుట్టిన
గత్మంతునివలెనే యున్నది. మాంసిడిఁ బుంగునుండి
బుట్టినపుట్టలేదు. అయ్యో! మనస్సులేని, జీవిత
ని యీతిర్యగగత్తు మార్పులేకుండ నడచుచున్నది.
లిగి వివేకముగల మేము చూడుము. ఎప్పుడు

కప్పుడు క్రొత్తగా నడచుచుంటిమి. మే మనునది యొకటి,

చేయునది యొకటి. భగవంతుఁడుచేసిన సృష్టిమీఁద నభి
వృద్ధిచేయుచుంటిని? అందరు మానవులునొకటే. ఎక్కువ
తక్కువలు లేవని మాసిద్ధాంతము. మేము మాత్రము
రాజులము. మే మెవరిని జంపినను తప్పలేదు. అది
మాసిద్ధాంతముగోని భాగమే. రాజు తనప్రజను దా నురి
తీయించనచ్చును. భర్త తనభార్య నేమియుఁ జేయరాదు.
తండ్రి తన కొడుకు నేమియు ననరాదు. ఓసో! న్యాయము
న్యాయము!

ఆకాశమున నేగు ద్వితోత్తములార!

శేక ధరిత్ర ముల్పైడు తరూత్తములార!

నే కానగానఁ బర్యెడు మృగోత్తములార!

పాకలక్లేమెన పూరుషోత్తములార!

ఈ ధర్మ మెఱుంగుఁడి మెఱుంగుఁ డీ ధర్మమ్ము.

వేనుఁడు : కొప్పీతకా ఈ యంగరాజును దీసికొనిపోయి
కైదులో నుంచుము.

అంగరాజు : ఎవఁడు నన్ను బంధించునది? ఎవనియాత్మ
యెవని వశములోన లేదో నాఁ డిదివరకే బంధితుఁడై
యున్నాఁడు. నా యాత్మ నా వశములో నుండఁగా నాకు
వేరే బంధమే లేదు. నన్నుఁ గారాగారమున నుంచుము.
నే నక్కడకూడ నీపాటలే పాడెదను. నన్నుఁ జంపి
వేయుము, నేను గాలిలో నీపాటలే మ్రోఁగెదను.
నన్ను నీవు కైదులోఁబెట్టలేవు; చంపనులేవు. ఓహో జను
లారా! చూడుఁడు. వీఁడు నా కడుపునఁబుట్టిన బిడ్డ;

నా సొమ్ము తిని బ్రతుగుచున్నవాడను. నా గొబ్బము
అన్యాయముగా నపహరించినవాడు. నన్ను బంధించునట్లు.
నన్ను రితియించునట్లు. నన్ను గొరతొలగి గొట్టించునట్లు.
నన్నేనుంగులచే మట్టించునట్లు. నాకన్నముపట్టిక యుగిరి
నుండి వెడలగొట్టినాడు. నన్ను మోసముచేసి నా గొబ్బ
మపహరించినాడు. నాకుదాను పుట్ట నేలేదనుచున్నాడు.
నా సునీధను నానుండి యపహరింపఁ జూచుచున్నాడు.
ఈ యన్యాయముచూడుడు చూడఁడు! మీరింద బెప్పులు
లేవా? వినబడుటలేదా? కన్నులు లేవా? కనబడుట
లేదా? ఒక ముసలివాని నీ దుష్టు బంధించు చుండగో
జూచెదరేల? ఛీ! ఛీ! మనుష్యులైన మీరింద బెప్పు
కొనుటకన్న గాలితో నీరుతో నిప్పుతో బెప్పుకొన్న
లాభముకలదు. ఓ వాయువా! నీవు వీని నాసాగగ్రథముల
నాడకుము. ఓ జలమా! నీవు వీనికిఁ బ్రాణప్రదానము
చేయకుము ఓ యగ్ని! నీవు వీని ప్రాణసలముల గాఢము
ము. మనుష్యులకు బుద్ధులుపోయినవి; కాని గాఢ
ములకుఁ బోలేదు, పోలేదు. లేకున్నచో మాపుభువు
లోనుండి నిశ్వాసరూపమున వాయు వేల యుగిరి
ది. జలాధిదేవతలు మా పృథువు ప్రాణము లేల
కాపాడు చున్నారు. మూడువేళల నాచేతఁ బూర్వము
సమర్పితుండైన యగ్ని మాపృథువునకుఁ బ్రాణరక్ష గోలు
చేయుచున్నాడు. తేజస్సుమా పృథువు నాననమున నీల్చి
యట్లు వేదాత్మవలె వెలుంగుచున్నది. పంచభూతముల

నిండఁ బ్రాణమునిండి తొలుకాడుచున్నది. లేకపోయిన
నా మహాభూతములలో నంత మహాధ్వని యేల చెల్ల
రేగవలె!

ఓ సముద్రనదీమహోదదేవతలారా!

భాసమానాన్నిదేవతలారా! ప్రతులారా!

వాసించి చరియించు వాయుదేవతలారా!

ఆకాంతరహితవైహాయసాధిపులూ!

ఉరీతీయు నెవఁడు మి మ్మరీతీయు నెవ్వఁడు

కరులఁ ద్రొక్కించు నిక్కముగ మి మ్మెవ్వఁడు

కొరడాల దండించు గుణి మిమ్ము నెవ్వఁడు

ఎవ్వఁడు మిమ్ము కాసించఁ గల్గినతేఁడు.

[అంగరాజును బంధింప భటులు వత్తురు]

వృథువు : వేనా! ఇతఁడు పిచ్చివాఁడుకదా, ఇతనిని బంధించి
ప్రయోజన మేమి?

అంగరాజు : నేను పిచ్చివాఁడనని వేనునకు నమ్మకము లేదు.
పై కట్లు చెప్పను. నిజమునకు వేనునకు దేనియందు
నమ్మకమున్నది? దేనియందును నమ్మకము లేదు. కొన్నింటి
యందు నమ్మక మున్నట్లు నటించును. ఆ నటించుట
యెందులకా? లోకమును మోసము చేయుటకు.

వేనుఁడు : కాపీతకా! ఈయంగరాజును దీసికొనిపోయి భ్ర
ముగాఁ గారాగారమున నుంచుము. ఆయన కేది కావలయు
నన్న నది యీవలయును. కారాగృహములో నాతని
స్వేచ్ఛకు మీరు భంగములేరాదు.

అంగరాజు : వేనుడు! నీమేలుకొరకే చెప్పుచున్నాను. నన్ను గారలో నుంచుట నీకు శ్రేయిస్తు కాదు. శ్రేయస్సేమిటి? కాక పోవుటేమిటి? తల్లి చెవులు తెరిచినవానికిఁ బిసత్తు చెవులు బీరపూవులట. భగవంతుడే లేడన్న వానికిఁ దండ్రు యున్నాడా? వేనా! నీవు స్వయంభునవు. నీయిష్టమే యిష్టము. రాజ్యము చేయుము. భటులారా! పనిండు, నేను మీవెంట వచ్చెదను. వేనా! చేతులకు సగ కలలు వేయించుకొమ్మందువా? (రెండుచేతులు దగ్గరము పెట్టి) ఇంక నడువుడు. వచ్చుచున్నాను. చేతులు బంధించినచో నన్ను బంధించినట్లా! చేతులు నేనా? ఈచేతులు నే నై నచో ఈచేతులు విరుగు ననుకొమ్ము, అప్పుడు నే నుండనా? కాళ్లు తెగఁగొట్టినచో నప్పుడు నే నుండనా? కనుక కాలు సేతులు నేనుకాదు. పృథూ! నీవు చెప్పుము. ఎవని బంధించినచో నన్ను బంధించు తెట్లగును?

వేనుడు : పృథూ! చేతులు, కాళ్లు విరిగినచో నే నుండును. మెడ విరిగినచో? కావునఁ గాళ్లు, చేతులు నేనుకాదు, మెడ నేను. నన్ను బంధించఁదలంచినచో మెడ బంధించ వలయును. నన్ను జంపవలయు నన్నచో మెడ నొక వలయును?

[తెరలో - అమంగళ మప్రతిహతమగుఁగాక]

వేనుడు : [నవ్వి] పృథూ! పృథూ! చూచివా! ఈ ఒక పక్షి సన్నదో? అమంగళ మప్రతిహత

మగుఁగాకయట ! ఛీ! ఛీ! బిజిలీ ! నీవు గోగంకపయ్యను
మాటలు నేర్పినందుకు నీరాజునకు సమంగళిము కోగు
చున్నావా? రోజును లడ్లు జలేబులు తిని చివరకు నా కిదా
యుపకారము? నీ కీ మాట తెవరు నేర్పిరి?

[తెరలో - శాతముఁడు నేర్పెను]

వేనుఁడు : చూచితివా! పృథూ! శాతమునకు నా ప్రాణ
ములమీఁద నెందు కింత విరోధము.

పృథువు : శాతమున కిట్టివక్రపుఁగూతలు నేర్పిన దెవరు?

[తెరలో - వేనమహారాజు]

పృథువు : శాతమున కీ మాటలు నేర్పినది నీ వనుచున్నది
యీ గొరువంక. అందుచేత నీ ప్రాణములమీఁద నీకే
విరోధమని తేలుచున్నది.

అంగరాజు : ఎదుటివారిప్రాణములమీఁద నా కెప్పుడు విరోధ
మైనదో నా ప్రాణములమీఁదఁగూడ నా కప్పుడే విరో
ధము. నా మెడయును నేను నొకటా? కాదుకాదు. నా
మెడయు నేను నొకటియైనచో 'నేను', 'నామెడ' అను
రెండు భిన్నవస్తువు లేల యుండును? నామెడ నఱకినచో
నేను పోను, నాప్రాణములుపోవును. నా ప్రాణములు
వేరు, నామెడ వేరు, నేను వేరు. నాప్రాణములుపోవును,
నామెడ పోవచ్చును, నేనుపోను. నే నెచ్చటికిఁ బోదును?
అనంతమైన యీ యాకాశమంతయు నే నావరించియుంటిని.
నేను జలములో నున్నాను, అగ్నిలో నున్నాను, వాయు

పులో నున్నాను, తేజస్సులో నున్నాను; నేను తేనిచోటు లేదు. శబ్దములో నేను, భావములో నేను, మనస్సులో నేను, సర్వేంద్రియములు నేనే, నేను కానిదేది? బంధువుడను నేన, బంధించినవాడను నేన, బంధమునేన, సన్నుతేనే బంధించుకొంటిని. నాయిత్యమైనచో నే నీబంధము నుండి వదలించుకొన గలను. ఇదిగో వదలించుకొనుచున్నాను.

[సస్క-మిగుచును]

వేనుడు : పృథూ ! చూచితివా ? ఆ పిచ్చివాని మూర్ఖులు గజము మిథ్య, పలాయనము మిథ్య యన్నట్లున్నది.

పృథువు : ఆయనది మిథ్యావాదముకాదు, “అస్తి” వాదము.

వేనుడు : “అస్తి” వాదము కాదు, అస్థికలవాదము.

పృథువు : ఆ వాదము మనది.

వేనుడు : అనగా?

పృథువు : అనగా? విసేతభట్టు, వాసి యల్లుడు, వాసి మనుమడు వీరందఱి యస్థికలు మనవాదమునలననేకచో కనిగిినవి. అసలు మనది అస్థికలవాదము.

[తె]

నా ల్ల వ యం క ము

[రాజాంతఃపురము - వేనుఁడు కొవ్వితఁగుడు ప్రవేశము]

వేనుఁడు : ఈ వేసంగి వెన్నెల పువ్వరాగములకాంతులు వెదఁ జల్లి నట్లు మల్లెపూవులు పారబోసినట్లు మబ్బులు విడిసి పొగా లేతయెండలు తళతళలాడినట్లు మాపృథు నవ్వినట్లు విరఁగోసికొన్నది. మాపృథు నవ్విన తెల్లనికాంతులతో నామెదంతములు కనఁబడి కనఁబడనట్లు ఈవెన్నెలతో దూరాన తోటచివరఁ గల రెల్లపూవులు కనఁబడికనఁ బడుటలేదు. ఈచల్లనిగాలి స్నేహితునివలె వెనుకనుగడి వచ్చి నన్ను మెల్లగాఁ దాకుచున్నది. అవునవును. నా స్నేహితునగు నాకును దూరమై పోయినది. శౌతమా! శౌతమా! ఓయీ! నాగుండెకాయ! ఓయీ! నాయెడలో నుంచుకొన్న చిన్నారిదీపమ! నన్ను వదలిపోతివికదోయి. నాశౌతముఁడు లేనివెన్నెల నాకు బాగుగాలేదు. నాప్రాణములు అల్లల గాలిపొరలమీదఁ దేల్చుకొనిపోవుటలేదు. సముసము వీడియెటుంగని మా చెలికారమున కట్టి దుర్దిశములు వచ్చినవి? నేటికి నాలునాళ్ళనుండి నాకు సద్రాహారములు లేవు. నేను కృశించినట్లున్నది. నెడందయై బిరుసువారిన నాయెదురొమ్ము ఉబ్బుతగ్గి సడలి నా చేయి చేయి తాకినచో నాకే కఠినముగాఁ గన్పించలేదు. శౌతముని మీఁదినుండి నామన స్పెట్టు కొందును. పోయి శౌతమునిసిద్ధాంతము లంగీకరించితి సని చెప్పుదునా! వ్వు? అతనివాదములు కొంతవరకు గంభీర

ములుగ నున్న వే! ఇన్నాళ్ళు నేను నిర్మించి యోగించిన
సిద్ధాంతములే తప్పులా? ఈరాత్రి చంద్రకేతకీప్రాసాదము
నందు వీణవాయించుకొందును. అదియే మంగళము.

[నిష్క్రమించును]

కాతముడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడెందున్నాడో! అంతఃపుర
మంతయు వెదకితిని. అతఁడెందునుఁగానరాదు. ఆశఁడో
నేనో - యిద్దరిలో నెవరమో యొకగమే నిగులనలయును.
ఛీ! ఛీ! వేదములు మూలఁబడినవి. శాస్త్రములు చల్లు
బండలయినవి. వేదాంగములు త్రుప్పుపట్టినవి. ధర్మ
శాస్త్రములు దగ్ధమైనవి. వేనా! వేనా! నీవు వేదము
లక్కఱలేదనువాడవు. నేను కావలె ననువాడను. నేను
చనిపోయి లోక మంతయు నిర్వేదమైనఁగావలయును.
నీవు చనిపోయి శోషవడిన వేదమాత మఱలఁ దెప్పిగనైన
దెప్పిరిలఁలయును. నేను బ్రాహ్మణుఁడను. నీవు శూద్రు
డవు. నీ కస్త్రశస్త్ర నైపుణ్యము కలదు. నాకు లేదు.
అయినను నీతోఁ గత్తియుద్ధముచేసి యీసంగతి తేల్చుకొన
వచ్చితిని. ఇదిగో! ఈవెన్నెలలో నాకత్తికుబసము విడిచిన
తెల్లత్రాచువలె తలతలలాడుచున్నది; నిజముగా నాతలయో
తెగిపోవును. లోకాతిశాయయైన వేనుని పరాక్రమ
మెక్కడ? చిన్ననాటినుండి వేనుని పూర్వలిచ్చిన యగ్ర
ములమీఁద బ్రతికిన నే నెక్కడ? నిజమే, నేనే
వలయును. మావేనుని తలవెండ్రుకయుఁ జెదర
. ఛీ! ఛీ! నేను చనిపోవుట నాచనిపోవుటతో

వేనరాజు

నాగిపోయినయెడల నేనే చనిపోవచ్చును గాని యది
వేదధర్మనాశనపిశునమైనయెడల నట్లు కారాదు. వేనుఁజే
చనిపోవలయును. వేదమతము మఱల నిలువవలయును.
ఓసా! వేదమాతలార! ఋష్యాత్మలార! ధర్మదేవ
లార! మీ శక్తియంతయువచ్చి నాశాహువునందున
నాకరచాలమునందును నిలుచుఁగాక! నే నిదే వేనాసుర
వధారము బయలుదేగుచుంటిని. వేనుఁ డెక్కడ
నున్నాడు? కాపీతకా! వేనుఁ డెక్కడ?

కాపీతకుండు : ఏ మట్లు వచ్చితివి? వేనుఁడు చంద్రకేతకీ
సాసాదమున నీణావాదనము చేయుచున్నాఁడు.

కాతముండు : అట్లనా! అతనిసంగీతము విని యెన్నా శృయి
నది. ఓసా! ఈచంద్రకాంతశిలలు ద్రవించుచున్నవి అతని
సంగీతమువలననేకాబోలు! కాపీతకా! అదిగో నా కా ధ్వని
వినవచ్చుచున్నది. నే నిందుండి యతనిసంగీతము వినెదను.
నీ వింకఁ బోవచ్చును. [కాపీ-సప్ర]

కాతముండు : [నిమిలితాక్షుండై] ఆహా! ఏమి యాధ్వని
సౌందర్యము!

కలువపూవులోని పచ్చలదిబ్బుమట్టుకు ముసరి తుమ్మెదగమి మోగినట్లు
మెత్తున యిసుకలమీద నున్న శిశిపారజాలు ముక్కు పుట్టినట్లు
తల్లి యొకక్కలో దాగి వెచ్చన నందకూన క్రొమ్మెడ వంచి కూసినట్లు
తవెనుల్లిపొద వాలించి పొలాలపైనుండి వచ్చిన గాలి యూదినట్లు

ఏ పురాజన్మ సంస్కారమో! పరిణిత
మై స్వయంగానా మందిన ఐట్లు మందు
గొండ తెల్లకొమ్మన గూడకట్టు
తుమ్మకలపట్టు తేనియల్ తొడికినట్లు.

వేనా! వేనా! నీ యీ సంగీత మెన్ని సాదులు విగ్రహిం. అన్ని
సాదులు న న్నిట్లే చేయుచున్నది. ఈధ్వని నాదేహములో
నున్న సర్వరక్తనాళములను బెల్లగించుచున్నది. వేనా!
నీ వే విధముగా బ్రతుకుటకు దగనివాడవగునను, నీ
సంగీతము, నీశిల్పము, నీకవిత్వము - వీనిమాధ్యముచేత
నయినను బ్రతుకందగినవాడవే! ఇంతసొందగ్య చూజిగిన
నీయాత్మలోనుండి యంతటియధర్మము వెలువరింపట మా
దౌర్భాగ్యముగాక మరేమి? అదుగో! అదుగో, అన్నా!
అన్నా! నీ యీ కేదారశాళ యంత సునోహగముగా
నే నెన్నడు వినలేదు. గౌరీజానకంతభూషణమ వైన
యోరాగచూడామణి! మావేనుని కరాగ్రస్పర్శచే
వీణతంత్రులవీఁద నీవు సరిగా

సాది గోడుమనైత్రామ లోక టాకటి
ప్రేమ బెనవేసికొనుచు పింకిట్టుకూసి
నట్లు గేదంగిపుప్పొడులంగు మెరిసి
పోయినట్లు మధునాకమూర్తి వైతి.

హా! ఇంతటిసంగీతవిద్య భూలోకమునుండి యంత
మాట? పోనిమ్ము! పోనిమ్ము! లోకమంతయు వేద
శరముకానిమ్ము! ఆ వేదధర్మమువలన లోకము సంపా

దించుమోక్షము నీసంగీతమువలనఁ గళలనలన లోకము సంపాదించుఁగాక. చీ! చీ! నామనస్సునకు మోసాము క్రమ్ముచున్నది. సంగీతాదికళలవలనఁ బ్రాప్తిచుమోక్షము నందు నిత్యత్వములేదు. ఎఱునను వేనుఁడు గతించ వలసినదే. అయినను నీరాత్మీమాత్రముకాదు. ప్రీతాంతమై చల్లనైన యీవెన్నెల నాకోపముమాటలచేఁ గదలి పోయి మానెత్తురుచే వెచ్చనకారాదు. మావేనుని నిత్య సంగీతసినాదముచేత మహాశ్రుతి మేళవించుకొన్న యీ వాయుమాగ్రములయం దపశ్రుతి కలుగరాదు. అదుగో వేనుఁడు సంగీత మాపి యిట్లు నచ్చుచున్నాఁడు! నే నిందుండి పోయెదను.

[వేనరాజు ప్రవేశించును - శౌతముఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఇంత సంగీతవిద్య నా కేలవచ్చినది? ఇంతటి విద్యయు నాకు శౌతమునిసంగతికూర్చిన యానందము కలిగించలేదు. ఓహో! ఈ వాయువీధులు నా గానశ్రుతులను మేళవించుకొని యింకొకధ్వని నెక్కనీయుటలేదు. ఈవాయుతరంగములు శ్రుతులు కలుపుకొని మెల్లగాఁ బూలకొమ్మలల్లల నాడినట్లల్లలనాడుచున్నవి. నాయాత అదొకరీతి మైమరపులోఁ దన్మయభావమును బొందుచున్నది. ఏమో! నాల్గునాళ్ళుగా లేసి యీ సౌందరమీ యంతఃపురమున కెచ్చటనుండి వచ్చినది? పృథూ! పృథూ! తల్లీ! ఏమిసిద్ధరయే!

పృథువు : ఎందుకు వేనా?

వేనుడు : నన్నా యని పిలచెద నంటివికాదా ? అన్నా
యనుము.

పృథువు : అన్నా ! నన్నెందుకు సద్రలేపితివి ?

వేనుడు : తల్లీ ! ఈ యంతఃపురము చూడుము. ఈ నాల్గ
నాళ్ళుగా లేని సౌందర్యము దీని కక్కడనుండి వచ్చినది?

పృథువు : నీ వింతసేపు వీణవాయించుచుంటివా ?

వేనుడు : అవును.

పృథువు : అన్నా ! నీవు వీణవాయించునపుడు నీయంత్యోగ
దేవతలు నిలచుచున్నారు. ఆపాదమస్తకము నీ హాస
దివ్యపురుషుడ వగుచున్నావు. నీ యాత్మయు మనస్సును
ననంతమైన సౌందర్యమును గడించుకొనుచున్నది. ఇప్పు
డందుచేత నీకు సర్వమును సుందరాతిసుందరముగా
గనించుచున్నది.

వేనుడు : తల్లీ ! అట్లుకాదు. నాల్గునాళ్ళుగా శతముడు
లేకపోవుటచేత సతనివ్రసన్నత యెఱుంగకపోవుటచేత
లేనికోభ యీ యంతఃపురమునకు నేడతనివ్రసన్నత
కలిగినట్లు వచ్చినది.

పృథువు : ఆతఁ డిప్పు డిచ్చటికి వచ్చెనేమో !

వేనుడు : ఇంక నామొగము చూడనని పోయినాఁడు. ఇతడు
వచ్చునా? అయినను - కౌషీతకా ! శతముఁ డిప్పు
డిచ్చటికి వచ్చెనా ?

కౌషీతకుండు : [వచ్చి] అవును, నచ్చి యిప్పుడే నెళ్ళేను.

వేనుండు : ఎంతసేపు అయినది వచ్చి ?

కౌషీతకుండు : నీవు చంద్రకేతకికి బోయినంతసే వచ్చేను.

వేనుండు : మఱి యిప్పుడేనా వెళ్ళినది. అయినచో జాలసే
పిందుండెనన్నమాట. నేను వాయించినంతసేపున్నాండు.
నేడు శుక్లాక్షమికదా? వెన్నెలలు వచ్చినంతసే నేను
చంద్రకేతకికి వెళ్ళితిని. ఇదుగో! ఇప్పుడు రాత్రి రెండు
జాములు కావచ్చుచున్నది. మొగ్గవేసిన ప్రాగ్విశాంగన
మొగమువలె చంద్రుండు వ్రాలియున్నాడు. వెన్నెలలగుం
దెల్లదనముపోయి బియ్యపుగింజరంగు నచ్చుచున్నది.
ఇంతసేపు గౌతముం డిందేయుండెనా? కౌషీతకా! నన్ను
బిలువకపోయితివి.

పురు : అన్నా! మీ రిద్దరు పోట్లాడుకొంటిరికదా!

వేనుండు : చిట్టితల్లీ! అతనికి నాకు పోరాటమా? చంద్రునకు
వెన్నెలకుం బోరాట ముండునా? కత్తికి దాని పదునుకుం
బోరాట ముండునా? నాకన్నులకుం గంటిచూపునకుం
బోరాట ముండునా?

గౌతముండు : [ప్రవేశించి] వేనునకు గౌతమునకుం బోరాట
ముండునా?

వేనుండు : [కొంగిలించుకొని] తమ్ముడా! మంచునీటిలో
స్నానమాడి వచ్చితివా? పన్నీటిలో జలకమాడివచ్చి
తివా? నీ యొడ లింతచల్లనై కమ్మనై యున్నదేమి?

శాతముడు : ఇందాకటినుండియు నీ గానవాహినిలో స్నానమాడుచుంటిని. తత్సారభములో నోలలాడుచుంటిని.

వేనుడు : చంద్రకేతకిమిండికి రాకపోతివా ?

శాతముడు : ప్రశాంతమై చల్లనైన వెన్నలులు కడిగి వెచ్చగిల్లజేయుటకు మనస్కరించలేదు.

వేనుడు : తమ్ముడా! నీవు వచ్చితివని యీ సౌభముగెరుక్క. నూత్నశోభయే చెప్పినది. నీవులేని పనభి నాగు కడచుచున్నను రాత్రులు కడచుటలేదు. అందుచే నీ కుటుంబాని నెచ్చెలియైన వీణవద్దకు బోయితిని.

శాతముడు : అన్నా! అన్నా! ఆ వీణను నేను ముక్కలు ముక్కలుగా జేసెదను. దానిని నా చేతికిమ్ము. అది నాకు లేని సౌఖ్యమెందు కనుభవించుచున్నది? దాని శాస్త్రలేదు. దానికి ధర్మజ్ఞానలేదు. అందుచేత నది నీతో బారువులేని చెలిమి చేయుచున్నది. అన్నా! నన్నింకొక్కసారి కౌగిలించుకొనుము. నే నింటికి బోవలయును.

వేనుడు : తమ్ముడా! ఇంక గొంచెముసే పాగుము. ఆ చంద్రుడస్తమించువఱ కాగుము. వాడి కెంతలోనో అస్తమించడు. చూడుము, క్రమక్రమముగా నెఱ్ఱిపడుచున్నాడు. తూర్పుదిక్కుంతయు పునుగుపూసిన ట్లగుపడుచున్నది. పాలుత్రాగు పసిబిడ్డ తన మొగముతో గొంత భాగ మాక్రమించుకొనగా మిగిలిన మాతృదేవీస్తనమండలమువలె నీ శుక్లాష్టమిపరివర్థమానార్ధాధికచంద్రబింబము

రమ్యతరముగానున్నది. అతఁ డింకొక్క-శత సవరించుకొనుఁ జోవులోపల నన్ను గాటముగాఁ గొంగిలించుకొనుము. నీ వియోగ పరితప్తమైన నా యీ సౌధదేహానికి మోటుగను పూత పెట్టుము. కౌషీతకా! ఆ మాణిక్యదీపము నట నుండి తీసివేయుము. దానికృత్రిమ దీప్తులచేత గౌతముని ముఖమందలి యకృతిచు సౌందర్యము వెగటువేయుచున్నది. పండిన యెఱ్ఱుని మొక్కజొన్న గింజలు రాశివోసి నట్లున్న యా చంద్రదింబము చెట్లడ్డము లేకపోవుటచేత మన నంకనే చూచుచున్నది. ఇంకఁ గొంచెము సేపటికిఁ జీకట్లు రాగలవు. చౌర్యాగ్యపుఁ జీకట్టిలో నీ నెన్నెలతీగవంటి యందము నా నునస్సునగు చూడఁ జూడ బాధకలి గించును. తమ్ముఁడా! ఇంక వెళ్లుము. నీనంకఁ గనులార చూచితిని. సన్నుఁ జేతులారఁ గొంగిలించుకొంటిని. సన్నుఁ దనవితీర ముద్దుపెట్టుకొంటిని? ఇంక నీవు పొవచ్చును. ఏల యింటికిఁ బోవలె ననుచుంటివి ?

గౌతముఁడు : ఇంటివద్ద నాభాగ్య నాకొఱ కదురు చూచు చుండును.

వేనుఁడు : నీ భార్యయా? ఆమె యెవరు ?

గౌతముఁడు : ఎవ రేమి ? నా భార్యయే

వేనుఁడు : నీవు పెండ్లి యెప్పు డాడితివి ?

గౌతముఁడు : నాచిన్నతనములోనే నా తలిదండ్రులు చేసిరట.

వేనుఁడు : వేనునియాజ్ఞ యేమైనది?

గౌతముడు : రహస్యముగా దేశ ముగియబడినదిగా నిట్టి వివాహములను దాకలేక పైపైని నిడుగుచున్నది.

వేనుడు : ఆమె యందక త్రేయేనా ?

గౌతముడు : పృథుకన్న నందక త్రై. పృథు సౌందర్యముగో కొంత పుంస్తవమున్నది. నా భార్యయందముగో స్త్రీ సౌగు మార్గ మంతయు నున్నది. అది వెన్నెలనత్తి.

వేనుడు : గౌతమా ! స్త్రీలు కానువెరాహితులైన పురుషులు కంటి కందకతైలవలె గప్పింతును కాని, ముగ్ధముగా బురుషులే యందగ్రాంతు. నిజముగా నాకు స్త్రీలు సౌందర్యము నచ్చదు. నీయందున్న సౌందర్యము మహా యుచ్చట నైన జూపించుము. కనంబడదు. మృగసత్వోక్తులయందు గూడ జూడుము. స్త్రీజంతువులకన్న మృగమజంతువులే యెక్కువ యందమైనవి. సంగీతము చూచుము. సన్నని యాడగొంతుక మెచ్చుకొన్నట్లు లోకము మంచి జిగికలిగిన భావాభిరామమైన గొంతుకను మెచ్చుకొనలేదు. స్త్రీ ప్రకృతిలో నొక్కటే ఛాయ. అది సర్వత్ర యల్లయుండును. పురుషప్రకృతి యట్లుగాక భావముల కనుగుణముగా విస్పష్టముగా మారుచుండును. కవిత్వమందు గూడ సంతియ. ఒక చిక్కని తియ్యని శైలికలవానికవితి యంతయు భావముల వెంటమాగక సొకటిగిరి నడచు చుండును. భావమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చుకవి కవిత్వము శయ్యలో భావమును బట్టి మారును. కాని, లోకము ఆశయ్యకు, ఆ స్త్రీసౌందర్యమునకు ప్రాధాన్య మిచ్చు

చున్నది. కాదన్నచో వినదు. పదిమంది నడచినదే త్రోవ.
మన మేధుచేయఁగలము ?

శౌతముఁడు : అన్నా ! నీనంటి దివ్యపురుషులు జన్మించినే
జన్మించరా. జన్మించినను, నీనంటి మహాప్రత్యేకతా లక్షణ
ములు కలవారినిలన లోకమునకు లాభము లేదు.

వేనుఁడు : నాయనా ! నీవును నీభాగ్యయు సుఖముగా
నుండుఁడు. నీ వింకఁ బొమ్మ. [ఒక యంగరము తీసి] ఇది
వేనుని కానుకగా నీభాగ్య కిమ్ము.

శౌతముఁడు : అన్నా ! ఇంక నే నేకదను. అదుగో ! వెన్నెలను
వదిలిపెట్టి కొయ్యబారినట్లు చంద్రుఁడు సశ్వలముగా
నస్తగిరిమీఁద కాలు మోపుచున్నాఁడు [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : పృథూ ! నీవితసేపు నేనియు మాట్లాడలేదేమి ?

పృథు : మీరిద్దరు నన్ను మాట్లాడసచ్చినదా ?

వేనుఁడు : ఓసీ దొంగ ! నీ మొగము చూచిన నీవును సంత
సేపు మాట్లాడుచున్నట్లే యున్నదే. మాట్లాడకయు సిత
రుల మాటలు మన కిష్టమైనచో మనమును మాట్లాడినట్లే
యుండును. నీవు సరిగా శౌతమునినలెనే మాట్లాడెదవు.
అందుచేత నతఁడు ప్రసంగించుచుండగా నీకు నీవును ప్రసం
గించినట్లే యున్నది.

పృథు : నీకు నిద్ర వచ్చుటలేదా ?

వేనుడు : నీకు నిద్ర కన్నులవెంటల గాచుచున్నది. నీవని కన్నులు మూసికొనుచున్నవి. చగ్గరగుని గూడుము. చెంగావిరంగువేసిన సన్నని గుడ్డపేలికినది ముత్యమునెరి యున్నాడో? నీకు నిద్రవచ్చుచున్నచో నీవు నా యొడిలోఁ బండుకొనుము. పండిన సంపంగివలె నువ్వని నీ ఆకస్పలు కనీసకలమిఁదికి వ్రాలుచున్నవి. ఓహో! పృథు నా యొడిలో నిద్రపోయినది. పసినిద్ర యంత్రజేరికఁగా నుచ్చును. ఇంతలోఁ గన్ను తెరిచి యుంతురు. ఇంతలో నిద్రపోవుదురు. ఈ ప్రపంచకమంతయుఁ బసినిద్రయందే నిగడి యుండరాదా? అప్పుడు స్వర్గమువలె నుండునని. చగ్గరగుడు పూర్తిగాఁ బోయినాడు. చీకట్లు నాల్గుదిక్కుల నలము కొన్నవి. అదియేదో పక్షి కూయుచున్నది. సన్నగా నీల వేయుచుఁ జల్లని యీ త్రియామాశృంగాటకమాల గతుక భటునివలెఁ గాచుచున్నది. ఓహో! ఆ కూతయేమి బాగున్నది! వీణ చివరితంఁద్రమిఁద గోటితో నిట్లున్నట్లున్నది. శబ్ద మంతయుఁ పకృతి నిండ నున్నది. అది గానవిద్యలోనికి నేమూల వచ్చినది? ఆహాహా! ఈ రాత్రి యంతయు నిశ్శబ్దమై గంభీరమగుచున్నది. కౌషీతకా! నిష్కంచుకను వచ్చి పృథును దీసికొనిపోయి యామెనెజ్జ మిఁదఁ బరుండఁబెట్టు మనుము. నే నొక్కసారి సౌభాగ్ర భాగమునకుఁ బోయి రాత్రిచేత నావరింపఁబడిన పట్టణ

మును జూచెదను. [పరిక్రమించి] ఓహో! యేమి యంగముగా నున్నది. ఏమియును గనిపించుటలేదు. కాని, ఏదో నిరాకారతగో సాకారత తోచి మనస్సున కానగడమగుచున్నది. నా కీ రాత్రియంతయు మహానందముయైపోయినది. మఱల నా యీ జన్మకు నిట్టిరాత్రి యింకొక్క డనుభవించునా?

[తెర]

అ య ద వ అ ం క ము

ప్రదేశము - కోటముందు.

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] కౌషీతకా ! కౌషీతకా !

కౌషీతకుండు : [ప్రవేశించి] ఏదోపిలుపు, ఆజ్ఞ నాలె వినబడుచున్నది. మా వృద్ధరాజుడవులుపట్టినతరువాత నా కిట్టి శ్రవణసుఖమైన పలుకు వినబడనేలేదు. ఎవ రాపిలుచునది?

అంగరాజు : కౌషీతకా ! కౌషీతకా !

కౌషీతకుండు : జయము ! జయము మహారాజునకు.

అంగరాజు : ఓయీ ! వేనుని నేను రమ్మంటి నని చెప్పుము.

కౌషీతకుండు : దేవర యాజ్ఞాపించునట్లు [పరిక్రమించి] రాజునకు పిచ్చిపోయినది, పోయినది. లోకము బాగుపడినది, పడినది.

అంగరాజు : ఆర్య ! కౌషీతక ! నే నిదిగో సింహాసన మాగో హించుచుంటిని. మహారాజు రమ్మనె నని వేనుని దత్త ణము తీసికొనిరమ్ము.

[కౌషీతకుండు నిష్క్రమించి - వేనకౌషీతకులు ప్రవేశింతుగు]

వేనుండు : కౌషీతకా ! వృద్ధరాజా ? సింహాసన మందండి నన్ను రమ్మనెనా? ఏమివిచిత్రము! సింహాసన మెక్కిన గాని రాజు కాండాయేమి? రాజైనవాండు సింహాసన మెక్కినను రాజే. ఎక్కకున్నను రాజే. రాజ్యము పూర్తిగా

నావశమైపోయినతరువాత మూల తపస్సు చేయవలసి కావీతకా! నీవుపోయి నేను రానంటి నని చెప్పుము.

కౌషీతకుండు : అయ్యా! అట్లు చెప్పరాదు. ఇంక నన్ను ధానమునకు వచ్చితీరవలయును.

వేనుడు : ఆ! ఏమి? ఓరీ! నే నెవ్వడో ననుకొంటివి? నేనుండను. సింహాసనమందుఁ గూర్చున్నంతమాత్రమున నీవిచ్చివాడను రాజు కాలేదు. రా జెవ్వడో చూపిం దదను. [సహాపింగని] అంగరాజు! ఎందులకు నన్ను గన్బంధింపరా ?

అంగరాజు : నీ నెవ్వగవు? నేనుడెవవా? నీ రాజ్యముగలముఠా జూచివచ్చితిని. ఎన్నటఁ జూచినను భగ్గము నొకటి నొకటగు చున్నది. ప్రజలకు స్వస్తిగా నున్నది. రాజు వ్యాధుముగాఁ బాలించుచున్నాడు. గోబ్రహ్మణ్యులకు శుభముగా నున్నది. లోకము లన్నియు శుభముగా నున్నది. పక్ష న్ముడు కాలముసందు వర్షించుచున్నాడు. పృథివి సస్య శాలినిగా నున్నది. దేశము తీరీభగహితముగా నున్నది. బ్రాహ్మణులు సింధయులుగా నున్నారు. పుత్రులు లేని వారికిఁ బుత్రులు కలుగుచున్నారు. పుత్రులు గలవారికిఁ జాత్రులు కలుగుచున్నారు. సింధులకు భవలాభము కలుగుచున్నది. జనులందఱు సురీంద్రులు బ్రతుకుచున్నారు. నీ రాజ్యమంతయుఁ జూచి వచ్చితిని. ఇంక శుభముగ నున్నది.

వేనుడు : ఇంక నెట్లున్నది.

అంగరాజు : ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మమే లేదు. ప్రజలకాపడగా నున్నది. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుటలేదు. గోబ్రాహ్మణులకు రక్ష లేదు. లోకము లన్నియు గోబ్రాహ్మణులచున్నవి. పర్జన్యఁడు నీటిచుక్క యగునను సుగముల లేదు. పృథివి సంపూర్ణముగా బీడువేసి పోయినది. దేశము ట్తోభించిపోవుచున్నది. బ్రాహ్మణులకు భయ పరిత్యక్తముగా నున్నది. పుత్రులు లేనివారికిఁ బుత్రులు లేరు. పుత్రు లొకవేళ నున్నచోఁ బుత్రులు లేరు. సర్థినుల కెడలేని దారిద్ర్యము. జనులందఱు నకాలమరణము లందుచున్నారు. ఆయుర్యేదమునం దెఱుంగని న్యాయులు ప్రబలి నూటికేబదిగా నిరుపదేండ్లు రాకమునుపే చనిపోవుచున్నారు. నీ రాజ్య మంతయుఁ జూచివచ్చితిని. చాల సుఖముగా నున్నది.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది ?

అంగరాజు : దేశ మంతయు రెండుభాగములు. వైన్యలు అవైన్యలు. అవైన్యలకు రక్ష లేదు. వారి కిండులేవు. భార్యలు లేరు. బిడ్డలులేరు. తినఁ దిండిలేదు. కట్ట గుడ్డ లేదు. నోరు మెదపినచో వారిని వైన్యలు చంపుచున్నారు. రెండవవారు వైన్యలు అన్నము లేకపోయినను లోపల గంజిత్రాగి వీధిలో మీసములు మెలిపెట్టుచున్నారు. మరలవారిలో వారికి భదాభిప్రాయములు. వారును కొట్టుకొనుచున్నారు.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది ?

అంగరాజు : దేవాలయములలో నేనును బెట్టి బూజించుచున్నాను. ప్రాంత దేవాలయములను బడ గొట్టుచున్నాను. అడ్డమైన చ్చివవారిని గొడ్డగొట్టుపెట్టి చంపుచున్నాను. భగ్యలందరు భగ్యులనుసరించి పెట్టి పోవుచున్నాను. వేసరాజువులను వినబడుటలేదు. పినగబడినవో నవసృతి అంగరాజుగారికి లేదు. తపస్సులేదు. దయామా లేదు. సత్త్వమా లేదు. శమమా లేదు. నిష్కలేదు. పాతిప్రత్యమా లేదు. ఉన్నది యువరాజుగారి దేనియు లేదు.

వేనుడు : మజ్నురీ ! వేనమతము బాగుగా బ్రతికినది. వేనమతము సర్వనాశమగునది. నీ సంగతి నవసమం నీ నీతియు రాజువు కావు. వేనుసయాజ్ఞ సర్వవిగ్నభూతాభిగమయగస్తూరీ తిలకమువలె బ్రకాశించుచున్నది. వ్యాఖ్యవా ! మృత్యువా ! నీగోయి మహావ్యాధి. వేసరాజు మామిమింత ప్రబలుటకు నీ గోశ్చక్తి కాగలము. వేనమతము సర్వనాశమైన తరువాత బ్రహ్మచకమగ దంతటను వేనుడే జేపుడు.

అంగరాజు : ఓయీ ! వేనుడు ! నా స్థిత్యము నీ ముక్తి తాల్చినది.

వేనుడు : లేనిభగవంతుని సృష్టించి యు భగవంతుడు లేడన్న నానిని నా స్తిగుండనుట వెర్రివాగలు నేర్చుకొనిన తెలివితేటలు. ఇట్టి దుష్టసిద్ధాంతము విన్నయు చిన్న భిన్నములు చేయుటకే నేను పుట్టితిని.

ముసలిభట్టు : [[ప్రవేశించి] వేసముహూహం! నీ హాకయవ
తారమూర్తివి. రాజా! ప్రొద్దు నాటానినది.

వేనుడు : నీ వెవ్వరపు

ముసలిభట్టు : నేను విసితభట్టు వియ్యగగుడిను. అయినదానిల
క్రింద నా మనుషుని మూన్నాళ్ళక్రింద నా గుమాగుని
నీవు చంపితివికదా? నేడు నన్ను జంపుము.

వేనుడు : నా యాజ్ఞాతిరస్కారముచేసి నన్ను నట్లు.

ముసలిభట్టు : ఇదిగో!

ఓహో! వేసధరణీధవ! మతిజితసకలపూర్వరాజరి! తృణీ
కృత సర్వపూర్వరి సిద్ధాంత! ప్రత్యక్ష మృత్యుదేవత!
ఓయీ! ప్రొద్దు వాటానినది. బ్రాహ్మణాన్య ప్రదాన
ముల తోడులేక సూర్యదేవు డేకాకియై మందేహులకోల్త
లకు తన్నుదాబురికొల్పుకొనుచున్నాడు. రాజా! ఈ
సాయంసమయమున నీరాజసాధము శ్మశానవాటికవలె
భగ్గునఁ దగులఁబడి పోవుచున్నది. పాపము నీమొగసాల
యందుఁ బూర్వమువలె నగారా మ్రోతలు మేఘధ్వను
లనుకొని నెమళ్ళు సృత్యము చేయుటలేదు

తనకిరణాలి నల్లెసలఁ దాపము వెంచిన నేల నెండఁజే

సిన జగమెల్ల బిట్టగఁ గృశించఁగ మాడ్చిన శీర్షభానుఁ డ

ల్లన మలుకొండపై నొరుగులాగునఁ దోచెడి, కాని శీవతా

ఖని యుపసంహరించడు జగత్ప్రళయకృతియైన వేడిమికా.

వేనుడు : భేష్ ! ముసలివాడవై నను నీవే పెంచుచున్నాడవు.
ప్రళయ మార్తాంధ్రుడవై న వేను బిగ్గె వ్యంగ్యముగా
దిట్టినవా డిగ్గెనగు తేను. నీచునునుని వ్యంగ్యము పెనుగా
నున్నది. నీచును బిగ్గె వ్యంగ్యము మధ్యమముగా నున్నది.
నీవ్యంగ్యమో ఏళిండ్లు గమ్యమగుగా నున్నది. ఓయీ !
నీ పేరేమి ?

ముసలిభట్టు : ముసలిభట్టు

వేనుడు : నీ కేమిట సలయునో కోరుకొనుము.

ముసలిభట్టు : నాకు నీ చేతిలో న్యూన్యపు కావలయును.

వేనుడు : అది యింక నక్క లీగు. ఇదివరకే సిద్ధించినది.
సావము ! నీవక్కడవే గురువారిగఁ జనినో నేలే? నీకు
గోడిచ్చెదను. ఓరీ ! కొక్షితగా ! నీవు వీసకిఁ గోడపరచుము.

అంగరాజు : ఓయోయీ ! ప్రళయసూర్యుడా? ఏమి నోయి
మాపాలా లింత మాడ్చి మంగలముసల బెట్టెదవు ?

లోకబంధుడవు నీలోన లోకాపరి

కాకలంబడి మాడి కమగిపో నుడువల్లు

భీకరాకృతి పూని బెట్టు నావాడికా

శ్రీ కావిగ మాన్పించి డహబో పోగల్.

కొక్షితకుడు : ముసలిరానిని కింకను బిచ్చిపోతేగు.

వేనుడు : ఎవడురా అక్కడ వీరి నిద్దరి నురిశీయుండు.

[ముగ్గురు సమగ్రిమొదలుపెట్టిన]

అంగరాజు : అయ్యో ! అయ్యో ! నాకు బీచ్ఛియొక్క చున్నది.

శౌతముడు : [ప్రవేశించి] ఆహా ! ఇది ఎంతో స్పృహను
పూహము.

అమరిచి మొవ్వడే నొక మహావిషమముగఁ జెప్పజూచుచు
కము బహుధా గతానుగతికంటెగూడ బో సెడి వానివెంటడి.

దమరిమ యల్పబుద్ధులకు దాటినసంగతుల మృత్యులో విచార
ర్యములు మనస్సు చెతనని యచ్చటఁ బట్టను బుద్ధి కలఁచెముతా.

అదికాదు కాని యీవిద్యాశాలలయందుగూడ నిషయ
చర్చలోఁగూడ వేనరాజునెడల ద్రోహముగననా? యథార్థ
విషయవిజ్ఞాన మిచ్చటఁగూడఁ గలుగరాదు యాహోలు
సేబాసు ! ఇచ్చటఁగూడఁ గలుగరాదేమి? ఇచ్చటనే
కలుగరాదు.

శ్రీదము వేద మిచ్చట నశించవలెక సకల్యా జేషా
వాదము లీ శృకానఘనవాటికలోఁ బొగవెల్లఁగావలెక
పాదులుపెల్లించి ఋషినాక్యము లింతయు మేర్పకుండు ప
జ్ఞాదశినంబు వర్తకముసాగెను వేనుని పాఠశాలలకా.

ఓహో ! వేదమాతా ? తల్లీ నీకైన దయలేదా ? జేశ
మంతయు వేనునియనుగ్రహ మెట్లు సంపాదించునా
యనియేకాని వేదమిట్లు నశించిన దని దిగులెవ్వరికిని లేదు.
ఎవరిది ? కాదుకాదు మామన్నదనుచున్నారు ఓహో !
గోష్పాదమాత్ర కేశబంధమాత్రపరిశిష్టవైదికత్వమువారా!
స్వాములారా ! మీరే సగము వేనునకు రాజ్యము పంచి
పెట్టినది. మీకుఁ గేశబంధముల యందున్నంతపేమ

వేదములందు లేదు. విభూతిపిండికట్టయందున్నంత వాంఛ సత్యధర్మదయా శౌచములందు లేదు. బిళ్ళగోచీలయందున్నంత యపేక్ష వేదసాదలయందు లేదు. అయ్య! వేదమతమును నిందించకుడు. గోచిపాతమత మనకుడు. దాసియందు మీకుఁ దెలియని మహాగ్రములున్నవి. అది “ఆత్మనత్సర్వభూతాని” యన్న వాక్యార్థము సగ్వ మానవుల హృదయములందుండవలయు నన్న మతము! అడుగో! అంగరాజు! మొగమున వస్త్రము కప్పకొని యుత్తరాభిముఖుడై పోవుచున్నాడు. ఏలనో? ఆహా! ఎంతనాని కెంతస్థితి వచ్చినది.

ఒక్కనాఁ డీ రాజు దిక్కుమిసంగండలమందహాసవత్కమక్తిర్తి
ఒక్కవోయినమోముపెట్టుకి యారాజు నెచటికో తా నిట్టులేగుచుర్కి
ఒక్కనాఁ డీ శేకు మొక్కవోనిపరాక్రమస్ఫుర్తిజతదిశామండలుండు
సుక్కిపోయినమేన నొక్కడై యారాజు నెచటికో తానిట్టులేగుచుర్కి

ఒక్కనాఁ డీ ధరాపతి యుదధివేల
నొడిగిన ధరాసతికి మణు, లులివు లొలయు
రతనమొలనూలు చెరివిన రసికహారి
ఒక్కడీ నాఁడు చను శేషికో తెలియదు.

అయ్య! అంగమహారాజా! ఏటికట్లాక్కండవు దిగులుపడిన మొగముతోఁ బోయెదవు. [తనలో] ఈ రాజునకు మతి భ్రమణము కలిగినదని యాయన యడవులఁబట్టిపోయెనని చెప్పకొనుచున్నారు. అంతఃపురమున నా కిన్నాళ్ళు కనంబడలే దీయన. చెలిమి కలనాళ్ళ వేనరాజీయన ప్రస్తావన

చేయనీయలేదు. ఆహా! యీముసలిరాజు రాజులేని నగరము వలె ధర్మము పరిత్యజించిన బుద్ధివలె కరుణాస్థానమై యుట్లు పోవు చున్ని విరోధుల గుండెలుకూడఁ గరగుచున్నవి. అవునవును. విరోధులగుండెలు కరగునుగాని వేనుని గుండెలు కరుగుటలేదు. రాజా! సీపగతీచ్చెదను. తీర్చెదను. తొందరపడకుము. కఠినమైన నా హృదయములో శుక్లాక్షయి రాత్రి సౌకుమార్యము తెచ్చినది. కాని నేటి పారిశ్రామిక వృత్తాంతము మరల నాయెడంద బిరుసెక్కించినది. అసహా! వేదములు అపౌరుషేయములు కానఁట. అవి గిండువేల యేడ్ల క్రితము వ్రాయఁబడినవట. అబ్బో! మీరు క్రొత్త రీతిగాఁ జదివినఁట వేదములు! అందుచే నారికిఁ దెలిసినట్లు వేదార్థములు ఋషులకుఁ దెలియలేదఁట! ఛీ! ఛీ! అశ్రో వ్యములైన యిట్టిమాటలు వినికూడ నా మేనిలోఁ బ్రాణము లున్నవిచూడు?

ఇదే ప్రతిపత్తి నుచుంటిఁ ద్రయీమహర్థ
ముల కపాఠ మెవ్వఁడు చేసె ముసలిరాజా
నెవఁడు నిజరాజ్యపదవీబహిష్కృతునిఁ
జేసె నాకత్తి యానిత్రునేతఁ దడిసె!

ఈ ముసలిరాజుతో మాట్లాడుదునా! కాదు! కాదు! ఇతని గుండెలో నేమూలనో పుత్రీన్నహము పచ్చిగా నుండ వచ్చును. నా సశ్చయ మీసారి బెసగరాదు.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

ఎవనికి వాఁడె రా జీ జగమృందున
ఎనిమార్గము వానిదే జగమృందునఁ
దవలి పూర్వలత్రోవఁ దారాడెద నటంచు
భువి జెప్పుటేలనో బుద్ధిమాలినవారు

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఈపిచ్చివాఁ డిట్లే తిరుగుచున్నాడు.
ఇతనివలన నా కేమైననాపదరాఁ గలదా ! రాదు. జను
లితని ననుసరించి జగమ్మున గల్లోలము తీసికొనిరారుగదా!
ఇతనిని గారాగార బద్ధునిజేయ వలయునని యున్నది. వల
దని యున్నది. నా ప్రయత్నము లితనివలన వృథాకావు
గద! ఇతఁడు పూర్తిగాఁ బిచ్చివాఁడైనచో భముములేదు.
కాని యితని పిచ్చిలో నేదో రహస్య మున్నది.

అంగరాజు :

[పతివాఁడు తన నూత్యభావముతో ప్రకటించి
మతి పురంకరమంత్రిమాడ్కి నభినయించి
హతమైన లోకమ్ము లభినవక్రీకముల్
గతిచేసితి నటంచు గంతులు వేసెను.

వేనుఁడు : ఇతనిపిచ్చి యీరీతిదై నచో భయము లేదు.

[సమ్మోచించును]

అంగరాజు :

అస్మదంతరము మహాభారవహ మయ్యె
విస్మయంపడి నేను వెట్టినై తిరుగంగ
అశ్శిలమ్ము నాయంతఃస్మృతఁగూడ
'అస్మి' యం చీ భార మావహింపంగ నేల?

గౌతముడు : [ప్రవేశించి] ఈయనను వదలిపో సంగచియు నాలో నేదియో నన్నితనిని వదలిపోసియలేను. ఈయన మొగమ్ము చూచిన నేమో మహాభోచన చేయుచున్నట్లున్నది. ఆ యాలోచన రోగమో శోలియలేదు.

అంగరాజు :

పరగ నాలో బాడబజ్జాల మున్నది
తరుముచున్నది దాని దాగి యీ మునిలమ్ము
పెరిగి నాలో పహ్ని భీషణస్మృతంబోలు
మరిగించి నాగుండె మాడ్చునో పడలనో?

గౌతముడు : ఈ రహస్యమేమో? ఈ ముసలిరాజు ముగిల సీ వీధివెంట బోబోవుచున్నాడు. నే నటు తిరిగిపెచ్చెదను.

[సప్రమ-నిగించుచు]

అంగరాజు :

ఆప్పడే నానుండి యావిర్భవించి యీ
నిప్పు దిజ్మండలాంధీభవమానుమ్ము
గిప్పుకొన్నది ఫాలగండభాగములందు
మప్పుకొన్నది దిశామానిశ్చయమందు

వేనుడు : [ప్రవేశించి] ఇతనిని వదలిపో బుద్ధిపుట్టకున్నది. ఇతనిని నెమ్మదిగా రాజసాధముననుబిలుచుకొనసోగునా?

అంగరాజు :

ప్రాగ్ని కాంగనశేత్ర పాణిజాతములందు
దిగంతిదంత కాంతిస్ఫోరకములందు

ద్రాగీప్తి మన్నవ్యతారకృతుఁడు
దృగ్దీప్తి నాయుది తెచ్చె నెర్రెడవాలు

వేముఁడు : ఇతనిని సాధుమార్గమున రాజసౌధమున కాకరిగి
చెదను. [సమీపించి] అంగరాజు! నిన్ను పృథివీ చూడఁ
గోరుచున్నది.

అంగరాజు :

ఆ భాగ్యవన్ముక్తి కశ్యభాన్యఁడ నాకు
నీ భూమిలో నిలియేమి సంబంధంబు
ప్రాభాతనూత్న నీరజకాంతికలకను
నా భీకరాక్షి సంశాసమ్ము నెటు లొర్చు?

వేముఁడు : ఇతఁడు నచ్చునట్లుచేకు. [సప్రసంగమొనరు]

అంగరాజు :

ఓ నామశస్యుఁగో నున్న బాడబహి
నె నెఱుంగకయుండ నీవు బాహిరసోకు
ప్రాణముల్ నీమీఁదఁ బట్టియుంచితి లింత
కాని న న్ని వెఱుంగక కురింపకు.

గోతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈయనవద్ద నేదో మహారహస్య
మున్నది. ఆ రహస్యబహిర్గమనము చేసినచో
ఈయనను నాగృహమున కాకరింతును. [వృద్ధరాజు!
ఎండకు వాని కిట్లేల తీరికెదవు. నే
డను, నాయింటికి రమ్ము. అచట నీ ముసలిని
నిన్ను బోపించెదను.

అంగరాజు :

నాయెదలోనున్న నామహాగ్నిభావల
నాయెద మండించనై న మండించు లే
దాయెఁగో తుదియాస లడగి తానే చచ్చు
నాయెఁబో నీ కేల యడియాస నీ రీతి ?

గౌతముఁడు : ఇతనిని దీసికొని పోరాడు. కాని యాయస
ననుసరించియే యుండవలయును.

అంగరాజు :

ఈ మహాగ్నులతాప మే నోర్వఁగాలేను
ఏ మంచు కురియునో యిదిట నన్నాకిలు
నా మనోవిధిలోనన యింకిపోయెఁబో
ఏ మహాంఘోధిలో నీతాప ముఁగెను?

[తెర]

అ త వ యం క ము

కోటముగదు

పృథువు : మగల సీరాత్రి యంగరా... పూవులన్నియును
గోసికొనిపోయెను. ఛీ! అంగరా జేమిటి? మావిశ్వసాధులు
తోటలోని పూ లన్నియుఁ ద్రొంగుకొనిపోయినాను.
దేనికో? రాజ్యలక్ష్మీదేవియైన నాల్గి నుస్థింపేదని
బూజించుటకుఁ గావలయును.

భూదేవి : [ప్రవేశించి] పృథు! పృథు! మీ పెద్దడి నుస్థిం
దేవినే పూజించును. ఆమె సజముగా రాజ్యలక్ష్మీ కాదు.
అంగరా జామెయందు రాజ్యలక్ష్మీనాగోపించుచున్నాడు.
నేను సజముగా రాజ్యలక్ష్మీని. నీవో పూవులన్నియుఁ
దెచ్చి నన్నుఁ బూజించుము.

పృథువు : ఈ ధ్వని యెచ్చటిది? ఇచ్చట నవ్వెదను భగీ
యాగోవుతప్ప. ఈ గోవు మాట్లాడియుంటున్నా? గోవు
మాట్లాడుట యేమి?

భూదేవి : ఓయీ! నేనే మాట్లాడినది.

పృథువు : నన్ను ఓయీ! అనెద వేమి? నేను గర్వముగదా!
నీవేనా మాట్లాడినది? ఓహో! యీ గోవంశ రమ్యున
నున్నది. ఈమె చూపురము కైలాసశృంగమునలె శి
వేశ్వరులు గంగాసింధునదులనలె నీమె పొదుగు రాజనాథులు

పండు సారవంతమైన పొలమువలె నీమె పుష్పము ధాన్య
లక్ష్మికి వీచిన వింజామరవలె మనోహరముగా నున్నది.
నా కీమెను జూచినఁ గౌఁగిలింతుకొని ముట్టొడవలె నని
పించుచున్నది.

భూదేవి : రాజకుమారా! నీ కన్నులు, పల్లవి చూపులు
మెరుపులై, నల్లని గెప్పులు చిరుమొగిల్చి, చూచినంత
మేర దయానరములు కురిపించి సస్యకాగకము లగుచున్నవి.
నీ దీగ బాహువులు పైఁడినాగేశ్వరి నున్నవి. ఇంక
నీవు పోలాలు పండించుము.

పృథువు : ఈగోరూప నన్నుఁజూచి పురుషుఁడుగా భ్రాంతి
చెందుచున్నది.

భూదేవి : నీవు నాయందు గోవుగా భ్రాంతి చెందుచున్నావు.

[సప్రవహించును]

పృథువు : ఈమె యెవ్వరో స్త్రీమూర్తి. ఇంతవఱకు గోమూర్తి
వలె భాసించినది. తిరిగిపోవు నీమె పిరుందులు నదీ
నైకతములవలె, సన్నని వలిపపుఁ బొరలచేఁ దెల్లనినీటి
సన్నని పొరలు ప్రవహింపించు చున్నట్లున్నవి. ఈమె
నాయెందేమొ పురుషత్వ మావహింపించినట్లున్నది. నీ
నీమెను వర్ణించుచుంటిని. నాహృదయ మీము చివురాకు
ముదురాకుగా మారఁబోవుచున్నట్లు తెలిసీ తెలియని
యొక విచిత్ర పరిణామమును బొందుచున్నది.

ఒకవంక నవనీతనుకుమారమైయుండి ఒకవంకఁ బ్రాధమై యుండుకఁ బోయె
ఒకవంక నిది కుదించుక సలజ్జాకమై విప్పిరి యీవంక విస్తరించె
ఒకవంక బెడరులేటికి సాటియనిపించి యొకవంక నైశిత్య ముజ్జ్వలింపె
ఒకచోదనకుఁదాస యుండలేననిపించి యొకచో స్వకంత్రత కోహటింపె.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఇదేమి? పృథు పృథుగా లేదు.
ఈమెలో నేదియో మార్పు కలుగుచున్నది. నారు మిగిలి
బంధు వీమె యొక్కతెయే. ఇదికూడ నన్ను ద్రెంచుకొని
పోవునా? పృథూ! పృథూ!

పృథువు : వేనా! వేనా!

వేనుఁడు : నన్ను ఇంక 'అన్నా' యని పిలచెద సంభవికదా?

పృథువు : కాదు; వేనా యనియే పిలచెదను.

వేనుఁడు : ఏమో! మగవానివలె మాటాడుచుంటివి.

పృథువు : స్త్రీలు నన్ను గామించుచుండఁగా నేను మగ
వాడను కాక స్త్రీ నెట్లగుదును.

వేనుఁడు : ఆ స్త్రీలు పురుషు లేమొ?

పృథువు : కాదు కాదు. పురుషులే స్త్రీలు. స్త్రీకి సీమంతిని
యని పేరుకదా? పురుషులే సీమంతమును ధరింతురేని
వారును స్త్రీలే.

వేనుఁడు : న న్నెక్కసక్కియము లాడుచున్నావా?

పృథువు : నీ వేమి స్త్రీవా?

వేనుఁడు : నీవు పురుషుడవు.

పృథువు : నేను పురుషుడ నైనచో నీకు రాజ్యము లేను.

వేనుడు : ఎందుకు లేదు? నేనే పెద్దవాడను.

పృథువు : అదీ నాకన్నులలోఁ గన్న యిది చెప్పిము.

వేనుడు : పృథూ! నీవు పురుషుడవై సచో నేను నిన్నుఁ జంపెద నని నీ యూహ. వృద్ధరాజుఁడై యనుచుండెడివాడను. నీ కతఁడే యీ యూహ కలిపించినది.

పృథువు : [తనలో] మాతండ్రి నన్నిటఁ డుండగా నెప్పుడు నిదురపోవద్దనెను. కాని, మొన్నరాత్రి యట్లు జరిగినది. ఏల యట్లుచెప్పెనో? ఒకవేళ నేనట్లు నిదురపోయినచో నా కాపద మూడు ననియెను. ఏమి మరె యట్లమియు జరుగలేదుకదా? నిదురపోవుచుండఁగా వేనుడు నన్నుఁ జంపునా! వేనునకుఁ దన చెలియలిమిఁదఁ బాలప్రేమ. అట్లు చేయఁడు.

వేనుడు : తమ్ముడా!

పృథువు : నేను నీకుఁ దమ్ముడనా? చెలియలినా?

వేనుడు : ప్రసంగబలముచేత నట్లు వచ్చినది. పృథూ! ఏమి యాలోచించుచుంటివి?

పృథువు : అంగరాజు మరలఁ బూవు లన్నియుఁ గోసికొని బోయెను.

వేనుడు : వానితో నేమి చేయును?

పృథువు : సునీథపాదములు పూజించును.

వేనుడు : సునీథ నతఁడు చంపలేదందువా?

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] అతఁడు వేనునివలె రాక్షసుఁడు కాఁడు.

వేనుఁడు : పిశాచము.

అంగరాజు : నిజమేను. వేనుఁడు రాక్షసునివలె మనుష్యుల జంపుచున్నాఁడు. అంగరాజు వారికిఁ బ్రాణప్రతిష్ఠ చేసి వారలను విశాచములను జేయుచున్నాఁడు.

ఒక పిశాచము కోటకొమ్మున నుడిమి చూచినది

ఒక పిశాచము కోటముందర నురుకు వెట్టినది

ఒక పిశాచము రాజుగదిలో నుండి పోయినది

యీ పిశాచము రాజుముందర నీకులాడినది.

వేనుఁడు : పృథూ ! యీ పిశాచములు మనల వెంటాడుట యింకెన్ననాళ్ళు ?

అంగరాజు : కొత్త కొత్త పిశాచముల కేమయ్యెదవు ? ఈ ప్రాంతపిశాచమునకే యింత బెడరెదవు.

వేనుఁడు : నన్ను మనుష్యపిశాచమువలె నిజమైన పిశాచములు బాధపెట్టలేవు.

అంగరాజు : నిజమైన పిశాచము లున్నందువా ?

వేనుఁడు : అవి లేవు. ఎట్లుండును ? ఉండవు.

అంగరాజు : అవి యున్నను నుండకపోయినను మనుష్యపిశాచములుమాత్రము ముండును. నేనుమాత్రము పిశాచమనుకాను. పిశాచమనఁగా మాంసము తినునది. నే నవైన్యుల

మాంసము తినుచుంటినా? వేనుడు : పిశాచము. అంగము
నందలి జనులను జంపి వారిమాంసము తినుచున్నాను.

వేనుడు : నేను వారిమాంసము తినుచున్నానా?

అంగరాజు : వారిమాంసమే వారిధనము, వారిమితము. అది
రెండును నీ వారగించుచుంటివి గాన నిరర్థకముగా
తినుచున్నట్లే.

పృథువు : అందుచేత బిశాచమవు నై నట్లే

వేనుడు : అయినచో సన్నుత దినదను, తినదను

పృథువు : అమ్మో! నాకు భయమువేయుచున్నది.

[సమ్మోదింపుచును]

వేనుడు : పృథు పసిపిల్ల. నీవు బానిస భయపెట్టితివి.

అంగరాజు : నే నేల భయపెట్టితిని? పిశాచము భయపెట్ట
నది. నన్ను జూచి యేల భయపడును?

మిగిలి మొగమున నాకు మిడిగ్రుడ్లు లేవు
ఎగచి మాంసపుర్రవ్వు యెడదలో లేదు
మిగిలి మొగమున నీకు మిడిగ్రుడ్లు కలవు
ఎగచి మాంసపుర్రవ్వు యెడదలో గలదు.

[సమ్మోదింపుచును]

వేనుడు : ఛీ! ఛీ! ఈవృద్ధరాజు నెన్నిసారు ఋరకే పోనిచ్చు
చుంటిని. ఓయీ! సన్నుత గారలోనుంచుట కింతసేపు
పట్టదు. కాని పృథు అడ్డము వచ్చుచున్నది. సునీథ వడలి

పోయినందుకే యామె చిక్కి సగమైనది. నిన్నుఁగూడఁ జెరలో నుంచితిని, ఆపసిపిల్ల లేతయెడ యొర్పుకొనలేదు. లేకున్న నీయాట లింతగా సాగవు.

అదిగో! ప్రొద్దు క్రంగుచున్నది. కత్తితో నరుకఁబడి రక్త సిక్తమైన శిరస్సువలె సూర్యుఁడు పశ్చిమశిఖరిఁ దోచుచున్నాఁడు. పిశాచములు తమముంగిళ్ళు నెత్తురులతో నలుకుకొన్నట్లు దిక్కులన్నియు నెఱ్ఱవడినవి. ఓహో! ఈడేగ యాకాశమునఁ దాను పక్షుల సన్నిధిని వేటాడి వేటాడి ప్రొద్దుక్రంగుటచేఁ గనులు తెలియక సత్త్వముడిగి నట్లు వ్రాలఁబోవుచున్నది. క్రమముగాఁ జీకట్లు హెచ్చుచున్నవి. ఇదిగో యీ గుడ్ల గూబ పిశాచమువలె నాచెట్టు తొట్టిలోఁ దొంగిచూచుచున్నది. నిజముగాఁ బిశాచములున్నవా? లేవులేవు.

[తెరలో] ఉన్నవి ఉన్నవి.

వేనుఁడు : ఈధ్వని యేమి? ఇది యెచ్చటనుండి వచ్చినది? ఎవరైన నెంచి చెందైన దాగియుండి యిట్లనుచున్నాగు కావలయు. ఓరి! ఎవఁడరాసిచ్చి? వేనునతోనా నీకుఁ జెరలాటలు.

[తెరలోఁ బెద్దవప్పు]

వీడు నన్నెవ్వఁడో పరిహసించుచున్నాఁడు. నాయంతఃపునమున నాయాజ్ఞ యిట్లు తిరస్కరింపఁబడగా నేను బ్రతికి యెందుకు?

[తెరలో] మనుష్యుల పాగొములు తీయుటకు.

వేనుడు : మనుష్యుల పాగొములు తీయుటకు? నీ! ఇటువంటి
దురా నీవు! నీ డెవడో వెదకవలెను.

[కోటపై నుండి ధ్వని] : వెనుక నక్క-గలేదు. పొలుకుట్టి
చూడుము. నేను విసితభట్టు తలకాయను. నేను పిశా
చమ నైతిని. నేను నా మనుమడు నా బాలుడు
నా వియ్యంకుడు మే మందరము పిశాములు మైతిమా?
నీ కొరకేసుమా! నీ రాజ్యమును నిన్ను నాశనము చేయు
టకు. నీ మనస్సులో రాక్షసుల నాడించుటకు. పిశాచ
ములు లేవు! లేవు!

[పై నుండి విసితభట్టు ప్రవేశించుచు]

విసితభట్టు : రాజా! నీకు నైతాళికగానము చేసిపెట్టుకునా?

రాజా! ప్రొద్దు క్రుంకినది. ప్రొద్దు క్రుంకినది.

మొమున మసిపూసి మండితమైన

నిగపైన బొమికలచిన్నాకపేరు

తగిలించి మిడిగుడ్లుదాత్తమై పెరచు

నీ నాట్యమునెసె రాత్రిపిశాచి

జాజా! రాజా! నాకవిత్వము చూచితివా! కులక్రమాంగతమైన
సంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చిన కవిత్వము నీకు
రుచిగా లేదు. ఇదిగో యీ కవిత్వము చూడుము. నేను
పిశాచమ నైతిని. ఇదిగో పిశాచకవిత్వము వచ్చినది.
నీవును పిశాచమవే కాన నీకీ కవిత్వము చాల బాగుండి
వలయును.

వేనుడు : వీడు సర్వథా వినీతభట్టువలె నేయున్నాడు. చని పోయిన వినీతభట్టునకుఁ బ్రాణము లెట్లు వచ్చినవి?

వినీతభట్టు : అంగరాజు నాకుఁ బ్రాణములుపోసెను. అది నీ కిందాక చెప్పెనుకదా? ఇంకను దెలియలేదా?

వేనుడు : ఆ! సరిగా అంగరా జడే మాట యనెను. ఆ సంగతి వీని కెట్లు తెలిసినది?

వినీతభట్టు : పిశాచములు మనుష్యపిశాచములనలె నేకదేశ జ్ఞానములుకావు. మనుష్యపిశాచము తనకు సర్వజ్ఞత యున్న దనుకొనును. తన కున్న కింగిద్ జ్ఞానమునకే తబ్బిబ్బులగును. ఓసి ఓసి మనుష్యపిశాచమా! నీ జ్ఞానము కొద్ది. నీ జ్ఞానముగెయ్యక కించిత్త్వమే నీకు నాశము తెచ్చుచున్నది.

వేనుడు : ఛీ! ఛీ! నీ వ్యభోపన్యాసము లింక నాపి నా మార్గమునుండి తొలగుము.

వినీతభట్టు : నేను నీకుఁ గైవాగము చేయవచ్చితిని. నీ చేత నురితీయించుకొన వచ్చితిని. రాజా! ఇదిగో కైవాగము చేయుచున్నాను. ఓహో! వేనమహారాజా! ఓహో! పిశాచబంధూ! ఓహో మృత్యుదేవతాసహధర్మచారి!

మాంసములతో శెత్తులతో మోయున్నవి జనులమెదిడులు
అంసములు ఖండించి కండలు నావపోవులు పెట్టియున్నవి
ప్రాంశువులు తొడకండలున్నవి, వడ్డనముచేసిరి, పిశాచులు
దంశములు నంజుకొని శెత్తురు త్రావుచువు రావయ్య వేమండ!

వేమరాజు : ఛీ ! ఛీ ! నన్ను పదలిపెట్టి పొమ్ము. బేదా ! యింక త్రితో నీ కుత్తుకవరకు చెందుగా నరకెదను.

వినీతభట్టు : [పకపకనవ్వి] ఓయోయి! హూరమాళి! ఓయోయి! పరాక్రమార్జిత త్రిలోకీ! ఓయోయి! గోరగడకొక్కయ సగరక్షితా క్షీణవర్ణాశ్రమాచార ధగ్ధపృథ్వి వాభిరామి ! ఓయోయి! అభినవమృత్యా! చచ్చిపోయిన శవమును నరకెదవా ? నరుకవద్దు ! నరుకవద్దు ! నన్ను సగరిసహనాకవేళ నీ కీర్తులు దిగంగనల చీరలయగముల పద్మబోసెనె నేమో ? వారి కన్నుల కాటుక కాసిపించదేమో ?

వేమరాజు : వీడు పిశాచమైకూడ రమ్యముగాఁ బ్రసంగించుచున్నాడు.

వినీతభట్టు : అది పూర్వవాసనలే. నన్ను చంపనా! చంపుచంపు.

వేమరాజు : ఇదిగో నరకుచున్నాను.

[కత్తివినరును, వినీతభట్టు - నిష్క్రమించుచును]

వేమరాజు : ఓహో! ఇది విచిత్రముగ నున్నది. పిశాచమును నిజముగా నున్నవా యేమిక్కము! ఇదియేదో భ్రాంతి! ఈవృద్ధరా జేదో తంత్రముచేసి పోయినాడు. వీని నీని పదలిపెట్టరాదు. ఇందు వృద్ధరాజు తంత్ర మేమున్నది నామనస్సె యూరక భ్రాంతి పెంచుకొన్నది.

ముసలిభట్ట : [ప్రవేశించి] ఓయీ ! మిత్రాభ్యా నామి ! నమస్క
భ్రాంతి పెంచుకోలేదు. మే మున్నాము. నుంచి గానం
యాకాంము. నీ కత్తివిసరుట లిచ్చట బసకెరావు.

వేనుడు : నీ నెవ్వరవు?

ముసలిభట్ట :

ఒకపితాచము కోటకొమ్మన సుమి చూచినది

ఒకపితాచము కోటమండర నురుకు పెట్టినది.

నేను విసితభట్ట వియ్యంకుడను.

వేనుడు : నా కీ భ్రాంతి విడిపోవునట్లులేదు.

ముసలిభట్ట : ఇది భ్రాంతికాదు, ప్రశ్నతము. ప్రశ్నతము
దాటి యేదియు లేదన్నవారికి మేము భ్రాంతి. ఓయీ!
నీకన్నులకన్న నీచెవులు త్తమములు. నీ బహిరింద్రియ
ములకన్న నీయంతరింద్రియములు త్తమములు. బహి
రింద్రియములు గ్రహించలేని పంతరింద్రియములు గ్రహిం
చును. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేనివి నీవు లేనందువు.
అంతరింద్రియములు వాని నున్న వనుచున్నవి. అంతరింద్రి
యములకుగూడఁ దెలియనివి లేదనువాఁడొకఁడును నీని
వాఁడు చెడఁగాక నవియు నున్నవి. నీ జ్ఞానము గొప్ప
యైనప్పుడు ఒకటిలేదని నీవెట్లనఁగలవు ! ప్రతిదియు నుండ
వచ్చునని చెప్పట తేలికగాని, లేదని చెప్పట యసాధ్యము
కదా ?

వేనుడు : ఎవరితో నీవాదన ?

ముసలిభట్ట : నీతో ? నాకన్నులకు మిగచినది లేదని నాదించు వెట్టిమొగముతో ! మనిసి నురితీసినంతనే నాండు చచ్చెనని తలచు దేబెముగముతో ! అశాశ్వతమైన శరీరమును నగకి, బాధపెట్టి, గలిచితి నని యుబలాటపడు ప్రేతాశ్వులితో ! ఓయీ ! పృథ్వీవాదీ ! ఓయీ ! రాజ్యాభిలాషీ ! ఓయీ ! ధనమదాంధకారీ !

మనుజులపుట్టెలు తోరణములుగా చులచితి రాజా ! గోటగొమ్ములను చనపు పురాణుషిహర్షములందు సిశాచమ నోడువయెమి ? సరోవరా !

పిశాచమవై నచో మావలెఁ గోటగొమ్ములఁ గోటముగనగు రాజుగదిలో రాజుముందర సృత్యము చేయవచ్చును. మాంసమున కేమి ? దానిరుచి మాకన్న ముందర నీనే యెఱుఁగుదువు.

వేనుఁడు : ఓరీ ! నిన్నుదే నరకు చున్నాను.

ముసలిభట్ట : [పెద్దనవ్వు నవ్వును]

వేనుఁడు : ఆహా ! ఏమి యీ తిరస్కారణ ! ద్వ్యాపీతకా ! ద్వ్యాపీతకా ! ఎచ్చట నుంటివి ?

ద్వ్యాపీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ ! ఇచ్చట నుంటిని.

ముసలిభట్ట : [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఓయీ ! నీ వా పోవుచున్నమనిసిని జూచు చుంటినా ?

ద్యాపీతకుడు : ప్రభూ! ఎవరు పోవుచుండిరి? ఎవరులేరే!

వేనుడు : నీ కెవరును గనబడుటలేదా?

ద్యాపీతకుడు : లేదు.

వేనుడు : ద్యాపీతక! నే నన్నములో నేడేమి వేసికొని
తింటిసి?

[తెరలో - మనుష్యమాంసము]

వేనుడు : మనుష్యమాంసమా! ద్యాపీతకా! నీ వా మాట
వింటివా?

ద్యాపీతకుడు : ప్రభూ! నా కేమియు వినబడలేదు.

వేనుడు : సరికాని! ఓయీ! దయ్యము లున్న పని నీకు
నమ్మక మున్నదా?

ద్యాపీతకుడు : మా అవ్వకథలనిండ దయ్యములే. దయ్య
ములే లేకున్న నన్ని కథ లెట్లుండును?

వేనుడు : ఓయీ! ముందు నడుపుము.

[తెర]

ఏ డ వ యం క ము

[కొటముందు]

గౌతముడు : కాపీతకా ! వేనుడున్నాడా?

[ద్యాపీతకుడు ప్రవేశించును]

కాపీతకా ? వేనుడున్నాడా? ఓయీ! హరిమూర్తి ఉన్నాడా?
 భాగ్యము పొందినా? రాజకీయ రాజును వదిలి పెన్ను
 జేరినదా? కాపీతకా ! సన్నే అడుగుచున్నా?

ద్యాపీతకుడు : నేను కాపీతకుడను కాను.

గౌతముడు : ఓరీ ! కాపీతకా! పిచ్చిమొక్కి-సబ్బం పెట్టా
 నీకు? నేను కాపీతకుడను కాదనెద వేమి? ఎవనికి వాడు
 నేను కాదనుట యిదొక వేనుని కొత్త సిద్ధాంతము
 యేమి?

ద్యాపీతకుడు : నిజముగా నేను కాపీతకుడను కాను.

గౌతముడు : పాపము వీసి కున్నాదము కలిగినట్లున్నది. అప్పు
 నవును. వీడు తప్పక సేవించువాడు. ఈ వేనుని దొంగ
 ర్యమువలన వీనికి మతిభ్రామణము కల్గినది. ఓయీ!
 నీవు కాపీతకుడవు కావునరే! మరి నీ వెవరవు?

ద్యాపీతకుడు : నేను ద్యాపీతకుడను.

గౌతముడు : మఱి కాపీతకుడు నీబుగ్గిలో నుండెనా యేమి?

ద్యాపీతకుడు : కాదుకాదు, వాసబుర్రలోననే వాడున్నాడు.
 అదుగో చూడుము. ఆకోటద్వారమున వాసబుర్ర వేలాడు
 చున్నది.

శాతముడు : [చూచి] ఆ ! ఏమిది ? కౌషీతకునిగూడ వేనుఁ దురితీయించెనా ? ఆహా ! పాపబుద్ధి ! అచ్చముగాఁ గౌషీతకునివలె నుంటివి ? నీవెవ్వరవు ? నీకు వానికేమైన సంబంధ మున్నదా ?

కౌషీతకుడు : ఆ రాజద్రోహితో నా కేమియు సంబంధము లేదు.

శాతముడు : అట్లనా ? వాడు రాజద్రోహి కాకపూర్వము ?

కౌషీతకుడు : అతడు నా కన్న గారు.

శాతముడు : ఓరీ ? దుష్టరాజనేనకా ! నీ రాజును బిలుచు కొనుము. వానితో మాట్లాడెదను. వేనా ! వేనా ! ఇటు రమ్మ.

వేనుడు : [ప్రవేశించి] శాతమా ! ఏమి ?

శాతముడు : వేనా ! ఇప్పటికి రాజద్రోహము పూర్తియైనది.

వేనుడు : ఎప్పటికి ?

శాతముడు : ఇట్టి రాజద్రోహము లభించునప్పటికి.

వేనుడు : అతడు రాజభక్తి పరాయణుడు.

శాతముడు : అట్లనా ! నీ దుర్మార్గత కృమ కృమముగా వృద్ధి పొందుచున్నది. ఇటు చూడుము, మనుజు లెక్కువమంది బుద్ధిహీనులు. జనులందఱు సమానమైన యుత్తమబుద్ధి యెట్లుండును ? సంస్కార భేదముచేత నిట్టివారును బరప్రత్యయనేయబుద్ధులు లోకమునఁ గలుగుచునే

యుందురు. వీరిని దుష్టు లిట్లు సరెఱొగించుకొనుచుండును. నారాయణుని వేకము నాధారుము చేసికొని రాజు స్వల్పభావ పరాయణుడగుట కారణమగును. అందు వివేకపరివృత్తి సహా రాజుతో నవసరమేలేదు. వివేకు లెట్లును సన్మార్గమందే పోదురు. రాజు అవివేకులనుగూడ సన్మార్గమున నుడిపించుటకే రాజు. ఆరాజు అవివేకుల యవివేకముమీద దన రాజ్యము నిర్మించుకొనెనా యని యెఱిగినదమ నినుకలమిది మేడకట్టుటవంటిది.

ఏవేళైనా బయటకొండకొమ్మలను బ్రావృత్త్యేఘములో కమ్మి వ
ర్షావిద్యోతితవిద్యుదుల్లసితమై యాకాశ మాసారధా
రావిస్ఫూతరంగభీకరవిచిత్రావర్తమువృత్తయ
శ్రీవేణీపరిధారమై చిరమనో చింత్యంబుకాదా? స్పృహ!

[తనలో] ఈ యవివేకివత్తుము నే నవలంబించి యవివేకిగాఁ గనంబడుచున్నాను. అయినను ఈ దీనజీవినంగతి యెట్లువేడు చేయుదును? అన్నిటికి నొక్కటియే మందు. అది వేనుని జీవితము.

[ప్రకాశము] వేనా! నీ కొక్కటి చెప్పచున్నాను విను. లోక మింక నూరకుండదు. జగమునకు నొడలు మండి పోవుచున్నది. ప్రజాశక్తి నీ వెఱుంగవు. అది ప్రళయ వలె దోకచిచ్చునలె నంటుకొన్నచోట నెల్ల సురసుర లాడిపోవును. ఏల ఎఱుఱగా స్వార్థాభిషాషివై లోకమును బీల్చి పిప్పి చేసెదవు.

వేనుడు : [కోపపునర్వు]

గౌతముడు : రేపురాతిరి పండుజామునావేళ వచ్చి మరల నిన్ను గలసికొనెదను.

వేనుడు : సరే [నిష్క్రమించును]

గౌతముడు : వేనా! వేన!

వేనుడు : [వచ్చి] ఏమి?

గౌతముడు : నీనీ మార్గమునుండి తిరిగి లోకహితపథమునఁ జొవుటమైన నున్నదా? లేదా?

వేనుడు : ఇంతకన్న లోకహితమైన మార్గములేదు.

గౌతముడు : సరే! [వేనుడు-నిష్క్రమించును]

గౌతముడు : వేనా! వేన!

వేనుడు : [వచ్చి] మరలనేమి?

గౌతముడు : నన్ను నీవు జనసామాన్యమువలె నేల శిక్షించ రాదు. నేను నీకు బరమవిరోధిని. నీ దేశమున నిదివరకే పెద్ద విప్లవము లేవదీసితిని. నన్ను వదలిపెట్టినచో నీ రాజ్యమునకు జేటు తప్పదు.

వేనుడు : [హాసము]

గౌతముడు : ఓయీ! నావలన నీకు వినాశము రానున్నది.

వేనుడు : [హాసము]

గౌతముడు : ఇంక నా దేమియు దప్పలేదు. ఇతనికి బ్రజా శక్తి తెలియుటలేదు. ఋషుల మతిప్రతిభ యర్థ మగుట లేదు. ధర్మహానివలన గలుగు మహాపద యవగత మగుట లేదు.

[వేదాంత]

ఓయీ! వేనమహారాజా! ప్రొద్దుగ్రుంకినది. దివాంధముల
సంచారము మిక్కుటమైనది. చీకటిలో బోప్పునలుగు
బ్రతిదారిలో నెదురుగాఁ గూయుచు కాగడలవల నేలుగు
రెండు కన్నులతో బాట కసంబడనీయని యీసలని సీగిన
జంతువులవలన బాధ కలుగుచున్నది. రాజా! ఏమి నాగగ
కతయోయి! ఎదుటివారికి దుశ్శగునము, కన్నులతో దుష్కము,
భీకరాకృతి. ఈ దినాంధములను గొక్క లిపితిని దేశము
మీదికి.

సల్లనితాపితా ల్పరచినావు బలే! బలే! దిక్సఖిముఖో
త్ఫుల్లనతోజమండలివినుగ్గుచుచుల్ పితాతాబులై చిన
తెల్లనికేయెనఁ దొలిదిక్కునఁ గన్పడకుండ నీ ప్రభు
సెల్లెనురా! ముగియు విచించితి వార్షి లింగహీనముల్.

బలే! బలే! మా వేనమహారాజా! నీ మనుకొంటివి?

సాక్షాత్కార్యపు, వానికిన్బరు మహాత్మామాగ్నిధూమంబు, లో
కక్షోభ కృతి వానిలేకపు, సాకాగము దుర్వాస్యధి బా
డీ క్షోణీస్థలి ధూమకేతువు మహాత్మస్థాపనానామా
లాక్షుభ్యత్పిటునక్రమూర్తి మృతియేలా! కల్లు సవాసికిక.

వేనుడు : ద్యాపీతకా! ద్యాపీతకా!

ద్యాపీతకుడు : [వచ్చి] ఏమి! ప్రభూ!

వేనుడు : ఈవిశాచములు నన్ను నదలిపెట్టనా ఏమి?

ద్యాపీతకుడు : స్వామీ! ఈమె విసితభట్టమునలివియ్యపు
రాలు. తన భర్త, కొడుకు, మనమడు చనిపోయిన
దుఃఖము తనప్రాణములతో బాపుకొను నట.

వేనుడు : అట్లనా ! ఓయీ ! దీసిని బిళాచమును కానీకుము.
దీసిని దీసికొనిపోయి కోటయవ్వలిచీకటిగదిలో నుంచుము.
వేళకు భోజనము పెట్టుము. దాసిబంధువులు చనిపోలేదు,
బ్రతికియే యున్నారని చెప్పుము.

దాస్యీతరుడు : [నిష్క్రమించును]

గౌతముడు : వేనా !

వేనుడు : ఏమి ?

గౌతముడు : తక్కినవారందరు పిళాచములై నారా యేమి ?

వేనుడు : నేనే పిళాచమును. నాకు వేరే పిళాచములెందుకు ?
నే సింక బోదునా? నాకు బసి యున్నది. నీవు రేపు
రాత్రికి నత్తువుకదా ! మరచిపోకుము. (నిష్క్రమించును)

గౌతముడు : ఇతఁ డెన్నఁడెఱుంగని భయ మేదియో యితఁ
నావరించినది. అది యేమైయుండును ? వేనుని యీ
భయమునకు హేతువేమి ? హిమవంతమువంటి ధైర్యము
గల వేనుడు భయపడెనా ? కారణ మేదియో పెద్దఁ
యుండవలయును.

[తెర]

ఎ ని మి ద వ యం క ము

అంగరాజు :

మేటిచెట్లడవిలో మెరుపులు వుట్టి
తాటిమొవ్వలు తగిలి ధరణికి డిగ్గి
లేటికన్నులలోన లీలగా నొదిగి
యెట్టుసుకలనీళ్ళు రెగచి పండినవి.

గౌతముడు : [ప్రవేశించి] ఈనృద్ధరాజు నాకంటికి గనపడి
నంతలో మాయమగుచు నన్ను రెన్నాళ్ళిగాఁ దనవెంటఁ
ద్రిప్పకొనుచున్నాఁడు. ఇతని రహస్య మేమో తెలిసినది
కాదు.

అంగరాజు :

స్వాతిచలనివాస జలజలూ కురసె
ప్రీతి ముత్తైపుచిప్ప పిలపిలా విరిసి
తొలుత సంద్రమునడుమ చూరెనేగాని
వెలువడి ముత్తైమ్ము వెలిగించె దెనలు.

గౌతముడు : [సమీపించి] మహారాజా! ఎండను వాన కిట్లు
బడలిపోయెదవు. నీవయసునాటి నర్మసఖుఁడు నాముసలి
తండ్రి సిన్నుఁ జూడగోరుచున్నాఁడు. నీ తల నా యింటి
నీడలోఁ జల్లపడనిమ్ము.

అంగరాజు :

పలుచి తొందరపడి పరిణతిరాని
చిలుకముత్తైముచిప్ప చిన్నిమ్ముచేసి
అలుత బాష్పపుగెమ్ము లానుకొ శేల
పిలుద నిక్కాసమ్ము విడువఁగా శేల ?

గౌతముడు : రాజశేఖరా! లోకము మలమల మాడిపోవుచున్నది. జగమ్ము నిల్చుటకు వీలులేదు.

అంగరాజు : నా కేమియు నెండభయములేదు. ఒకరికి మాత్రమెందుకు? వేసంగి వెనుకపట్టినది.

జలధిలో నడుమ వర్షపు నల్ల మొగిలు
పరువెత్తై దలమెత్తి పరికించి చూడు
తరకనన్ననిగాలి తరిమికొట్టినది
ధరణియంచుల నది తారులాడినది.

గౌతముడు : మహారాజా! మరలఁ గలిసికొనెదను.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

జిలుగువెన్నెలలలోఁ జీకటుల్ కలవు
తొలిపాటలో మాసములు కొన్నికలవు
మలఁగి యూహకుఁ జిక్కు మదిరాక్షి తొలిప్రేమ
పెలవాకలోఁ గొన్ని చిక్కులు కలవు.

భూదేవి : [ప్రవేశించి] ఈ వృద్ధరాజులోనుండి నామూర్తి నేనుపసంహరించుకొనవలయును. ఇతఁ డింకను దేజోమూర్తిగా నున్నాడు. వేయికళలలో నారునాళ్ళనుండి యారువందల కళ లుపసంహరించుకొంటిని. సెలయేటి తనమువదలి చిటుకాల్వతనము రాజు తన మాటలలోఁ దెచ్చుకొన్నాడు. ఇంకఁ దక్కినకళలుకూడ రాచినఁగాని యాయన రహస్యము వదలడు. ఈలోపుగా నామూర్తి పృథురాజునం దారోపింతును.

లింగరాజు :

పృథువీత్రములలోన వెన్నెలలో కలవు
 వధువుకన్గొసలలో మధురీమలో కలవు
 విధుమండలములోన వెన్నెలలో కలవు
 మధుబిందువులలోన మధురీమలో కలవు.

[నిష్క్రమించును.]

భూదేవి : ఈ రాజకుమారునిమీద నామనస్సు పొడుపుకొనుచున్నది. ఎందరెందరు రాజులైరి. కాని యితనియందుగాని నామనస్సు మరొకనియందు రక్తిపొందనే లేదు. నన్నీ సౌంద్యదివ్యవాహినులలోఁ గుండువెట్టించును. నాయందు రాజునాలు పండించును. నా శరీరమంతయు సస్యపులకితమా చేయును.

పృథువు : [ప్రవేశించి] నా యెదుట నీ గోమూర్తి మరల భాసించుచున్నది. ఈమెనుఁ జూచినకొలఁది నాలో నేదో యననుభూతపూర్వమైన యొక మధురభావము కలుగుచున్నది. నే నొక పశువులకాపరినై యీ గోవును బచ్చిక బయళ్ళలో మేపి చల్లని తేకుటడవిలోఁ బ్రవహించు నెలయేళ్ళలో దాని నల్లకానుగుల నీడల శ్రీమ పొందు రోమంథవేశఁ జోపి కాచెదను. ఈ గోవు నాయందు బద్ధానురాగవలె నన్ను వదలి పోవుటలేదు.

భూదేవి : రాజకుమారా ! నన్ను నేను వలచి వచ్చితిని. నీవు నన్ను సాకెదవా ? నాయందు సవత్సరములు కురిపించి

ధరణిజనులకుఁ బ్రాణదానము చేసెనవా? వెడంద యగు
చున్న నీ యెదురొమ్మపై నన్ను విశ్రాంతి పొందసత్తువా?
పృథువు : ఈమె మరల నన్ను రాజగునారా! యనుచున్నది.
నేనీమెకంటికిఁ బురుషునివలెఁ గనబడుచుంటిని కావలయు.
నాయందు మరలఁ దొల్లింటి వికారము కనబడుచున్నది.
నీ పే రేమి?

భూదేవి : ననుంధర.

పృథువు : ఏమిచక్కనిపేరు! నీ నామాక్షరములు నాచెవిఁ
బడినంతనే నాయాత్మలోఁ బులకలు కలుగుచున్నవి. నీకు
నాకు నేదియో పురాసంబంధ ముండవలయును. నీవు నా
తాత తండ్రుల మందలలోఁ బెద్దయావువా?

భూదేవి : నాకుఁ బూర్వము పెద్దతనమున్నను నీకొఱకు మరలఁ
బసితనము పొందితిని.

పృథువు : నీ పసితనము రమ్యముగా నున్నది.

విదియచందిరుని యొప్పిదమైన శృంగసుందరమైన శృంగసుందరత మెరసి
మలచి గాలులు తీర్చు తెల్లసైకతముల పిండులకొసగా గంగడోలు తనది
కడు సీగవ్రాలినఁ గాలు జారెడునట్లు మిలమిలల్ కలిగిన మేఘ పొలసి
అందాలు పిదుకు సోయగము చిందించెను పొలుపైనచిన్నారిపొడుగు కలిగి

మృదునవాక్యతి పొంచు సస్యేందిరవలె
కడగి మూర్తికొగిన పాకడలివోలె
దాగియుండే నేడు బహిర్గతంబు వడిన
నా మనోవాంఛవలె దోచినావు నీవు.

[భూదేవి—నిష్క్రమించును]

పృథువు : ఈమె తిరిగిపోవుచు నగుల ప్రీతివలె గోచరించుచున్నది. ఆహా ! ఈమె యేమి మాధుర్యసీమ !

ఈ పాశురై ననేగి తలపెట్టిన చిన్నిపతాక, పంగి యామాపులు గీ ముగీతపలపుటన బోలె గుడియించుచును నిద్రాపిరుచుల్ స్పృహజూగి నొద్దివగీపులు జంఘ లానను ప్రీతిపరిపాక మా పొలము చిత్తము పంపినపంట పెన్నులుకా.

అలే! సరిగా బురుషునిన లెవరి గుచుచుగరిసి. ఈమె యేమొ మంత్రకత్తెనలె నన్ను నూర్చుచున్నది. నన్ను జూచిన నాకె యాత్మగ్య మగుచున్నది.

తాన నాదుకంట విశిష్టంబులు చూపులు నిన్నలేవు వాంఛారసుణీ యముల్ మధురంబులు నామొన నిన్నలేవు ప్రజ్ఞాభసంబు నా మనసుసంపదక్రొత్తలు నిన్నలేవు నా మారుపుతోన నాతలఁపు మాటికి మాటికి జీరసాగెడికా.

ఈ గోరూపప్రీతి నేను నదలలేను. దీనిని గై నసము చేసికొని రాజనాలు పగడించెదను. మధుశ్రీరములు వినికెదను.

వేనుడు : [ప్రవేశించి] పృథూ ! తోటలోని పూవులీ నాడు పోలేడు.

పృథువు : సగము పోయినవి. సగ మున్నవి.

వేనుడు : ఆ సగము నంగరా జెత్తుకొనిపోయెనా ?

పృథువు : ఇంక నంగరాజు నెత్తుకొని పోనీయను.

వేనుడు : ఎందుచేత ?

పృథువు : నాకుఁ గావలయును. నే నొక చిన్ని యావును జూచితిని. ఈ పూవులన్నియు గుచ్చి యాయావు మెడలో

వేసెదను, కొమ్ములగుఁ జుట్టెదను, కాళ్ళకుఁ గట్టెదను,
మొగమున వేలొడఁ దీసెదను.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీ మనస్సులో నీకోరిక చెల్లరేగు
చున్నది.

పృథువు : ఆ యావునుగూర్చిన కోరికయే. ఆయావు నాకు
గావలయును. దానికై యేమైనను చేసెదను. అంత కంతకు
నామనసు చినరలు బిరుసెక్కుచున్నవి.

నా కీ యాడవేషము బాగుగా లేదు. ఆ యావును గాచు
కొనుటకు నేను మునికోల పూసి యడవులవెంటఁ బోయె
దను. అప్పుడు నా కీ స్త్రీవేషము తగదు.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీకన్నులలో వైశిష్యము క్రొత్తగా
రేకెత్తుచున్నది. నీవు మాట్లాడుచుండగా మునుపటివలెఁ
గాక బాహువులు స్థూలములై కదలుచున్నవి. ఇంకఁ
బురుష వేషమే నీకు బాగుండును.

[పృథువు-నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఇదియొక చిత్రము. పృథు పురుషుఁడుగా మారునా
యేమి ?

వ్యాసీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] పృథూ ! జనులు మృత్యువున
కెదురుతిరిగిరట! సేవలతో మృత్యువు వారి నెదిరించి చెల్లా
చెదరుచేసి రక్తము నదులు కట్టించి నీ కా వార్త కబురం
పించెను.

వేనుఁడు : ఈసంగతి గాతమునితోఁ జెప్పము.

గౌతముడు : [ప్రవేశించి] వేనా! నా నీ సంగతి యిదివరకే తెలియును. ప్రజలు నీ మృత్యువును రాక్షసుముచే బేలు పోలేదు. ఒకవేళ నీన్ను నీ సైనికులను గలిచినను రాజ్య మరాజక మగుచుకదా యని ప్రజలలో నీన్ను జంపుటకు మనోదార్థము రాలేదు. నీ తరువాత రాజ్య మెట్లో సగ్గ యింపఁబడెనేని నీ సైన్యము లొగవు.

వేనుడు : ఈ మాటలు నాతోఁగూడు, నీ ప్రజలతోఁ జెప్పు కొనుము.

గౌతముడు : అట్లే పోయి మంగరాజును నెదుకవలయును.

[నిష్క్రమించును]

వేనుడు : న్యౌషీతకా! మృత్యువుతోఁ జెప్పుము. ఎదురు తిరిగిన ప్రజలశనిములు వీధులనుండి తీయించవలదు. మరల నెదురుతిరుగువారి కర్మ మింతియో యని చెప్పుటకు వారిశవములు వీధులలోననే యుండవలయును. వారి గృహములలోఁ జొరఁబడి వారిస్త్రీలను బలవంతముగా సైనికులచేతఁ జెఱి పట్టించుచునుము. జనము భీతానహమై పోయి మరల నిట్లు జరుగరాదు. ఇది మృత్యువుతో రహస్యముగాఁ జెప్పుము. [న్యౌషీతకుడు-నిష్క్రమించును] వేనుడనగా నాకే యాశ్చర్య మగుచున్నది. అతఁ డిన్ని ఘోరకృత్యములు జేయుచున్నను అతని భూలత ముడి నడదు. కోపముగా నతనినోటివెంట మాటరాదు. నా కీ సీతి సహజమై పోయినది.

నిసీతభట్టు : [ప్రవేశించి] పిశాచములకు ముఖరేఖ లాడవు. ఎందుకనగా నట్టిగాలిమూర్తులు గనుక. దూరమునకు మనుజులకు మనుజులవలె నవి కనబడును గాని వానికి శరీరములు లేవు. నానిమొగములు దూరమునకు మొగములవలె గానిపించును గాని యందు బొమికలు గాని మాంసముగాని లేవుకదా !

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] మరి తిన్నమాంస మంతయు నేమగును ?

నిసీతభట్టు నల్లడు : [ప్రవేశించి నవ్వి] వికృతపునవ్వుగా మారును. గూఢ్యగా నున్న కన్నులలోననే పట్టును ఎంత మాంసమైనను.

వియ్యపురాలు : [ప్రవేశించి] వేనరాజీపిశాచములతోనే చచ్చిపోవును. పాపము ! వేనరాజును ముసలిపిశాచములు పట్టుకొన్నవి. వేనరాజున కెండిపోయిన ముసలిమాంసము రుచి యెక్కువ.

వేనఁడు : ఈ ముసలిది వీరిలో నెట్లు కలిసెను ? ఇది బ్రతికియే యున్నదికదా ! కాపీతకా !

కాపీతకుండు : [ప్రవేశించి] ఈపిశాచములు చాలవా? నన్ను గూడఁ బిలిచెద వెందులకు ? నీతో నారుగురము పిశాచములము. మన మొకసైన్యము. ఇప్పుడు మన మారుగురము విడివడినచో మృత్యువు సైన్యమును నాశనము చేయవచ్చును.

వేనుడు : నీడుకూడ పివాచమయ్యెనా ! అయ్యో ! పొర
పాటున ద్యాపీతకా యనఁజోయి కొప్పీతకా యంగిసి.

కొప్పీతకుడు : వేనా ! భయపడకు. నీవు పిలిచితివని వచ్చితిని;
అక్కరలేకపోయిన వెడలుసోయెదనులే [నిష్క్రమించును]

విసితభట్టు : ఓయిరాజా ! పిశాచలోకములోఁగూడ నీ గుర్తా
రత మాసతివి కాదు. ఇచ్చటను భేదోపాయమేనా !
కొప్పీతకుని మాతోఁ గలియనీయనేల? మేము సిగిసిపిశాచ
ములము, వాడు శూద్రపిశాచము, నీవు రాజపిశాచమవు.
వేనుడా! పిశాచము లై సతరువాత నీ భేదములు కూడవు.
ఋషుల మతములోననేగాని యీ భేదములు వేరే యెచ్చ
టను లేవంటివే? ఋషులమతము వదలి పిశాచమతము
పొందితిమి. ఇక్కడను నీ భేదము వదలలేదే ?

ముసలిభట్టు : భేదము సర్వజంతువులయందు సర్వదేశముల
యందు సర్వలోకములయందు నిత్యమైనదే. వేనున కిది
తెలియకనా? అది యొక యుపాయము. అది భేదో
పాయము. అది రాజనీతి.

విసితభట్టునల్లుడు : పిశాచనీతి.

వియ్యపురాలు : సీతీలేనివానికిఁ బిశాచత్వము నీతి.

వేనుడు : ద్యాపీతకా !

[ద్యాపీతకుడు ప)వేళించును. పిశాచములు నిష్క్రమించును]

వేనుడు : నీ కా గుంపు కనఁబడుచున్నదా ?

ద్యౌషీతకుడు : ఏదో సుడిగాలి పోవుచున్నది.

వేనుడు : అవి యన్నియు దయ్యములు.

[ద్యౌషీతకుడు - నవ్వాపుకొనును]

వేనుడు : నీకు నమ్మకము లేదా? ఒకప్పుడు నాకును లేదు.

ద్యౌషీతకుడు : చిత్తము.

వేనుడు : సన్నటి ముసలియాడవంది నేమి చేసితివి?

ద్యౌషీతకుడు : జనుల తిరుగుబాటు హడావిడిలోఁ జెప్ప
మరచితిని. ఆమెను గోటచివరగదిలో నుంచి తాళమువేసి
తిని. మరల భోజనమువేళకు నన్నము తీసికొని పోతిని
గదా, యామె మెడ కురిపోసికొని చనిపోయినది.

వేనుడు : ద్యౌషీతకా! నీతో నొకమాట చెప్పెదను. ఎవరితో -
ననవు కదా?

ద్యౌషీతకుడు : అనను.

వేనుడు : [రహస్యముగా] ఆమెకూడ దయ్యమైనది.

ద్యౌషీతకుడు : ప్రభూ! తమ మనస్సు మనస్సులో లేదు.

వేనుడు : ఉన్నది. ఓరీ! నాగదికి దారితీయుము. [పరికో
మించి] ఇంక నీవు పొమ్ము. [ద్యౌషీతకుడు - నిష్క్రమ
మించును]

వేనుడు : ఒక పిశాచము రాజుగదిలో నొదిగి పోయినది ?
ఈ యంగరాజుజ్యోత్యము నన్ను బాధించుచున్నది. ఇందు
పిశాచము లేదనుకొనెదను, ఉన్నచో రెన్నాళ్ళుగాఁ గన

బడదా? లేదు. లేదనియే యనుకొనెదను. ఇప్పుడెంత ప్రొద్దువోయి యుండును?

శ్రీధరభట్ట : [ప్రవేశించి] జాము ప్రొద్దు వోయినది.

వేనుడు : నీ వెవ్వరవు?

శ్రీధరభట్ట : నాపేరు శ్రీధరభట్ట. నేను విసితభట్ట మనుమడను.

వేనుడు : ఆహా! నీవిచ్చటఁజేరితివి. నన్ను నిదురని నీయవా?

శ్రీధరభట్ట : కాదు కాదు నిదురపోమ్ము. నీకు జ్వలపాడెదను.

వేనుడు : శిశూ! నీవుకూడఁ బిశాచమువైతివా?

శ్రీధరభట్ట : నేను కాలేదు. పిశాచములకు మిడ్డిగుడ్లుండును.

వేనుడు : న న్నా ట్లేపించుచుంటివా?

శ్రీధరభట్ట : ప్రభూ! పల్లెటూరిగుర్రవాడను. నా కౌశ్ఠే పము లేమి తెలియును? నేను చదువుకొన్నది వంటి చదువు. అందులో స్త్రోత్రములే గాని యాశ్లేషణలు లేవు.

వేనుడు : ఓయిశిశూ! చచ్చికూడ సౌమ్యమూర్తివి. నీ వసినెత్తురు, నీయమాయకపు నెత్తురు, నామొగమునఁ బూసికొంటిని. నీమొగము నుప్పొన్నముగ నున్నది. ఒక్కసారి నవ్వుము. విషాదపుటెండచే దపించిన నా యెడందకు నీ నవ్వు వెన్నెల చల్లదనము దెచ్చు ననుకొందును. ఒక్కసారి నవ్వుము.

శ్రీధరభట్ట : [నవ్వును]

వేనుడు : అయ్యో! ఇది యేమిసవ్వు! ఇది పిశాచపుసవ్వే!

శత్రుముచేయు వైద్యుడు రసి నిండినపుండులో వాడికత్తి గుచ్చినట్లు బుస్సు మని నవ్వితివి.

శ్రీధరభట్ట : మగల నవ్వుదునా?

వేనుడు : వలదు ! నలగు ! నవ్వి నప్పాడు నీ మొగము వికృత మగుచున్నది. మీ వాండ్రందఱకుఁ బిశాచత్వము పూర్తిగా వచ్చినది. నీకు నీ నవ్వులోమాత్రమే వచ్చినది.

శ్రీధరభట్ట : దీనికిఁ గారణము నాకుఁ దెలిసినది.

వేనుడు : ఏమిటది ?

శ్రీధరభట్ట : కారణము లేక నీవు న న్నురితీయింపగా నా వేళ నే నొక వికృతపు నవ్వుతోఁ జనిపోయితిని.

వేనుడు : ఆహా !

శ్రీధరభట్ట : రాజా ! ఔదరిపోకుము. నీకు నేను కైవారము చేసెదను. నా గొంతులోని మాధుర్యము పోలేదను కొందును. అయినను పాడి చూచెదను.

ఓసి పురాతనక్షతిభిన్నగ్రహహావశాల!

వేనుడు : అది చదువకుము. నీవు నాకుఁ కైవారము చేసి నప్పటినుండి నాస్థితి యెంతమారినది ! ఇప్పు డెంత మారినదో నాకుఁ దెలియదుకాని నిన్నటిమఱు మారినస్థితి మీ నాయనమ్మ పాడినది. రేపటి కది యేమగునో !

శ్రీధరభట్ట : రాజా ! నా కా గోల తెలియదు. నేను నిన్నెరిగినట్లే పాడెదను.

వేనుడు : కానిమ్ము.

శ్రీధరభట్టు :

అకసము చెండుబారలపైకి జనెన్ తమ్మిని గనుపడతిమగుడు సు ||

రేకుల మిపులుతుపారసమిక రణముమాడ వేడిమికి నాచెనుబో!

వేనుడు : శిశూ ! శ్రీధరా ! సూర్యుడ స్తమించిన యీ నేళ్ళ
నీ గీతము నాకు దగులుటలేదు. నీ గీతాగ్రమునకు దగిన
స్థితి నా కింక మరలరాదు.

శ్రీధరభట్టు : అ ట్లనసము. ఎప్పుడైన రానచ్చును.

వేనుడు : నాయనా ! బయటి యీ వేనుడు శ్రీధరునితో
మాటాడు వేనుడు కాదు. వాడు నిజమైన సిశాచము.

శ్రీధరభట్టు : [నవ్వును]

వేనుడు : నవ్వకుము ! నవ్వకుము ! ఒక మహారుద్రభూతము
వెదుళ్ళపాదలో దూసికొనిపోయినట్లు నవ్వకుము. శ్రీధరా!
నీ నవ్వు నా ప్రాణములమీద గూర్చున్నది.

శ్రీధరభట్టు : మహారాజా ! నేను నీ ప్రసాదము కోరవచ్చిన
కుర్రవందిని. నానవ్వు నీ ప్రాణములమీద గూర్చుండుట
నా యభాగ్యముకాక మరియేమి ?

వేనుడు : నాయనా ! ఆతప్పు నీది కాదు, నీది కాదు.

[తెర]

లొ మ్మి ద వ యం క ము

[ప్ర]వేశము, పృథువు—భూదేవి]

భూదేవి : రాజసునారా! రాజ్యరమ మీ తండ్రియైన యంగ
రాజును నదలి నిన్ను నాశ్రయించుచున్నది.

పృథువు : మాయన్న వేనుడుగదా రాజు.

భూదేవి : అతనియందు రాజ్యలక్ష్మి యెన్నడు స్థితిపొందలేదు.
అతనికి బట్టాభిషేకము లేదుగదా? అతడు రాజ్యమును
రాజ్యప్రజలను నాశనము చేయుటకు బుట్టినవాడు కాని
రాజ్య మేలుటకు బుట్టినవాడు కాడు. దేశప్రజలను
మలమల మాడ్చుట రాజ్యమేలుట కాదు. సింహము మృగ
ములను దనయాకలి తీర్చుకొనుటకే చంపును. ఆ మృగ
ములు చచ్చినందులకు వనజంతువులు దిగులుపడవు.
సింహము మృగరాజు. అది యాకలికై చంపుమృగములు
దానికి దాని పాలనములో నున్న జంతువు లిచ్చు పన్ను.
పెద్దపులి క్రూరజంతువై యభేచ్ఛముగా మృగములను
విరుచుకొని తినును. అది యాకలికి గాదు. దానిగుణమే
క్రూరత్వము. పెద్దపులి నెవరును మృగరా జనరు. అట్లే
వేనుడును రాజు కాడు. వానియందు రాజ్యలక్ష్మిలేదు.
ఓయి! పృథూ! రాజ్యలక్ష్మిదేవి తన చతుర్బాహువులతో
న న్నాలింగనము చేయబోవు చున్నది.

పృథువు : నేను వేషముమాత్రము పురుషవేషము వేసితిని.

భూదేవి : నేనును వేషముమాత్రము స్త్రీవేషము వేసితిని.

పృథువు : మఱి నీ నెవరవు ?

భూదేవి : నేను రాజ్యలక్ష్మిని. నీవు సాక్షాత్తున్నా రాయగుండవు.
నీ చతుర్బాహువులతో నా చతుర్బాహువులు పోడించి
మల్లెపందిరి కట్టి యానీడంగో లోకము విశ్రాంతిపడేయుము.

పృథువు : నా బాహువులు నీ బాహువులు కలిసినచో.

నాయెద యెల్ల గుంతుననాధము నుహసమూర్తిగూడా? నా
ప్రాయమునందు నెట్టిచివురాకులలోఁ బనిపించలట్లు మా
హామతి కల్గినో విచిత్రాస్మదాచిసమీహం జేసి నా
కాయము సర్వముకొ బనసకాయవలెకొ బులకల్ ఘట్టినినో!

భూదేవి : [తనలో] ఇతనిలో నిగూఢమైన రాజత్వము విభోధిత
మైనది. [అజ్ఞ]

పృథువు : అన్నట్లు నీ పేరు ననుంధగకాదూ? అవును.
వసుంధరా!

ఇంతకుముందు తెల్ల నయి యే కయి యుండిన నీపిహల మా
రింతలు సిగ్గుపూతఁ జివురించెడుఁ జెందోగకేసరంబులై
ప్రాంతములకొ మనోభవునిబాటలు తీర్పుచు నీ కనుంగొనలో
క్రంతలు రాజమార్గములుగా నొనరించెడు నాచునమ్మనకొ.

భూదేవి : ఆయుష్మంతుడా! నేను స్వతంత్రురాలనై నను నీవు
నీతండ్రిచే నాజ్ఞప్తుడవు కావలయును.

పృథువు : ఇదుగో! చూచితివా? నాయెదలోఁ బ్రవహించు
నీకాలువ నేను పా లనుకొంటిని. నీవు మధువులని చెప్పి
తివి. నాకుఁ దెలిసినది. నన్ను మరల నేల కికురించెదవు ?

ఈ సితమేళముల్ గొడుగులెత్తెను నీకును నాకుఁ బ్రసరించె నీ నుడులు లేని గాలులు ప్రాప్తు వాని నుడులు
ధ్యాసమయారణ్యచ్చవి తనంతట చూచిక యయ్యె నీత్రపా
మానసమైన యీనిగువు మూలన వెన్నెల లారఁ గట్టదక.

భూదేవి : ఒక మహాపురుషుఁడు తన స్వశక్తి యెఱుంగనే వలయును గాని యెఱిగినతరువాత ధౌరంధర్యము నానా ముఖములఁ ప్రజ్వలించజేయును. [ప్రకాశము] ఆయుష్మంతుఁడో! అడుగో! మీ తండ్రి వచ్చుచున్నాఁడు. నేను పోనలయును.

అంగరాజు : [ప్రవేశించును]

6252

భూదేవి : ఈయనలో రెండునందలకశలే మిగిలినవి. ఇదిగో రెండు : మిగిల్చి తక్కిన వన్నియు లాగుకొనుచున్నాను. రెండు సితనిజీవితాంత మితనియందే యుండఁగలవు.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : ఉన్నట్లుండి నాకాళులు తేలిపోవుచున్నవి. నామొగము వివర్ణమగుచున్నది. ఆహా! ఏమి నడకొట్టినది! నామనస్సులోని బిగు వంతయు నొక్కసారిగాఁ బోయినదేమి !

బృథువు : [సమీపించి] పితృపాదులకుఁ బృథువు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

అంగరాజు : [ఆశ్చర్యము] తండ్రి! ఆవెళ్ళినది వసుంధరయాయేమి ?

పృథువు : [తనలో] ఈయన కెక్కు తెలియును? అవును.
ఈమె మా తాతతండ్రుల మందలలో నుత్తమ నోవుగాఁ
దిరిగినదికదా! [ప్రకాశము] చిత్రము.

అంగరాజు : అస లామె యెవ్వరో నీకుఁ తెలియునా?

పృథువు : వసుంధర, రాజ్యలక్ష్మి; ఇవి గూఁపు నాను
ధేయములు.

అంగరాజు : అది కాదు. ఆమె భూదేవి.

పృథువు : అట్లనా? [తనలో] అయ్యో! ఎంత యపరాధము
చేసితిని. ఆమెను నేను స్త్రీదృష్టితోఁ జూచితిని.

అంగరాజు : ఏమి యాలోచించుచున్నావు?

పృథువు : తండ్రీ! నా పాపమునకు నిష్కృతి యేమి?

అంగరాజు : అది భూతపూర్వమా? ఇంకను జనుగుచున్నదా?

పృథువు : [తనలో] నామనస్సు ఆమె మీదినుండి తిరిగి
రాకున్నది. ఏమి చేయుదును?

మఱి కను లామె పీనకుచమండలభావమునందె లగ్నమై
తరుణివిలాససూపురపదంబుల నె చెవు లుండి నూత్ను నీ
రయహమనోజ్ఞవాసనలు రాజులు నామెతనూవిలాస సుం
దరత బహిష్కరించదు మనస్సు-ఇది పాపము యేమి కర్మమా!

అంగరాజు : తండ్రీ! నీ మన స్సామెయం దింతగా నెప్పుడు
లగ్నమైనదో అప్పుడే వేనుని రాజ్యాధికారము వెనుక
పట్టినది.

వేనుడు : [ప్రవేశించి] ఓహో! ఈవృద్ధరాజు తన తేజమంతయు
డించుకొని పృథువునం చావహింపఁజేసెను గావలయు.
పృథువు మధ్యాహ్న మార్తాండునివలె బ్రకాశించు
చున్నాఁడు. పృథువు ఆడపిల్లయని నన్నీముసలి మొదటి
నుండియు మోసము చేయుచున్నాఁడు. నా రాజ్యము
తుదిరోజులు వచ్చినవి కావలయు సితనిని బురుషుఁడుగా
మగల భాసింపఁ జేయుటకు. [సమీపించి] వృద్ధరాజా!
ఇంద్రజాలి నగుదువు !

అంగరాజు : ఈ ఇంద్రజాలము నాదికాదు. చతుస్సముద్ర
ముద్రిత ధరాదేవిది.

వేనుడు : ఆమె నన్ను వదలిపోదు.

పృథువు : వేనా! ఆమె నన్నొకనాఁడు కలియను లేదు.
నేఁడు వదలిపోవలసిన స్థితియు లేదు.

వేనుడు : ఆమె నీసా మ్మయినట్లు మాటాడుచుంటివి.

పృథువు : అవును. నాసామ్మే.

పడతిసమర్థులొకనముపచ్చి యొకింతయు నారలేదు నా
యెడన, లతాంగి దోసిరుల నిచ్చినభావపుఁ బూలతావు నీ
యెడల జనించినట్టి పులకోల్పణముల్ పెడఁబాయలేద యి
ప్పుడును వెలంది నామననుపొక్కిరి సర్వము నాహరించెదో!

వేనుడు : అబ్బో! ఏమి మగతనము! నాల్గుగడియలకు పూర్వ
ములేని దెంత మగతనము !

అంగరాజు : ఇంతపౌరుషశాలియైన వేనుని స్పర్ధకు స్థానభూత
మైనది యెంతమగతనము !

పృథువు : వేనా ! ఆమెను నేను నే నామెను నచ్చిసప్పాడు
మధ్య నీ కీ యీర్వ్య యెందును ?

వేనుడు : ఆమె సన్నటివరకు నాతో నభిసరించితివి. నేనామె
సంతయు నాచుకొన్నట్లు మాట్లాడుచుంటివి !

పృథువు : ఆమె నీతో నెన్న డభిసరించలేను. బలశక్తి రించు
టలోఁ బ్రథమావతారిమెత్తిన నీతో నేస్త్రీయు సభిసరిం
చదు. అందులో రాజ్యలక్ష్మీయూ !

వేనుడు : అవునవును. నాతోఁ గాదు. అంగనాపుంస్వంశ
వైన నీతో నభిసరించును.

పృథువు : ఛీ ! ఛీ ! నే నంగనాపూర్వ డనుకాను. అంగనా
పూర్వత నావేషమునందుమాత్రమే కలదు.

వేనుడు : నీ మొగము చూడరాను. నీతో మాట్లాడను.

పృథువు : ఆ ! ఏమంటివి ! నీ దక్షిణ భాషలును తెలిసికొన్నవరకు
నీతో నేను మాట్లాడను. [సమ్మోచించును]

వేనుడు : అంగరాజా ! నేనును పృథువు నీకడుపునఁ బుట్టి
తిమికదా ? నీవు చెప్పము. రాజ్యలక్ష్మీ నాదా ?
పృథువుదా ?

అంగరాజు : నేను చెప్పెడువరకు నెవ రాగిరి ?

వేనుడు : ఇప్పటికయినను నీవు చెప్పినచోఁ గాదనునా
రెవరు ? రాజ్యము నాదే. నీవు న్యాయము చెప్పమంటివి.

కాతముడు : [ప్ర]వేశించి]

నాయము గంగలోఁ గలిసె ఆస్తికి బుద్ధి హరించిపోయె గం
గా యమునాదీజలలికాయము రక్తిముతో స్రవించె తా
నీ మువనీతీలంబున నె మృత్యువిహారిము పెలుసాగె నీ
యాయువు తీరె మా యశవులన్నియు తీరినా ఛన్ద్రజేవతా !

ఆహా ! ఈనాఁడు నాయనుయాయులు మరలఁ దిరుగు
'గొలు జేసిరి. మరల మృత్యునై న్యములు మారిమసంగెను.
వీని పేరుమాత్రమే మృత్యువుకాదు. వీఁడు సాక్షో
స్మృత్యువే. నెమరుకణతలయందును, నాలుకలలోనను,
నొట్టలలోనను, మగ్గస్థానములయందును గాని కత్తులతోఁ
బొడవరాదు కాబోలు. నేను వృధాగా నీ జనులను రేపి
నీరిని నాశనము చేయుచుంటినిఁ గాబోలు ! ఏమిచేయు
దును ? [చూచి] అంగరాజింత తేజోహీనుడయ్యెనేమి !
పాదవోలె నున్న తెల్లని కనుబొమలలోఁ దక్క నితని
మొగమునందు రాజకళయే లేదేమి ?

అంగరాజు : వేనుఁడా ! న్యాయ మెవఁ డెందుకుఁ జెప్పవల
యును ? పృథురాజు నీయంతఃపురమున ని న్నాళ్ళుండఁగా
నతఁడు పురుషుఁడని నీవె తెలిసికొనలేకపోయితివి.

వేనుఁడు : తెలిసికొనుట యెట్లు ? అతడు నిష్కలంకయధీ
నములొక బెరిగెను. నీవును సునిధయు నాడబిల్ల గాఁ బెంచి
తిరి. అందరు నాడబిల్లయే యనుకొనిరి. నేను నట్లే యను
కొంటిని. ఒకవేళ నేను తెలిసికొంటి ననుకొమ్ము. దాని
వలన లాభ మేమి ?

అంగరాజు : తెలిసికొన్నచో నీ విన్నాళ్ళు పృథువును బ్రతుక
నిత్తువా ?

కౌతముడు : [సవూహించి] ఓయీ! అంగరాజు! ఈ రహస్య మెన్నాళ్ళు దాచితివి? ఈ రహస్యము బయటపడకుండా చేతనా నీవు సరకుదొంగిలిన యోడచిత్ర మంటివి? నృపరాజు! నృపరాజు! ఈ రహస్యము తెలిసినచో బృథువు నిన్నాళ్ళు బ్రతుకసత్తువా అనకాదు. నీ విన్నాళ్ళు బ్రతుకుదువా? యనుము.

[అంగరాజు సంతోష మించును]

ఓయీ! వేనుడా! నేను మగల నా యనుయాయులు తిరుగుబాటు చేసిరి. మగల మీ మృత్యువు వారిని బతు వునకన్న హీనముగా హింసిం గెను. గేవు మరల నా సైన్యములన్నియు గూర్చి వచ్చెను. మా ప్రజలకింక మునుపటి యధైర్యము లేదు. నీవు చచ్చినచో బృథు వును రాజుచేసెదము. ఇప్పుడు నీ సైన్యములు మాముగ దాగలేవు, తెలిసినదా?

ఓయీ! భాగ వాశనససాధరులారా! సనాతన మత సైన్యాధిపులారా! మృథువు వేనుని చెట్లలు కాదు. తమ్ముడు. వేనుని జంపినచో రాజ్య మరాజకముకాదు. పోయి ప్రజలలో నిది చాటింపుడు.

ఓహో! జన మీ వార్తవిని పెళ్ళవిరిగి పోవుచున్నది. ఇంక వేనుని ప్రాణములు లేవు. మృత్యువు సౌధత్య మణగినది. వాని సైన్యములు నిరస్తము లయినవి. చీచీ! నాబుద్ధి పెడతలం బట్టుచున్నది. వేనుడు నన్ను జంపఁడుకనుక నది సాకుచేసికొని నే సంత విజృంభించుచుంటిని. ఇది నేను చేయవచ్చునా? ధర్మముకొఱకు నే నిట్లు చేయుచుంటిని.

అదికాదు. వేనా! ఒకమాట. నేను నీ ముంగిటికి వచ్చితిని. నీ విస్వడు నన్ను జంపనిచ్చును. నన్ను జంపితివా నీ శత్రుగుణాలు లేదు.

వేనుడు : గౌతమా ! నే నట్లు చేయను. నేను నిన్ను రాజుగా నురితీయించను. శిక్షించను. అట్లని నీ కిదివరకే వాగ్దాన మిచ్చితిని.

గౌతముడు : అట్లయిన నా కింకొక వాగ్దానముకూడఁ గావల యును. నీవు నన్ను శిక్షించవుగాన నా సైన్యములను నడపెదను. నీ సైన్యములను జెల్లొచ్చెదరు చేసెదను. కాని నీ న్నొంటరిగా నెదుర్కొనుజోదు దేశమునలేడు. కనుక నీవు నాతో నొంటరిగా యుద్ధముచేయుట కొప్పుకొన నలెను.

వేనుడు : గౌతమా ! నీకు బిచ్చియెక్కినదా యేమి ? నా యొడల సరసరమునకు ఖడ్గము లున్నవి. నీ యొడలఁ జివు రాకులున్నవి. ఇది నిన్ను జంపుటకు నీ చెలికాంఠంబు వేసినయెత్తు. ఒకవేళ నీ సైన్యములు నన్ను గెలుచునను కొమ్ము. ఈ రాజ్యము నీవు హరింతు నని యా దుష్ట లీ పన్నాగము పన్నిరి. పొరపడకుము.

గౌతముడు : నా కీ వాగ్దాన మిచ్చెదవా ?

వేనుడు : నీ నీ మోసము తెలిసికొనలేవేని యట్లే.

గౌతముడు : శత్రురాత్రిక వచ్చెదను. నీకత్తి తోమియుంచు కొనుము.

వేనుడు : రేపు తిథి గోరు ?

శాతముడు : పూర్ణిమ. నేను తిథిద్వయముకదా ?

వేనుడు : నేను యుద్ధముచేయను.

శాతముడు : ఏమో ! మహావీరుడో ! కత్తిముట్టి గెయ్యంగని బ్రాహ్మణునితో యుద్ధము చేయుటకు భీతి ఏమో ?

వేనుడు : శుక్లపక్ష మంతయు నీయగను నాను స్నేహ మెక్కువ. కృష్ణపక్షమైనచో నీతో యుద్ధము చేసెదను.

శాతముడు : అట్లయినచో కృష్ణపక్షము రాసమ్ము.

వేనుడు : ఎలమ. రేపే చేసెదను రమ్ము.

శాతముడు : కాదు. కృష్ణపక్షము రానీ [తనలో] ఇతని పై న్యమంతయు సగించినతరువాత నేను చచ్చినమాత్ర మేమి ? [పైకి] వేనా ! కృష్ణపక్షమునందే యుద్ధము చేయుదము.

వేనుడు : రేపురాత్రి యొకసారి రమ్ము. సత్తువా ?

శాతముడు : తప్పక వత్తును [నిష్క్రమించును]

వేనుడు : ద్యాపీతకా ! ఇటు రమ్ము.

ద్యాపీతకుడు : [ప్రవేశించి] చిత్తము.

వేనుడు : ప్రొద్దున గారాగారమందుంచిన బ్రాహ్మణుని దీసి కొనిరమ్ము.

[ద్యాపీతకుడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితో బ్రవేశించును]

వేనుడు : బ్రాహ్మణుడా ! నీశాప మెంతవరకు వచ్చినది ?

బ్రాహ్మణుడు : సగమువరకు వచ్చినది.

వేనుడు : అనగా ?

బ్రాహ్మణుడు : ఒకరోజు గడచినది. ఇంకొకరోజు గడువ నలయును.

వేనుడు : రేపురాత్రికి నిజముగా సరుకబడునందువా ?

బ్రాహ్మణుడు : నిస్సందేహముగా. అరుంధతీపతిగోత్రము. నందు బుట్టి యగ్నిషోత్రమునకు బావిత్యమున సబ్రహ్మచారియైన నా వింశమున మహాపతివ్రతలు గాని కలుగనే కలుగరు. అట్టి నా కూతును బలవంతముగా మానభంగము చేసిన నీ సేనానాయకుని శిక్షించని రాజువు నీ వేమిరాజువు ? నాకూతురు తత్తణమ ప్రాణము విడిచెను. ఓరి ! దుర్మార్గపిశాచమా ! నేను వచ్చి నీ సేనానాయకు డిట్లు చేసెననగా నేను చూడ లేదుగాన నమ్మనంటివి. నీ సేనాపతి నే నట్లు చేయలే దనగా వానిమాట నమ్మితివి. రక్తపాయి, మాంసఖాది యైన నీ సేనాపతిమాట నిజము. సోమపీఠిని నీవారభోక్తను నామాట యబద్ధము. నేను చెప్పినమాట నీవు చూడలేదు సరే నమ్మవు. వాడు చెప్పినది నీవు చూచితివా నమ్మితివి ? నాపూర్వలే యనూచాను లై నచో, సోమపీఠులై నచో, మా సోమిదమ్మ దక్షిణగార్హపత్యాగ్నులకన్న నాహవ నీయాగ్నియందు గొంచెము పక్షపాతము గలిగి యెక్కువ

శ్రద్ధచూపించునదియేని నా జపమాలసాక్షిగా రేపురాత్రి
రెండుజాములకు నీ దక్షిణబాహువు నీ కంఠమునుగడి నెగి
క్రిందబడును. ఇది నా శాపము. నాయమోఘనామ్మను
బంచభూతములు చూడుము టెక్కలమీఁద నెయ్య
చున్నవి. రేపురాత్రి కల్ల నానామ్మ - ఖడ్గమై నీ దక్షిణ
బాహు వుత్తరించును.

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా? ఇతని నిచ్చటనుగడి తీసికొనిపోము.

[ద్యాపీతకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు సప్రహమింతురు]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణులు పూర్వమందు శాపము లిచ్చి రని
చెప్పుదురు. అవి యిప్పుడుకూడ నిజమగునా? ఈ బ్రాహ్మ
ణులు శపించుటయేమి, అది నిజమగుటయేమి? కాక
పోయినఁ బ్రభువుకూడ నా దక్షిణబాహువు టెగునరకు
నాతో మాట్లాడననెనే? అతఁ డీ శాపము విన్నవాఁడు
కాదాయెను. దీనికి దగినట్లు శాతముఁడు రేపు రాత్రికే
నాతో యుద్ధము చేయుదుననియెనే? వలదంటినికదా!
మరల రమ్మంటినే! అది యుద్ధమునకుఁ గాదుకదా!

శాతముఁడు : నన్ను యుద్ధములోఁ గెలువఁగలఁడా!

నావద్ద నేర్చుకొనిన కత్తిసాము శాతముఁడు నా మీఁదనే
యుపయోగించునా? అవునవును. జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది.
శత్రువుచేయి నరుకు కత్తిదెబ్బ శాతమునకు నేర్పితిని. అది
చాలరోజు లయినది నే నభ్యాసముచేయుట మానివేసి.
కత్తి తెప్పించి యొకసారి చూతునా?

[తెరలో]

ఓహో! వేసరాజా! రాత్రి రెండుజాములు కావచ్చినది.

ద్యౌషీతకుండు : [పరుగెత్తుచువచ్చి] అయ్యా! ఈమె విసిరి
భట్టు కూతురంట. నిండుచూలాలు. కైవారము చేయ
వచ్చినది.

వేనుండు : ఏమి? శ్రీధరుని తల్లియా?

ద్యౌషీతకుండు : ఆ యురితీయఁబడిన పసివానితల్లి.

వేనుండు : నిండు చూలాలా?

ద్యౌషీతకుండు : అవును.

వేనుండు : పరుగెత్తుకొనిపోయి యీకైవారము రేపురాత్రికి
వచ్చి చేయుమని చెప్పము; పొమ్ము.

[ద్యౌషీతకుండు నిష్క్రమించును]

ఈ నిండుచూలాలి నెట్లు బందిపెట్టుదును. పెట్టితినా?
ఈమెయు నురిపెట్టుకొని చచ్చును. ఆహా! ఏమి విచిత్ర
మైన కుదురు వీరిది! చావన్న భయములేకుండ నొకరి తరు
వాత నొకరుగా వచ్చుచున్నారే. చివర కీ చావులో నేమి
యును లేదాయేమి? చచ్చిపోవుట యింత తేలికా!

ద్యౌషీతకుండు : [వచ్చి] అయ్యా! ఆమెతో నామెవంశములో
నింక నెవరును మిగులరంట. తప్పక యామె కైవారము
చేసెద ననుచున్నది.

వేనుడు : ఓయీ! కాదు కాదు. రేపురాత్రికి తప్పక రమ్మ నుము. రేపురాత్రి కభ్యంతరపెట్ట నని చెప్పెను.

ద్యాపీతకుడు : ఆమె వినుటలేదు.

వేనుడు : నీవు పోయి యాబ్రాహ్మణుని దీసికొనిరమ్ము.

[ద్యాపీతకుడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ బ్రవేశము]

వేనుడు : బ్రాహ్మణుడా! చాల గొప్పయునివి. నిజమైనచో నీమాటయే నిజము కావలయును. నీ శాపము రేపు రాత్రికా, యీ రాత్రికా?

బ్రాహ్మణుడు : రేపురాత్రికే.

వేనుడు : కాదయ్యా! కాదు. నే నీ రాత్రియే మృతిపొందు చుండగా రేపురాత్రికి నా దక్షిణాబాహువు తెగుటయేమి?

బ్రాహ్మణుడు : రేపురాత్రికి వేనునిశనము దక్షిణాబాహువు కాదు తెగునది. బ్రతికియున్న వేనుని దక్షిణాబాహువే తెగును.

వేనుడు : ద్యాపీతకా! కత్తితెమ్ము. ఈ రాత్రియే నయకు కొని చచ్చెదను.

బ్రాహ్మణుడు : నీవు రేపురాత్రియే చచ్చెదవు.

వేనుడు : ద్యాపీతకా! నీవు వీనిని బంధించి కత్తి తీసికొని రమ్ము.

[ద్యాపీతకుడు బ్రాహ్మణుడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుడు : ఈమె కైవారము చేయకముందే చనిపోయెదను.
చనిపోకపోయినచో వేనుని చండశాసన మేమగును ?
బ్రతికియుండినచో నీజంటప్రాణము నెట్లు తీయుదును ?
అందులో శ్రీధరునితల్లినా చంపునది ?

ద్యౌషీతకుడు : [ప్రవేశించును]

వేనుడు : ఏమిరా ! ఖడ్గము తెచ్చితివా ?

ద్యౌషీతకుడు : స్వామీ ! ఆమె కైవారము రేపురాత్రి
వచ్చిచేసెద నన్నది. లోపల శిశువు కదలాడుచున్నదట.
ఈరాత్రి యామె ప్రసవించునేమో యని భయముగా
నున్న దట.

వేనుడు : ద్యౌషీతకా ! ఇవి యన్నియు లాగివేయుము.

ద్యౌషీతకుడు : ఏవి యన్నియు ?

వేనుడు : ఇవిగో ! చూడుము ? నాచుట్టును పెద్దసాలీడు
దారము లల్లినాడు. నే సందులోఁ దగుల్కొంటిని.
చేతులు కాళ్లు లాడుటలేదు. ఈసాలీడు నామీఁద దుమికి
చంపునేమోకాని యీదారములు చప్పునఁ ద్రెంచుము.

ద్యౌషీతకుడు : అయ్యా ! నాకుఁ గనఁబడుటలేదు. నే నెట్లు
త్రెంచుదును ?

వేనుడు : కనఁబడుటలేదా ? సరేకాని. ఒక మంత్రసానిని
చూచి యామెకు సాయము పంపుము.

[చౌర్యసీతకుండు నిష్క్రమించును]

వేనుడు : ఈచాంచములు జగముగా నున్నవి. ఈసాలీ పెక్కడ నున్నాడో కనుగొంటుంటేను. అబ్బ! చేతులు కట్టివేసి నట్లున్నదే? ఈ పిశాచములు నేడు నా నిగ్గగు వచ్చుట లేదేమి? రోజును నా చుట్టును చేరి పృథ్వీమూచేయును. నన్ను వెక్కిరించును. ఈ నా డిని నాజోలికే వచ్చుట లేదు. నాను దూరదూరముగాఁ బోవుచున్నవి గోలనో! పాప మీ పిశాచముల కేడో దుఃఖకాగణము కలిగినది? ఆహా! ఇదియూ! ఈమెను నేను చంపించినచో నీ మ గర్భస్థ శిశువుకూడ మరణించిన నీరికి వంశాంగుగము లేకుండఁ బోవునని, దానివలన నీరికి ఉత్తమగతులు కలుగవని. ఉత్తమగతు లున్ననా నేమి? ఆ యుత్తమగతులు పుత్రకృత తర్పణభ్యములూ? లేకున్న నీ పిశాచమా లిట్లలజడి పొందనేల? నీనికి మనుష్యులకన్న నెక్కువ జ్ఞానము కలదు. ఉత్తమగతు లన్న జ్ఞానము నీనికిఁ గల దేని యది నిజమే కావలయును. దాహిత్రులు పిత్రులు విడుచు నివాపాంజలులు మోక్షహేతువు లై నచో వివా హము లాడియే తీరవలయును. వివాహము నలదనియే శాసించితివికదా? ఇంద్రియ జ్ఞానము చాల నీచమైనది. నే నిన్ని ఘోరములు చేసిన తరువాతఁగాని నా కతీంద్రియ జ్ఞానము కలుగలేదు. ఇప్పు డేమి చేయుదును?

ఈ పిశాచములు నావంక సంశయదృష్టు పరపుచున్నవి. రేపీమెను నేను చంపుదు నని యివి తలచుచున్నవి కావల

యును. గేపటికి వేనుడే యుండఁడు. [పరిక్రమించి] నేను నా శయ్యాసలమునకు నచ్చితిని. కొంచెము విశ్రాంతియైనా? గేపు రాత్రికి జనసోపుదానికి నీ రాత్రి విశ్రాంతి యెందులకు? శ్రీధరుని బిలిచి మాటాడెదను. శ్రీధరా! శ్రీధరా! ఏమి! యితడు పలుకుటలేదు. ఎచ్చటికైన బోయెనా? శ్రీధరా! శ్రీధరా!

శ్రీధరుడు : [వచ్చి] జయము జయము మహారాజులకు !

వేనుడు : ఇక్కడ మహారా జెవరు ?

శ్రీధరుడు : వేనుడు.

వేనుడు : వేనుడు కాదు. నేటినుండి మహారాజు పృథువు.

శ్రీధరుడు : పృథు వెవ్వరు ?

వేనుడు : పూర్వము నా చెల్లెలు. ఇప్పుడు తమ్ముడు.

శ్రీధరుడు : నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది.

వేనుడు : నాయనా! నవ్వరుము. నీవు నవ్వినచో నా హృదయములోని నరములు బిగించినట్లుగును. నా ప్రాణము తెండి నట్లుగును. వడకొట్టి శోషపొందిన నా యాత్మమీద నిప్పులు చెరిగిన టగును.

శ్రీధరుడు : నీ హృదయము పచ్చిపుండువలె నేల యయినది?

వేనుడు : శిశూ! నీవు చనిపోయి యెన్నాళ్ళయినది?

శ్రీధరుడు : [తెక్కపెట్టి] అబ్బో! పదియేళ్ల యినది.

వేనుడు : పదియేళ్ళు ! కాదు. పదిగోళ్ళు.

శ్రీధరుడు : కాదు కాదు. పది యేళ్ళు.

వేనుడు : [తనలో] ఒక్కొక్క నునువ్వు గిసము పిశాచముల
కొక్కొక్క సంవత్సరము కాబోలు.

శ్రీధరుడు : ప్రభువులేమో చూలోచించుమంటి ?

వేనుడు : అప్పటికి మీతల్లి “గర్భిణీతో” నున్నదా ?

శ్రీధరుడు : అవునవును. జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నది.

వేనుడు : శ్రీధరా ! నీకు జిన్న తమ్ముడు పుట్టును.

శ్రీధరుడు : రాజా ! నా కేమియుఁ దెలియుటలేదు. నాతల్లి
దండ్రులు నేను చాలాతెలివితేటలు కలవాడ ననుకొనెడి
వారు. నే నీజన్మమి తినతరువాత నేనే నాకు ఎడోకలలో
తిరుగుచున్నట్లుండును. మీ రన్నది నా కేమో తెలియలేదు.

వేనుడు : వినితభట్టాదులకువలె నితనిజ్ఞానము సజితమై లేదు.
బాలగ్రహముల సృష్టి యిందులో వేరుకాఁ బోలు.
శ్రీధరా ! నేను రేపురాత్రికి చనిపోయెదను.

శ్రీధరుడు : అయ్యో ! అయ్యో ! [నవ్వును]

వేనుడు : నేను చనిపోయెద ననగా నీవు నవ్వెదవేమి ?

శ్రీధరుడు : నాకు నవ్వునకేడ్చునకు భేదము లేదు. రెంటిని
నేను నవ్వుటయే. ఈలోకమున సంతే.

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీ వెక్కడికైన పోవా ?

శ్రీధరుఁడు : ఎక్కడకుఁ బోను? ఎప్పుడును ఆబీరువావెనుక
దాగియుండును. కుక్కలను జూచినచో నాకు భయము.
అవి నన్ను జూచి మొరుగును. ఎప్పుడును ఆబీరువావెనుకనే
యుండును.

వేనుఁడు : నాయనా ! నీ వింకఁ బొమ్ము.

[శ్రీధరుఁడు సవ్యసాచిమించును]

వేనుఁడు : ఆహా ! బలవన్మరణమా ! నీవు మనుష్యులను
పిశాచలోకములో దిండుచున్నావు. నేనుకూడ పిశాచము
నగుదునాయేమి ? కానుకాను! ఇప్పుడు నేను పిశాచమునే
యగుదును. కాకున్న నా కీ పిశాచములతోడఁ బ్రసంగము
చేయుశక్తి, వాసనిఁ జూచుశక్తి కలుగదు. నేను చేసిన
మహాఘోరకార్యముల బలమున నాలోఁ చిశాచవృత్తి
జనించి నాకు వీనితో సమానమైన మానసికశక్తి కలిగించి
నది. నాకు సిద్ధవచ్చుచున్నది.

[తెర]

ప ది య వ యం క ము

[తెరలో]

వసుంధరా ! పరిలవమ్మా ! పరిలు
రాజ్యలక్ష్మీ ! జయించివమ్మా ! జయించు
గోరాణీ ! పెంపొందవమ్మా ! పెంపొందు !

భూదేవి : [ప్రవేశించి] ఓహో ! జలవత్ స్థలవత్ తేజోనతులా!
సఖులారా ! మిమాట లాశీర్వాదములవలె గ్రహించు
చున్నాను. చెలులారా ! మీరు నా కిది సహాయపడఁ
దగినవేళ. ఓహో ! స్థలవతి ! నేను వేనుసనుండి పృథివీ
భాగ ముపసంహరించుకొను చున్నాను. నీవు వాసి నాన
రించి పెట్టుము. ఓహో ! తేజోవతి ! నీవు వేనుసనుండి
బహిరమించి పృథుమహారాజుగారి బ్రవేశించుము. ఓసి
జలవతి ! నీవుకూడ వేనుసి ప్రాణములకు రససిద్ధి లేకుండఁ
జేయుము. సఖులారా ! మీరు నా కీ సాయము చేసిపెట్ట
వలయును.

[తెరలో]

ప్రాణిలోకస్థాన భూతమా ! వసుంధరా ! ప్రకాశించ
వమ్మా ! ప్రకాశించు !

భూదేవి : ఓహో ! అసిలాధిదేవతా ! నమస్కారము. సఖి !
నాయందు దయయుంచుము. నీవు వేనుసి ప్రాణము
లయిదును మూటకట్టి వాసి దక్షిణబాహుమూలమున
నుంచుము. నా యీసఖులు నాయెడఁ బ్రసన్నులై నట్లు

ఒకర్తుక విస్తరించి ఒకర్తు నాకనులు మిరుమిట్లు గొలిపి,
 యొకతుక నాహృదయము స్నిగ్ధముచేసి యొకరిత సన్ను
 గాలిలోఁ దేలిపోవునట్లు చేసి నాయెడల స్నేహము ప్రక
 టించుచున్నారు. ఆయుష్మంతుఁడా! పృథుమహారాజా!
 నీయెడలఁ బంచభూతములు ప్రసన్నములై నవి. ఇంక
 నీవు ధర్మసావన చేయుము. నే నిదె వచ్చి నన్ను గలసి
 కొనెదను.

[ఇది విష్కంభము]

[తరువాత గౌతముడు ప్రవేశించును]

ఆహా! వసుంధరాదేవికిఁ గల్యాణ దినములు వచ్చినవి.
 అన్నిటికన్న నీ కాలమే చిత్రమైనది. ఏది జరుగుచున్నపు
 డదే శాశ్వత మనిపించును. ఇంతకుముందువరకు వేనుని
 రాజ్యమే శాశ్వతము కాఁబోలు, దేవుఁడా! యెట్లురా!
 యనిపించినది. ఇప్పుడప్పుడే సౌఖ్యము శాశ్వతమైనట్లు
 ప్రాణము స్థాయికిఁ జేరినది. కాలముకన్న మనస్సు చిత్ర
 మైనది. నానాకష్టములు పడిన యీ మనస్సున కిప్పుడు
 పూర్వ మే కష్టములు సనుభవించనట్లే యున్నది. విచా
 రించినఁ గాలమును మనస్సును నేకాకృతులవలె నున్నవి.
 చేయవలసిన కార్యము పూర్తిగాఁ దుదముట్టలేదు.
 మృత్యువు నశించెను. వాని సైనికులు చెల్లాచెదరైరి.
 మిన్నుమన్ను తెలియక ప్రవర్తించిన యీ సైనికులు
 తుదకుఁ గాళ్ళబేరమునకు దిగిరి. రాజ్యమంతయు మా

వశమైనది. కాని ప్రధాన కారణమైన వేనుఁ డట్లే యున్నాఁడు. వేనుఁడు మిగిలికూడఁ బ్రాణములకు మిగులనట్లే యున్నది.

కసి నన్నుఁ దరుముచున్నది కాని యీ వేనుఁడు మిగిలిన మాత్రమేమి ? ఋణశేషము శత్రుశేషము మిగులరాదు. నాకు వేనుఁ డేమిశత్రువు ? ధర్మమునకు శత్రువు. ఆధర్మ మిప్పుడు వేనునిచేత మరల నాశనము చేయబడు స్థితి దాటినది. ఇంక వేనుని వదలిపెట్టెదను.

వేనుని వదలిపెట్టక నేను వేను నేమిచేయగలను ? వేనుడు చెప్పినట్లు వానికి సరసరములయందు ఖడ్గము లున్నవి. నాకు చివురాకు లున్నవి. నే నతని నేమియుఁ జేయలేను.

చేయలేన యనుము. నే నతనిని వదలరాదు. ధర్మపక్ష పాతముచేతనేనాయెను వేనునిచెలిమి విదలించి నిందించి యతని నింతవరకుఁ దెచ్చినది నేనేకదా ? అతఁడో ! నేనో ! ఇంతియే కాని మే మిర్వురము మిగులుట దేవత లొప్పు కొనునదికాదు.

[తరువాత వేనుఁ డానందావేశముతోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు : గౌతముఁ డింకను రాలేదేమి ? రాతి రప్పుడే పది గడియలు గడచినది. ఈ వెన్నెలలు వెండిసాలీడు దారము లల్లి నట్లు ధగధగ లాడిపోవుచున్నవి. శుక్లాష్టమినాఁటికన్న సవి ముదిరి సందులగుడుఁగూడఁ దెలుపెక్కినవి.

గౌతముడు : [సమీపించి] వేనుడా ! వచ్చితిని. ఏమంత మనఁగోతాహముగ నుంటివి ?

వేనుడు : చానఁబోవువానికి నాకేమి దిగులా ?

గౌతముడు : కాదు, కాదు. వేనా ! దివ్యపురుషునివలెనుంటివి. ఇందాకటినుండియు వీణ వాయించుచుంటివి కాఁబోలు ?

వేనుడు : చివరిసారి నీవుకూడ విందు వసి చాలసే పెదురు చూచితిని. నీవు రాలేదు. ఇంక రాతిరి రెండుజాములగు నేమో యని యాపినచ్చితిని.

గౌతముడు : ఎందు కింత తొందరు? రెండుజాములయిననేమి?

వేనుడు : నేను రెండుజాములు కాకముందే యీ శరీరము వదలవలయును.

గౌతముడు : ఎట్లు వదలఁగలవు ?

వేనుడు : నీతో యుద్ధముచేసి.

గౌతముడు : కృష్ణపక్షము రాసిమ్ము.

వేనుడు : గౌతమా ! కాదు, కాదు. కృష్ణపక్షములో నా చీకటిత్రోవలలో నేను పోలేను. ఈ వెన్నెలబాటలలో వీణ వాయించుకొనుచు బోయెదను. నన్నిప్పుడే పోసిమ్ము.

గౌతముడు : నేను యుద్ధమునకు సిద్ధమై రాలేదు.

వేనుడు : సిద్ధ మనగా నేమి ?

గౌతముడు : ఖడ్గము తేలేదు. ఛాలు తేలేదు.

వేనుఁడు : ఖడ్గములు నీ యెన్నటికి నాని నీవు తీసి
కొనుము.

గౌతముఁడు : నీకో ?

వేనుఁడు : నా కంతుగు ? యాపాదనోన్ముఖానికి పాలుగడి
రక్షించునా ?

గౌతముఁడు : వేనా ? నేను నీతో యుద్ధము చేయను.

వేనుఁడు : ఎందుచేత !

గౌతముఁడు : నా ప్రాణమిత్రుని నేను చంపను.

[ఇద్దరును విడి విడిగాఁ గూర్చుందురు]

ద్యౌష్టితకుఁడు : మహారాజా ! కోట శత్రువులవశే మైనది.
వైన్యులందఱు కోట దాటిపోయిరి. శత్రువుల కందినవారు
హతులైరి. వారందఱు వేశేపరులై వేనుఁ డెక్కడ వేనుఁ
డెక్కడ నని పచ్చుచున్నారు. వారిని బృథువు వారించు
చున్నాఁడు.

వేనుఁడు : గౌతమా! లెమ్ము! ఇదిగో నీ ఖడ్గము. ఇది నాది.
నీ ఖడ్గమున కెక్కువ పదునుపెట్టితిని. నాఖడ్గము వాదర
ముండిచేసితిని. నీతల బ్రద్దలై నను ప్రాణము పోదులే.

గౌతముఁడు : వాడిగల ఖడ్గమే నీవు తీసికొనుము.

వేనుఁడు : ఇంక వేళలేదు, రమ్ము. [లాగుకొనిపోవును]

ద్యౌష్టితకుఁడు : వీరి యిద్దరి క త్రియుద్ధము చూడ ముచ్చటగా
నున్నది. ఈ రెండుకత్తులు వెన్నెలలోఁ దళతళ లాడుచు

నినుకతిన్నె లమిఁద బుసకొట్టుచు గోదుమవన్నె త్రాచులు
పెనవేసికొను చున్నట్లున్నది.

శాతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా ! నీవుకూడ నిశితమైన
ఖడ్గము పూనినఁగాని నేను యుద్ధము చేయను.

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా ! నీ చేతిలోని ఖడ్గము నాకిమ్ము.
[తీసికొని] ఇంక రమ్ము. శాతమా ! నాకు శౌర్య మెక్కు
చున్నది. నీవు నాయెదుట నిలువలేవు.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

ద్యాపీతకుఁడు : [చూచి] ఈదెబ్బతో శాతముఁడు నిలువఁడు.
ఆహా ! శాతముఁడు నేలఁ బడనేపడెను.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఆహా ! శాతమా ! ఇది నా రాజ్య
నాశనమునకు నీ ప్రాణనాశనమునకు వచ్చినది. కాదు
కాదు. శాతముఁడు మూర్ఛపొందెను.

[తెరలో]

ఓహో ! వేనమహారాజా ! రాతిరి రెండుజాములు కావచ్చు
చున్నది.

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా ! నీమది ?

ద్యాపీతకుఁడు : శ్రీధరభట్టతల్లి కై నారము చేయవచ్చినది.

వేనుఁడు : ఈమె ప్రసవించలేదా ?

ద్యాపీతకుఁడు : రాతిరి వచ్చిన నొప్పు లాగిపోయిన వంట.

వేనుడు : నీవు పోయి మొక్క కొండమునే పొగుచునుము.

రెండుజాములు లగుట కంకను రెండు గడియలున్నదికదా?

పోయి చెప్పుము. [చ్యాపీతకుడు నిష్క్రమించును]

గౌతముడు : [ప్రవేశించి] వేనా! నీ యెడల నా స్నేహ మంతయు గోసివేసితిని. గమ్ము. కత్తి పుచ్చుకొన్నపుడు పాము బరిమిడ దిరుగునట్లు తిగుగు నీయొగువు నే నెరు గుదును. ఈ నీ వేగమునకు మౌనద్య మాపాదించు కత్తి చెబ్బలు నేను నేర్చుకొనియే వచ్చితిని. కాని యాయుధము కృష్ణపక్ష మనుకొని యీనాడని సిద్ధముగా లేను. అయినను రమ్ము.

చ్యాపీతకుడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఆమె గొంతు సవ రించుకొనుచున్నది. ఇంకను మొదలుపెట్టలేనట్లు.

వేనుడు : గౌతమా! జయము నీకే రావలయును. వేనుడే చనిపోవలయును. రా, పోదము.

[ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు]

చ్యాపీతకుడు : వేనుడ ట్లనెనేకాని కత్తి చేబూసినంతనే యాయన కొడలు పొంగిపోవుచున్నది. అయ్యయ్యా! మరల గౌతమునకు గాఢపరమము తగిలెను. ఆతడు కూలబడినాడు.

వేనుడు : [ప్రవేశించి] నాపొంగు నెంత కుదించుకొండ మను కొన్నను గత్తి పట్టినంతలో నెదుటివానికే చెబ్బ తగులు చున్నది. పాపము! గౌతము డీసారి లేవలేడు.

శాతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా ! వేన ! వేదముఖుల తపస్సు
చెడిపోలేదు. నీనంటి పాపమూర్తి నేలపై నిలువరాదు.
ని నీ సారి నిలువనీయను.

[తెరలో]

ఓయీ ! వేనమహారాజా ! రెండుజాములు కాబోవు
చున్నది.

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా ! ఆమెతో సంక నొక్కగడియ యున్న
దని చెప్పము. శాతమా ! రమ్మ [స్వప్నమింతురు]

ద్యాపీతకుఁడు : చీ ! చీ ! ఈదెబ్బయు శాతమునకే తగిలెను.
పాపము ! శాతముని యొడలు వసంతము చల్లుకొన్న
ట్లున్నది.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] నేను శాతమునే చంపెదను. మరల
నారాజ్యము స్థాపించెదను. పారిపోయిన వైన్యుల నందరిని
పిలిపించి నామతము మరల నిలువఁ ద్రొక్కెదను.

శాతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా ! వేనా ! ఇంక నీ మతము
నిలువనీయను. రమ్మ రమ్మ. వెనుక నాకు శత్రుబాహువు
నరకుదెబ్బ నేర్పితివి. జ్ఞాపక మున్నదా ? దానిని నే
నయిదు రోజులనుండి దివారాత్రములు సాధనచేయు
చుంటిని. నీ కది సాధనలో లేదు. నిత్యసాధనచేతనే యది
వశమగునది యని నీకుఁ దెలియును. నీవు చేసినయధర్మ
మంతయుఁ బండినది. ఇంత యధర్మము చేసిన నీ చేతని
నరకెదను. చేతనై నచోఁ దప్పించుకొనుము.

[తెరలో

రాజా ! గొండుజాములు సరిగా నై నది.

ఒక విలిపమున నుండగా వేనుండు

సెలవులేదు లేదు సెలవు లేదు

ద్విజుంజాపవహ్ని భీకరంబయి దగ్గి

జాంసఘోరదళన మాచరించె.

వేనుండు : గౌతమా ! శ్రీధనునితల్లి కై నాగము సగము
చేయనేచేసిన దోయి ! రా ! రా ! నాబాహువు నీవు
నరుకఁగలవా ? [గౌతముండు వేనుండు సమ్మి)మించును]

ద్యౌషీతకుండు : [చూచి] ఆహా ! [మూర్ఛ]

[తరువాత వేనుని మోయుచు గౌతముండు ప్రవేశించును]

గౌతముండు : ఆహా ! మహావీరుడైన వేనుని నొక కృత్రి
మముచేసి నఱకిన నాపాతకము పాయు నుపాయము లేదు.

వేనుండు : మిత్రమా ! పాతకము లన్నియుఁ జేసినది నేను.
దానిఫలము నే ననుభవించితిని. నా దక్షిణబాహుదళన
మున నీవు నిమిత్తమాత్రుడవు. ఇది యొక తపోమూర్తి
యైన బ్రాహ్మణునిశాపముచే నిదివఱకే తెగినది.

ద్యౌషీతకుండు : [లేచి] మహారాజా !

వేనుండు : చీ ! చీ ! అట్లనకుము. మహారాజును నేనుకాదు.
పృథువు. నీవు పోయి పృథువును దీసికొనిరమ్ము.

[ద్యౌషీతకుండు సమ్మి)మించును]

గౌతముడు : అన్నా ! నిన్ను జంపునటకును నాప్రాణము లాగినవికావు. నా కాత్మబంధువును, మహాగాయకుని, సత్కవిని, మహాశిల్పిని నిన్ను జంపి నేను లోకద్రోహి నైతిని.

వేనుడు : నాయనా ! అట్లు కాదు. నేను లోకకంటకుడను. సాక్షాన్మృత్యువను. దురాశాపితాచావేశపరుడనై నీవు పూర్వము నాతో జెప్పిన సర్వపాపములను జేసితిని. దానికి బ్రతిక్రియ యీగీతి ననుభవించితిని. అందులో నాకు బరమాప్తుడవైన నీచేతిలో జావు పరమవాంఛ నీయమైనది.

గౌతముడు : ఇంతటి మహాపురుషుడవు నీ పీ లోకమునువదలి పోవుచుండగా నే నేలాగున బ్రతుకుదును ? [ఏడ్చును]

వేనుడు : మిత్రమా ! ఏడువకుము. నామూలమున జెదరి పోయిన పంచభూతములు వెన్నెలదారులలో మరల సర్దుకొనుచున్నవి. బిగ్గరగా నేడ్చి వానిని జెదరగొట్టకుము.

[పృథువు అంగరాజు ద్యాపీతకుడు ప్రవేశింతురు]

పృథువు : [వేనుని సమీపించి] అన్నా ! వేనమహారాజా ! నాయవినయమును మన్నింపుము. నీదక్షిణబాహువు తెగిన గాని నీతో మాటాడ నని ప్రతినపూని యగ్రజుడవైన నీయెడ నాచేసిన దోషమును మన్నింపుము.

వేనుడు : ఓయీ ! నీకు నా క్షమాపణ లక్కఱలేదు. నీవు సాక్షాన్నారాయణుడవు. భగవంతుడైన నారాయ

ఋణుడు లేడని నేను నా స్తిగుడనై యిన్నాళ్ళు నాదించి
 ణిసి. ఆ వాదనలోని గుత్తుము నాకు రాత్రి పోలిసినది.
 నాచుట్టును బెద్దసాలీండు గూడల్లి పట్టు న న్నందులో
 నాశనముచేయ నేదో యొక పెనుభూతము కాచుకొని
 యున్నట్లు తోచి దాని పరమార్థము చివరకుఁ దెలిసి
 కొంటిని. ఆ సాలీంగూడు నా చేసికొన్న కగ్గము. నన్ను
 నాశనముచేయ వేచిన యా సాలీంఁడే నారాయణుడు.
 ఎవని కర్మబంధముల నానిని ద్రిప్పచున్న నారాయణుడు
 లేడని వాదించి యదివరకే తగినన్ని యున్న త్రాళ్ళు
 వృథాగా వేనవేలు పెంచుకొని నేను చివరకుఁ గాలుసేతు
 లాడకుండఁ జేసికొంటిని. దాని ఫలితము ననుభవించితిని.

అంగరాజు : చివరకుఁ దత్త్వము తెలిసికొన్న నీవే ధన్యుడవు.

వేనుడు : తండ్రీ! నమస్కాగము. ఇదివరకు నా పలికిన
 మాటలు నా చేసిన తప్పులు సర్వము త్కమించుము.

అంగరాజు : నాయనా! నీబుద్ధి పెడత్రోవ పట్టినది కాని దాని
 నైశిత్య మప్రతిమాన మైనదికదా!

వేనుడు : తండ్రీ! అనర్హుడనైనను నొక్క-ప్రశ్న యడుగు
 చున్నాను. నాతల్లి సునీథాదేవి యేమైనది? ఆమె నొక
 సారి అమ్మా! యని పిలిచి చేసినపాపము లన్నిటికి
 నిష్కృతి చేసికొందును.

అంగరాజు : నీవు పోనున్న లోకములలో నామెను జూతువు.
 నీ ఘోరకృత్యముల కామె యోర్వలేక నీవంటివానిని గన్న

యామెశీల మెట్టిదో యను లోకమునింద పడలేక యామె
యాత్మహత్య చేసికొన్నది.

వేనుడు : అయ్యో ! [మూర్ఛిల్లును]

గౌతముడు : ద్యాపీతకా ! మొగముమీఁదఁ గొంచెము నీరు
చల్లుము.

వేనుడు : [నేదదేరి] పృథూ ! నీ ప్రజనంతయు నానావిధ
ముల నాశనము చేసితిని. బాధలు పెట్టితిని. వారిని నే
నొకటి చేసి యొకటి చేయలేదా ? ఈ మహాపాపిని నన్ను
నీవు తమింతువా ?

పృథువు : ఈయనంతమైన కాలమున నిట్టి వసువులు. అదియుఁ
గాక యిందుఁ జంపెడు వాఁడెవఁడు? చచ్చెడువాఁడెవఁడు?
ఊరకే భ్రాంతి కట్లు తోచును.

[భూదేవి ప్రవేశించును. పృథువుతక్క నందరు
నమస్కరింతురు]

అంగరాజు : వేనా ! ఈమెయే రాజ్యలక్ష్మి. భూదేవి.

వేనుడు : భగవతి! నమస్తే. పృథూ! పంచపాణములును
గూడుకట్టి నాదక్షిణబాహుమూలమున నిలిచినవి. నా
పాణములు పోవుచున్నవి. నన్నిచటినుండి తీసివేయుము.

భూదేవి : [తనలో] నా సఖులైన యనిలవతీ స్థలవతీ జలవతీ
తేజోవతులు నాకు సర్వధా నేను కోరిన ట్లుపచరించిరి.

[ప్రశ్నోత్తరం]

ఓహో! వేనాసురక్షేగా బాహునిగ్మనివసంగజాత! పృథు
చక్రవర్తి! వర్ణాశ్రమాచాగరిత్యుదయక్షేణబాహు!
వసుంధరాదేవీప్రాణనల్లభ!

నలుదెస లగ్నిహోత్రములు నాటిని భూమియు లావణియు క
త్తులకొస మందు పైనికులతో జడచేరిన వేను న్నిరుగా
లులు విడిపోవుమార్గములలో నెదురె ఎమడంచి నీకు గా
లులు విసరెన్ సుశీలములున్ బరివాసితముల్ ప్రమందముల్.

పృథువు : ఇది యేమిభవ్యని గాలిలోపూరలలోనుండి నచ్చు
చున్నది?

భూదేవి : శ్రీధరునితల్లి గగ్గసశిశువు నీకుఁ గైవారిము
చేయుచున్నది.

వేనుఁడు : ఆహా! అందు కసయే కాఁబోలు నిదికూడ
శ్రీధరుని వాక్కువలె జిగిమిగుచున్నది.

అంగరాజు : ఎంతమంది వేనులు మాడ్చినను నీయంకురము
లీ దేశమునందు మాడిపోవు. చిగుచ్చుచునేయుండును.

భూదేవి : వేసరాజు నుతమువంటి దుష్టనుతములు నచ్చుచునే
యుండును. పోవుచునే యుండును. పైని నిష్పాలుముట్టించి
తగులఁబెట్టునేగాని యీలోపలి నిత్యమై పసిమికల యీ
యీ యంకురములకుఁ జేటలేదు.

వేనుఁడు : ఈ యంకురములపసిమి నిజముగా నెన్నటికి
జావదు. నేను కాచినయెండకే మాడని యీపసిమి ననా

తనమైనది. నాకే తెలియలేదు. పృథూ ! నే నీభాధ సంక
నోర్చుకొనలేను.

పృథూవు : ద్యావీతకా ! నీవు వేసరాజును గొప్పోయి యా
సుఖశయ్యయందుఁ బరుండఁబెట్టుము.

[ద్యావీతకుఁడు వేనుసితో నిష్క్రమించును]

లింగరాజు : నాయనా ! నీవు చక్రవర్తివయితివి. ఇవే నా
యాశస్సులు. నే సంక నడవుల కేగుచున్నాను.

[నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : చక్రవర్తి ! గ్రాహ్మణుడనైన నేను నీయాజ్ఞ
పొంది తపస్సున కేగుచున్నాను. [నిష్క్రమించును]

పృథూవు : పెండ్లికూతురా ! ననుంధరా ! సిగ్గుపడెదవేమే ?
నీవు నాచిటికినప్రేలు పట్టుకొనుము. నన్ను సవరించుకొని
యింతదూరము తెచ్చుకొని యిప్పుడుసిగ్గెందులకు? అదుగో?
ఆకస్మమువంకఁ జూడుము.

గురువులలో నెల్ల గురుతముండు పవిత్రము తపోనిధి వశిష్ఠమునికి భార్య
కాంతప్రతాపురంగణీయ, మృత్యునిధానమానవుల కదర్శనీయ
రినుణీ మవై వాహసమ మనూతనవహూతారుణ్యజనపురోదగ్ధనీయ
సప్త ర్షి వుండలచ్చవిహారనాయక మణ్యధస్థులలంబమానముక్త

ఆ యరుంధతీనక్షత్ర మరసి చూడు

చూడుము నుత్తమున ధ్రువునిఁ జూడు

చారుజలజాతనూత్న కేశము లంటి

పీచుచుప్పడి యీ వాయుపీచి చూడు.

[పాతాళం]

రాజు! పృథుచక్రవర్తి! నేనుచాంచలసలస బ్రజలందరు
వ్యాధిగ్రస్తులై పోయితి. దేశమునందు నానావ్యాధులు
ప్రబలినవి.

పృథువు : ఓహో! ప్రజలార! మీ మొత్తం నాచవులబడినది.
నా వాక్కుమాత్రమే వసుంధరలో మాటాడుచున్నది
కాని నామనస్సు మీమీదనే యున్నది.

వసుంధర : ఆర్యపుత్రా! ఇదిగో! మనము హిమవత్పర్వత
ప్రాంతకాంతారదేశములకు వచ్చితిమి.

పృథువు : సఖి! యీ పర్వతరాజును జూచితివా! గంగాయము
నలు ప్రవహించినంతమేర దక్షిణమాలామూర్తిగానుండి
కాశ్మీరదేశమున నుత్తరమాల ఘటించి తల్లి పొడుగునఁ
దలజోపువత్సమువలె నున్నాఁడు. ఉత్తమ మాహేయిక
వైన నిన్నుజూచి కాబోలు క్షీరాధి యూపర్వత
రాజుట్లగుట.

వసుంధర : ఈ మహాచక్రవర్తి నన్ను గోవునుజేసి యీ
పర్వతరాజును వత్సమును జేసి యోషధులు పిదుక నెంచు
చున్నాఁడు.

పృథువు : ఓయి! భగవానుఁడా! చంద్రుఁడా! నీకు నమ
స్కారము. ఓషధీశుఁడవైన నీయనుజ్ఞతో సర్వసరిత్కానన
యైన యీ భూమినుండి హిమవంతునివలనఁ జేపించి
యోషధులు గ్రహించుచున్నాను.

[తెరలో]

లోకేశ్వరా! లోకరియోపరా! ఈ హిమవన్నగధాత్రీ
నుండి వీచు గాలులు తగిలి లోకము నిరామయమైనది.

పృథువు : దేవీ! వసుంధరా! నాదేహ ముత్పులకమగుచున్నది.

చల్లనినీటిబిందువుల చాలునకన్నఁ బ్రభాతకాలసం
పుల్లనవారవిందజము ముగ్ధము తేరియకాల్యకన్న ను
న్నెల్లికి నొగ్గుపాల్కుడలి వీపలికన్న మనోహరమ్ము నీ
చల్లనికాఁగిలింత యొకసారి ఘటించఁగదే, వసుంధరా!

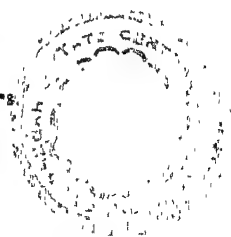
[స్పర్శ]

వసుంధర : ఆర్యపుత్రా! నీచల్లని యీ సుఖస్పర్శచే వృద్ధి
పొందుచున్న నాకు వేనుఁడు బ్రదికినట్లే లేదు. అతని
బాధలు నే ననుభవించినట్లే లేదు.

పృథువు : నామనస్సున కతఁడు పుట్టినట్లే లేదు. చనిపోయి
నట్లే లేదు.

భరతనాక్యము

స్తృప్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశః
గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకా స్సమస్తా సుఖినో భవన్తు.

కాలే మ్మతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యకాలినీ
దేశోఽయం తోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.

